

LIETUVOS BANKAS
EUROSISTEMA

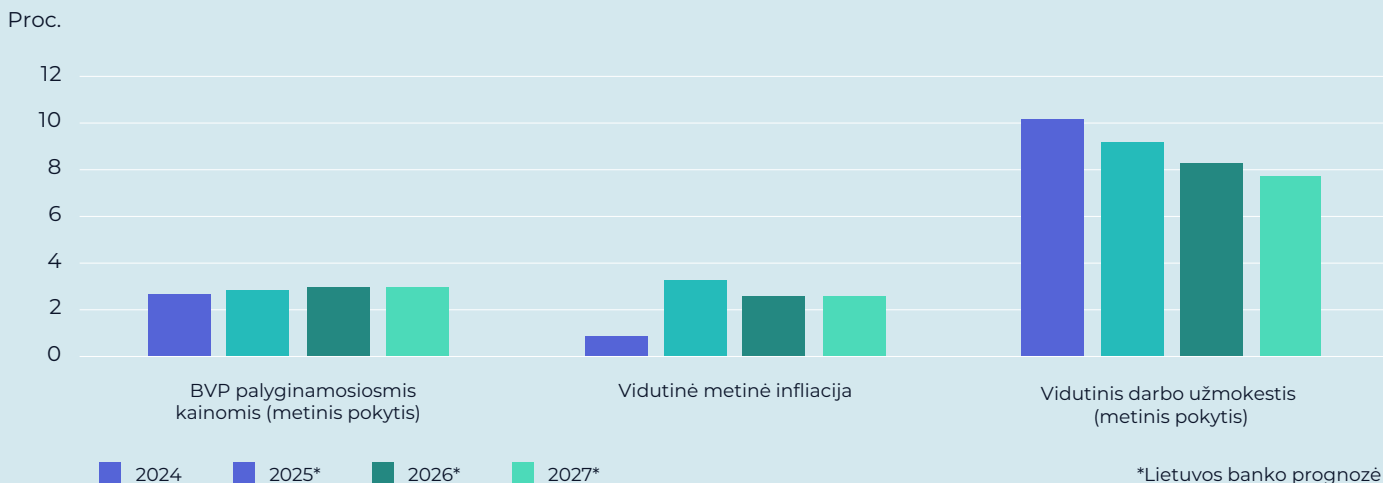
Lietuvos ekonomikos apžvalga

2025 m. kovas

Turinys

Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos	3
1. Tarptautinė aplinka	6
2. Eurosistemos pinigų politika	8
3. Realusis sektorius	10
1 intarpas. Baltijos šalių ekonomikų raida įvykus geopolitiniams ir kitiems sukrėtimams	12
4. Darbo rinka	16
2 intarpas. Migracijos tendencijų įtaka 2024 m. Lietuvos demografiniams rodikliams	18
5. Išorės sektorius	21
3 intarpas. Lietuvos ir JAV prekybos ryšiai bei galimų prekybos karų su JAV pasekmės Lietuvos ekonomikai	25
6. Kainos	30
4 intarpas. Infliacijos poveikis namų ūkių (finansinio) turto pasiskirstymui Lietuvoje	33
5 intarpas. Maisto kainų analizės atnaujinimas: 2024 m. trečiojo ketvirčio sąnaudų ir kainų kaitos palyginimas svarbiausiuose maisto tiekimo grandinės sektoriuose	37
7. Ekonomikos finansavimas	41
8. Valdžios sektoriaus finansai	43
6 intarpas. GPM fiskalinė akceleracija ir jos kaitos veiksniai	45
Santrumpos	50

2024 m. pabaigoje Lietuvos ekonomika augo sparčiai. Apsukos nemažės ir šiemet – augimą lems didėjanti vidaus ir išorės paklausa.

Ekonomikos aktyvumas

2024 m. pabaigoje ekonomikos augimas paspartėjo – daugiausia dėl didesnio namų ūkių vartojimo

Šiemet ekonominis aktyvumas didės dėl augančio namų ūkių vartojimo, privačių investicijų ir eksporto

Aktualiausias rizikos

Didėjanti geopolitinė rizika dėl JAV ir ES prekybos karo gali neigiamai paveikti užsienio prekybą, užsienio paklausą ir gyventojų lūkesčius

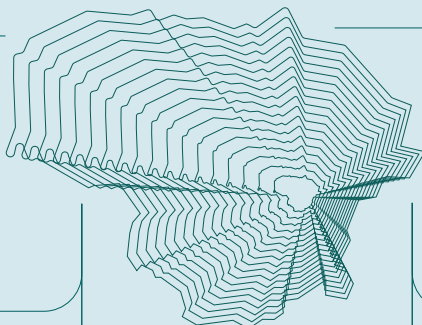
Priemonių pasirinkimas, siekiant užtikrinti šalies gynybos poreikių tinkamą finansavimą, ir II pensijų pakopos reformos įgyvendinimas gali tiek palankiai, tiek nepalankiai paveikti ekonomikos raidą

Darbo rinka

Darbo rinkos būklė 2024 m. pabaigoje ir toliau buvo gera

2024 m. pabaigoje fiksuotas aukščiausias darbo jėgos ir užimtumo lygis nuo įstojimo į ES

Nedarbo lygis yra žemiausias per pastaruosius dvejus metus, o ateityje tikimasi tolesnio nedarbo mažėjimo

Infliacija

Atsitiesiant energijos išteklių ir kitų žaliavų kainoms, 2025 m. infliacija bus didesnė nei ankstesniais metais

Nors infliacija bus didesnė nei ankstesniais metais, gyventojų perkamoji galia toliau augs, atlyginimams augant sparčiau už kainas

2026 m. infliacija turėtų grįžti į įprastą lygį, būdingą Vakarų valstybių pragyvenimo link artėjančiai ekonomikai

Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos

2025 m. kovo 12 d.

Pastarųjų dešimtmečių aukštumas pasiekęs neapibrėžtumas slopina pasaulio ekonomikos augimą.

2025 m. pasaulio ekonomika įžengė su dideliu netikrumu dėl ateities. Sunkiai nuspėjami sprendimai dėl prekybos politikos, valdžios finansų ir geopolitinių konfliktų lėmė, kad įvairūs netikrumo rodikliai pakilo iki rekordinių aukštumų. Toks netikrumas dėl ekonomikos raidos ateities veikia tiek įmonių, tiek namų ūkių sprendimus. Itin didelių lūkesčių pasikeitimas stebimas JAV. Dar praėjusių metų pabaigoje įmonės JAV ekonomikos raidą vertino itin optimistiškai, o naujausi vasario mėn. pirkimo vadybininkų indekso duomenys rodo pastebimai pesimistiškesnius lūkesčius dėl tolesnės ekonomikos raidos. Optimistiškesnių nuotaikų nedaug ir euro zonoje. Jos ekonomikos augimas, nors ir palengva atsigauna, šiais metais bus pastebimai mažesnis už ilgalaikį vidurkį. Tokioms euro zonos ekonomikos raidos tendencijoms didelę įtaką turi didžiausios euro zonos ekonomikos – Vokietijos – sunkumai. Naujausi vertinimai reikšmingesnio šios ekonomikos atsigavimo leidžia tikėtis tik kitais metais. Tai labiausiai sietina su šiuo metu Vokietijos pramonės patiriamais struktūriniais iššūkiais ir sumažėjusiu konkurencingumu pasaulinėse rinkose. Nerimas dėl JAV ekonomikos raidos ir euro zonos ekonomikos sunkumai ribos išorės paklausos Lietuvos eksportuojamoms prekėms ir paslaugoms augimą. Ji prognozuojamu laikotarpiu tebebus mažesnė nei dešimtmetį prieš COVID-19 pandemiją.

Lietuvos ekonomika ir toliau yra atspari. Praėjusių metų antrąjį pusmetį Lietuvos ekonomikos ketvirtinė plėtra vėl priartėjo prie ilgalaikio plėtros tempo. Labiausiai prie šio atsigavimo prisideda vis labiau atsigaunantis namų ūkių vartojimas. Jis 2024 m. paskutinį ketvirtį buvo 4,9 proc. didesnis nei prieš metus ir reikšmingai viršijo pastarojo dešimtmečio vidurkį. Labiausiai prie tokios namų ūkių vartojimo raidos prisideda atsigaunantis trumpalaikio vartojimo prekių ir toliau augantis paslaugų vartojimas. Kito vidaus paklausos veiksnio – investicijų – raida buvo mažiau palanki. Po spartaus augimo 2021–2023 m. praėjusiais metais investicijos sumenko. Tiesa, jų apimtis, palyginti su šalies bendruoju vidaus produktu (BVP), tebėra istoriškai aukšto lygio. Pastarųjų ketvirčių investicijų raidą labiausiai varžo sumenkusios investicijos į gamybos priemones. Nedidėjusios investicijos neapribojo eksporto raidos. Nors dėl mažėjusio mineralinių produktų eksporto ir reeksporto bendras šalies eksportas sumenko, tačiau jau pusmetį reikšmingai didėja didesnę pridėtinę vertę kuriantis nemineralinių produktų lietuviškos kilmės eksportas. Tai ypač pasakytina apie chemijos pramonės produktų ir plastikų eksportą, tačiau augo ir inžinerinės pramonės, medienos ir baldų pramonės produktų eksportas.

Auganti ekonomika didina užimtumą ir mažina nedarbą. Lietuvoje trečius metus iš eilės didėjant gyventojų skaičiui, į darbo rinką įsilieja vis daugiau darbuotojų. Praėjusių metų pabaigoje užimtųjų skaičius buvo bene didžiausias nuo duomenų skelbimo pradžios (1995 m.). Labiausiai prie užimtųjų augimo prisidėjo valdžios sektoriaus veiklos¹, informacija ir ryšiai, pramonė. Darbo jėgai reikšmingiau nepakitęs, augantis užimtųjų skaičius mažina nedarbą. Po metų pertraukos praėjusių metų paskutinį ketvirtį nedarbo lygis vėl buvo žemesnis nei 7,0 proc. Nedarbo lygiui pastebimiau sumažėjus, galimybės į užimtųjų gretas įtraukti vis daugiau asmenų senka, vis didesnę dalį bedarbių sudaro ilgą laiką darbo neturintys asmenys, kuriems vėl įsidarbinti yra sudėtingiau. Ilgalaikių bedarbių dalis, palyginti su visais bedarbiais, 2024 m. pabaigoje buvo bene didžiausia nuo 2015 m. Vėl mažėjantis nedarbo lygis didina spaudimą darbo atlygiui. Bene dvejus metus lėtėjęs, praėjusių metų antrąjį pusmetį darbo užmokesčio augimas stabilizavosi: privačiame sektoriuje ties maždaug 9,0 proc., valdžios sektoriuje dėl sparčiai didinamų atlyginimų švietimo ir sveikatos sektoriaus darbuotojams – ties 14 proc. metiniu augimo tempu. Pakylėtam darbo užmokesčio augimui šiek tiek tvarumo suteikia atsigaunantis darbo našumo augimas. Jis praėjusių metų paskutinį ketvirtį vėl viršijo pastarojo dešimtmečio vidurkį. Vis dėlto kol kas darbo sąnaudos tebeauga daugiau nei visa sukuriama nominalioji pridėtinė vertė, o tai reiškia, kad vis didesnę pridėtinės vertės dalis atitenka dirbantiems. Tai didina spaudimą kainoms ir tebeblogina mažiau pažangių įmonių konkurencingumą.

¹ Viešasis valdymas ir gynyba; švietimas; žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas (EVRK O, P, Q veiklos).

Prognozuojama, kad Lietuvos ekonomikos plėtra šiais metais dar labiau sustiprės, tačiau yra reikšmingų rizikų, kurios gali lemti pastebimai kitokią ekonomikos raidą. Praėjusiais metais ekonomika išaugo 2,7, šiemet ji turėtų padidėti 2,9 proc. ir panašiu tempu kilti vėlesniais metais. Prie tokios ekonomikos raidos prisidės tiek vidaus paklausa, tiek prekių ir paslaugų eksportas. Eksporto raidai didžiausią įtaką darys palengva didėianti lietuviškų prekių ir paslaugų paklausa prekybos partnerių rinkose. Auganti eksporto apimtis ir vis daugiau panaudojami gamybos pajėgumai turėtų paskatinti privačiojo sektoriaus investicijų atsigavimą. Investicijų raidą taip pat palankiai veiks menkstantis anksčiau griežtintos pinigų politikos poveikis ir Europos Sąjungos (ES) paramos fondų srautai. Augant šalies ekonomikai, darbo jėgos paklausa ir toliau bus nemenka, o atlygio darbuotojams augimas – pakylėtas. Jau netrumpą laiką pajamoms augant daugiau už vartojimo išlaidas, namų ūkiai turės nemenkų galimybių sparčiau didinti vartojimą. Vis dėlto šiuo metu pasaulio geopolitinė padėtis yra labai neapibrėžta, JAV ir ES prekybos suvaržymai gali neigiamai paveikti Lietuvos ekonomiką, o poveikio mastas priklausys nuo prekybos politikos sprendimų. Šalies ekonomikos raidai reikšmingą įtaką gali turėti ir Lietuvos Vyriausybės sprendimai. Priemonių pasirinkimas, pavyzdžiui, siekiant užtikrinti šalies gynybos poreikių tinkamą finansavimą ar II pensijų pakopos reformos įgyvendinimas, gali tiek palankiai, tiek nepalankiai veikti šalies ekonomikos raidą trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu.

Beveik dvejus metus reikšmingiau nesikeitęs bendrasis kainų lygis šiemet didėja sparčiau. Atsitiesiant daugelio energijos išteklių ir kitų žaliavų kainoms bei ir toliau kylant sparčiai darbo užmokesčiui, spaudimas infliacijai didėja. Visa tai kartu su atsigaujančiu vartojimu ir nuo sausio mėn. padidintais mokesčiais lemia nuo šių metų pradžios pastebimiau padidėjusį bendrąjį kainų lygį ir atitinkamai šoktelėjusią metinę infliaciją – ji sausio mėn. sudarė 3,4 proc. Kaip ir anksčiau, metinės infliacijos pokyčiams didžiausią įtaką daro energijos kainų raida. Ilgą laiką mažinamai veikusios metinę infliaciją energijos kainos dėl pabrangusių energijos išteklių ir padidintų mokesčių nuo sausio mėn. jau yra didesnės nei prieš metus. Maisto, įskaitant alkoholinius gėrimus ir tabaką, kainų augimas taip pat didėja veikiamas tiek pabrangusių maisto žaliavų ir importuotų maisto prekių, tiek padidėjusių akcizų alkoholiniams gėrimams ir tabakui. O paslaugų kainų augimas, palaikomas sparčiai kylančio darbo užmokesčio, reikšmingiau nesikeičia ir tebėra artimas 6 proc. Sparčiau už ilgalaikį vidurkį kylančios paslaugų kainos tebėra pagrindinis infliaciją lemiantis veiksnys. Darbo užmokesčio augimui reikšmingiau nemažėjant, prognozuojama, kad paslaugos tebebus pagrindinis infliaciją lemiantis veiksnys net ir padidėjus kitų grupių kainų augimui. Numatoma, kad rinkose šiemet daugelio energijos išteklių ir maisto žaliavų kainos vidutiniškai bus didesnės nei pernai², euro kursas – mažesnis, o darbo užmokestis kils nors ir šiek tiek lėtesniu, tačiau vis dar sparčiu tempu. Atsigavęs privatusis vartojimas ir daugiau nei pernai pakelti mokesčiai taip pat veiks infliacijos raidą. Atsižvelgiant į tai, prognozuojama, kad šiemet vidutinė metinė infliacija bus 3,3 proc., o kitąmet sumažės ir tiek 2026 m., tiek 2027 m. sudarys po 2,6 proc.

² Ypač dideliu augimu išsiskirs elektros ir dujų kainos, prognozuojama, kad jos bus atitinkamai trečdaliu ir beveik perpus didesnės nei pernai (ECB prielaidos, vasario 6 d. duomenys).

Numatoma Lietuvos ekonomikos raida

	2025 m. kovo mėn. prognozė ^a				2024 m. gruodžio mėn. prognozė			
	2024 ^b	2025 ^b	2026 ^b	2027 ^b	2024 ^b	2025 ^b	2026 ^b	2027 ^b
Kainų ir sąnaudų kaita (% , pokytis per metus)								
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI ^e	0,9	3,3	2,6	2,6	0,8	2,3	2,6	2,6
BVP defliatorius ^c	2,9	3,7	3,0	3,0	3,8	3,3	3,1	3,1
Darbo užmokestis	10,2	9,2	8,3	7,7	10,3	8,7	8,1	7,5
Importo defliatorius ^c	-1,3	2,3	2,3	2,1	-0,9	2,0	2,3	2,1
Eksporto defliatorius ^c	1,0	2,9	2,3	2,1	1,2	2,2	2,4	2,2
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus)								
BVP ^c	2,7	2,9	3,0	3,0	2,4	3,1	3,1	3,0
Privačiojo vartojimo išlaidos ^c	3,7	4,1	3,7	3,7	3,0	3,7	3,7	3,7
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos ^c	1,1	0,4	0,1	0,1	0,4	0,0	0,0	0,0
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas ^c	-1,1	6,6	5,5	3,1	-2,3	6,1	4,8	4,4
Prekių ir paslaugų eksportas ^c	0,3	1,6	3,6	3,6	2,2	2,5	3,6	3,7
Prekių ir paslaugų importas ^c	0,5	3,0	4,5	4,1	0,5	3,5	4,4	4,4
Darbo rinka								
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	7,2	6,8	6,7	6,6	7,4	7,1	6,9	6,7
Užimtųjų skaičius (% , pokytis per metus) ^d	1,7	0,3	-0,3	-0,2	1,8	-0,1	-0,3	-0,3
Išorės sektorius (% , palyginti su BVP)								
Prekių ir paslaugų balansas	5,2	4,5	3,9	3,6	6,4	5,8	5,4	4,9
Einamosios sąskaitos balansas	2,1	1,3	1,1	0,5	3,2	3,0	2,4	1,9
Einamosios ir kapitalo sąskaitų balansas	3,7	3,6	2,8	1,3	4,3	5,2	4,2	2,6

^a Makroekonominių rodiklių prognozės parengtos remiantis tarptautinės aplinkos prielaidomis, sudarytomis pagal informaciją, paskelbtą iki 2025 m. vasario 6 d., ir kitais duomenimis bei informacija, paskelbta iki 2025 m. vasario 28 d.

^b Prognozė.

^c Pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką.

^d Nacionalinių sąskaitų duomenys; užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją.

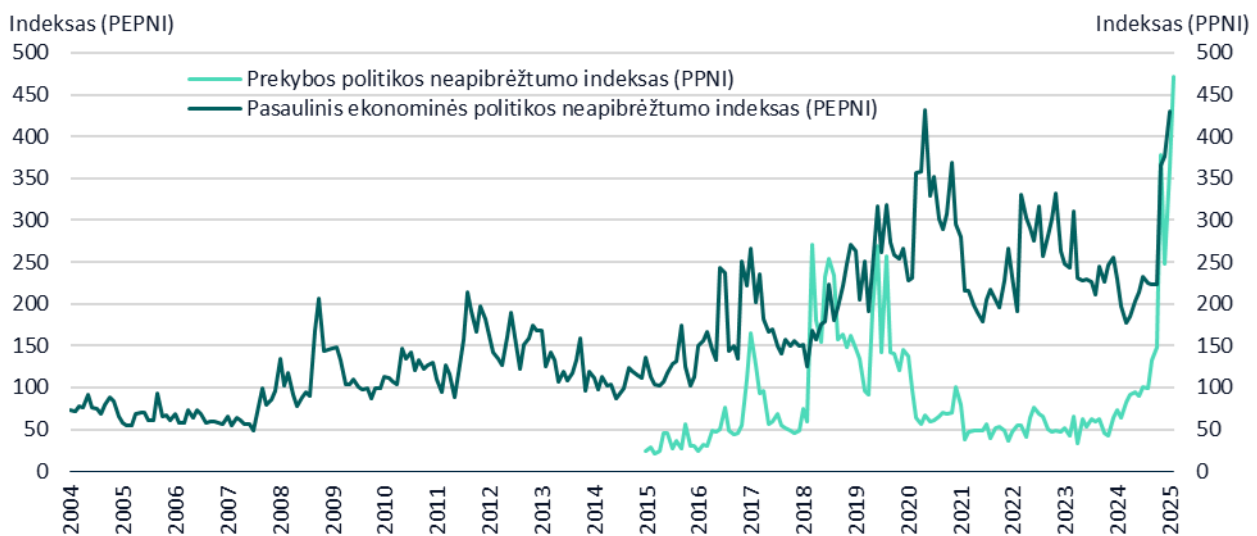
^e Suderintas vartotojų kainų indeksas

1. Tarptautinė aplinka

Pasaulio ekonomika ir toliau auga nuosaikiai, tačiau perspektyvas neigiamai veikia prekybos politikos neapibrėžtumas ir struktūriniai iššūkiai didžiosiose ekonomikose³. Sausio mėn. pateiktose TVF prognozėse numatoma, kad šiais ir kitais metais pasaulio BVP augs 3,3 proc.⁴ Kintanti geopolitinė aplinka ir protekcionizmo tendencijos yra viena didžiausių neigiamų rizikų pasaulio BVP raidai (žr. 1 pav.), tačiau skirtingu mastu įvairiose šalyse. Pasaulio ekonomikos prognozėse vis labiau ryškėja atotrūkis tarp JAV ir euro zonos ekonomikų raidos. JAV BVP šiais metais augs gerokai sparčiau, nei anksčiau tikėtasi (2,7 % – 0,5 proc. p. sparčiau), o euro zonos – lėčiau (1,0 % – 0,2 proc. p. lėčiau). Trumpuoju laikotarpiu JAV fiskalinė paskata ir reguliavimo mažinimas turėtų paskatinti BVP augimą ir sulėtinti dezinfliacijos tempą. Euro zonos perspektyva pabloginta dėl reikšmingai prastesnių Vokietijos ir Prancūzijos rodiklių.

Pasaulinis neapibrėžtumas sparčiai didėja

1 pav. Prekybos ir ekonominės politikos neapibrėžtumas pasaulyje

Šaltiniai: *Economic Policy Uncertainty*, <http://www.policyuncertainty.com/>, www.matteoiacoviello.com.

Infliacija pasaulyje toliau nuosekliai mažėja, nors išsivysčiusios ekonomikos šalyse dėl sparčiai kylančio darbo užmokesčio paslaugų infliacija tebėra didelė⁵. Naujos JAV administracijos politikos poveikis inflacijai pasaulyje šį kartą, palyginti su D. Trump pirmąja kadencija, tikimasi, kad bus didesnis: ciklinė didžiųjų ekonomikų pozicija šiuo metu yra palankesnė didelei inflacijai, o apribojimai specifinėms ir sunkiai pakeičiamoms prekėms bei žaliavoms gali turėti ypač didelį poveikį inflacijai.

Dėl didelės paklausos, šiek tiek laisvesnės pinigų politikos ir gerų finansavimo sąlygų, tikintis palankios verslo politikos, JAV ekonomikos augimas trečius metus iš eilės sieks apie 3 proc. ir viršys pastarojo dešimtmečio vidurkį. Šiomet JAV ekonomika augs 2,7 proc. (0,5 proc. p. sparčiau), kitąmet augimas turėtų grįžti prie potencialo – 2,1 proc. (bus 0,1 proc. p. didesnis). Trumpuoju laikotarpiu JAV ekonomikos augimą skatins

³ Mažėjantis euro zonos konkurencingumas pasaulinėse rinkose, nepalanki demografinė padėtis Kinijoje, migracijos politika JAV, pasaulio tiekimo grandinės trikdžiai.

⁴ TVF 2024 m. rudenį prognozavo, kad pasaulio ekonomika 2025 m. augs 3,2, vasarą – 3,3 proc. EK 2024 m. rudens ir pavasario prognozėse numatytas 3,3 proc. augimas.

⁵ Sausio mėn. pateiktose TVF prognozėse numatoma, kad šiais metais inflacija pasaulyje sudarys 4,2, kitais metais – 3,5 proc., o išsivysčiusios ekonomikos šalyse centrinių bankų tikslas bus pasiektas iki 2026 m.

reguliavimo ir mokesčių mažinimas, tačiau ilguoju laikotarpiu tam prireiks reikšmingesnės fiskalinės konsolidacijos.

Nepaisant tebesitęsiančio NT sektoriaus nuosmukio, mažo vartotojų pasitikėjimo ir defliacinio spaudimo, Kinijos ekonomika ir toliau augs panašiu lygiu kaip ir pastaraisiais metais. Šiais metais BVP augimo prognozės padidintos iki 4,6 proc. dėl lapkričio mėn. paskelbto 1,4 mlrd. JAV dol. fiskalinių priemonių paketo – jis atsveria neigiamą padidėjusio prekybos politikos neapibrėžtumo ir NT rinkos nuosmukio poveikį investicijoms. Prognozuojama, kad 2026 m. augimas tebebus stabilus – 4,5 proc., nes prekybos politikos neapibrėžtumo poveikis išblės⁶, o pensinio amžiaus ilginimas sulėtins darbo jėgos pasiūlos mažėjimą.

Geopolitinis neapibrėžtumas ir mažėjantis euro zonos konkurencingumas pasaulinėse rinkose slopina euro zonos ekonomikos augimo perspektyvas. Šiomet ir kitąmet euro zonos ekonomika augs lėčiau, nei tikėtasi, – atitinkamai 0,9 ir 1,2 proc. (0,2 proc. p. lėčiau)⁷. Vidutiniu laikotarpiu augimą skatins didėjančios namų ūkių pajamos, atspari darbo rinka, augantis vartotojų pasitikėjimas, švelnėjančios finansavimosi sąlygos ir cikliška didėjanti darbo našumas⁸. Privatusis vartojimas bus pagrindinis ekonomikos augimą skatinantis veiksnys – tai lems atitinkamai kylantis darbo užmokestis ir mažėjanti infliacija (2025 m. sieks 2,3, 2026 m. – 1,9 %), nepaisant padidėjusios taupymo normos (2025 m. sudarys 14,7, 2026 m. – 14,4 %).

Reikšmingesnio Vokietijos – didžiausios euro zonos ekonomikos – atsigavimo galima tikėtis tik 2026 m. BVP augimo tempas šiais metais sieks 0,2, kitais metais – 0,8 proc.⁹ Tikimasi, kad ekonomikos augimą skatins laipsniškas eksporto atsigavimas dėl didėjančios užsienio paklausos. Tačiau Vokietijos pramonės sektorius šiuo metu susiduria su rimtais struktūriniais iššūkiais ir sumažėjusiu konkurencingumu pasaulinėse rinkose. Privatusis vartojimas, kuris nuosaikiai didėja, netaps numatomą ekonomikos atsigavimą skatinančiu veiksniumi, kaip anksčiau tikėtasi. Privatųjį vartojimą riboja laikinas darbo rinkos susilpnėjimas¹⁰ ir gerokai lėčiau kylantis darbo užmokestis. Nepaisant lėto ekonomikos augimo, infliacijos lygis tebėra aukštas, o 2 proc. tikslą pasieks tik 2026 m.

Lenkijos ekonomikos augimas, skatinamas vidaus paklausos ir viešųjų investicijų, bus vienas sparčiausių ES. Šiomet BVP augimas sudarys 3,4, kitais metais sulėtės iki 2,8 proc.¹¹ Privačiojo vartojimo augimą skatina didėjantis nominalusis darbo užmokestis ir mažėjanti infliacija – vidutinė metinė infliacija sumažėjo nuo 11,4 proc. (2023 m.) iki 3,7 proc. (2024 m.). Tačiau, esant įtemptai darbo rinkai, infliacija prognozuojamu laikotarpiu vis dar bus didelė (2025 m. sieks 5,6, 2026 m. – 2,7 %). Prie didelės infliacijos labiausiai prisidės energijos kainų ribojimų panaikinimas 2025 m. ketvirtąjį ketvirtį¹² ir reikšmingas darbo užmokesčio augimas, ypač viešajame sektoriuje.

Kaimyninių Baltijos šalių prognozės yra optimistiškos: po nuosmukio 2024 m. Estijos ir Latvijos ekonomikos atsigavimas dėl didėjančios paklausos pagrindinėse prekybos partnerėse ir dėl to gerėjančių eksporto perspektyvų. Pagrindinis Latvijos ekonomikos augimo ramstis šiuo metu – valdžios sektoriaus išlaidos, tačiau tikimasi, kad didėjantis eksportas suteiks postūmį vidutiniu laikotarpiu. Šiomet BVP augs 2,1, kitąmet – 3,0 proc.¹³ Infliacija prognozuojamu laikotarpiu tebebus maža (2025 m. sieks 1,4, 2026 m. – 1,5 %) dėl lėtėjančio darbo užmokesčio augimo, kuris kompensuos vyriausybės didinamų mokesčių poveikį. Estijos ekonomikos atsigavimą (2025 m. sudarys 1,6, 2026 m. – 2,9 %¹⁴) skatins didėjantis eksportas ir mažėjančios

⁶ TVF prognozėse daroma prielaida, kad padidėjusio prekybos politikos neapibrėžtumo poveikis bus laikinas ir išnyks po metų, tačiau TVF prognozėse neatsižvelgiama į galimą naujos JAV administracijos prekybos ir fiskalinės politikos ekonominį poveikį.

⁷ ECB 2024 m. gruodžio mėn. prognozėse 2025 m. numatytas 1,1 ir 2026 m. – 1,4 proc. augimas.

⁸ ECB makroekonominės prognozės, 2025 m. kovas.

⁹ Vokietijos Bundesbanko makroekonominės prognozės, 2024 m. gruodis.

¹⁰ Trečius metus iš eilės Vokietijoje reikšmingai mažėja laisvų darbo vietų skaičius ir auga nedarbo lygis.

¹¹ Lenkijos nacionalinio banko makroekonominės prognozės, 2024 m. lapkritis.

¹² Individualiems vartotojams elektros energijos kainų viršutinė riba galios iki 2025 m. rugsėjo 30 d.

¹³ Latvijos nacionalinio banko makroekonominės prognozės, 2024 m. gruodis.

¹⁴ Estijos nacionalinio banko makroekonominės prognozės, 2024 m. gruodis.

skolinimosi sąnaudos. Dėl papildomo pajamų apmokestinimo ir netiesioginių mokesčių didinimo infliacija šiais metais sudarys 3,4, kitais metais sumažės iki 2,6 proc.

2. Eurosistemos pinigų politika

ECB valdančioji taryba toliau nuosekliai švelnino pinigų politiką. Atsižvelgusi į esamą bazinės infliacijos euro zonoje dinamiką, infliacijos prognozes ir pinigų politikos perdavimą, nuo 2024 m. spalio mėn. ECB valdančioji taryba indėlių galimybės palūkanų normą sumažino keturis kartus nustatydamą ją 2,50 proc. Nuo 2023 m. pasiekto 4 proc. piko iš viso palūkanos buvo sumažintos 150 bazinių punktų. Mažėjanti infliacija suteikia užtikrintumo, kad kainų stabilumo tikslas bus pasiektas ir su mažiau ribojančiu pinigų politikos pobūdžiu. Vidutiniu laikotarpiu ECB palūkanų normos turėtų pasiekti lygį, kai pinigų politikos pobūdis būtų nei ribojantis, nei skatinantis, jeigu ekonomika nepatirs naujų sukrėtimų. Tiesa, šis palūkanų lygis yra sunkiai pamatuojamas ir priklauso nuo fundamentalių skaičiavimo prielaidų ir veiksnių – tokių kaip demografija, našumas ar rizikos vengimo lygis¹⁵.

Infliacija euro zonoje ir toliau mažėja prognozuota kryptimi ir turėtų sugrįžti prie ECB vidutiniu laikotarpiu siekiamo 2 proc. tikslo. Nuo 2022 m. spalio mėn., kai infliacija euro zonoje buvo perkopusi 10 proc., iki 2025 m. vasario mėn. ji sumažėjo iki 2,4 proc. (žr. 2 pav.). Nors šiuo metu infliacija vis dar yra aukštesnio lygio nei ECB kainų stabilumo tikslas, prognozuojama, kad jau 2026 m. ji turėtų siekti apie 2 proc. Prie to prisidės tiek ankstesnių palūkanų normų didinimų poveikis, tiek jų palaikymas reikšmingai mažiau ribojančio lygio. Finansų rinkų dalyviai tikisi, kad, infliacijai grįžtant į tikslinį lygį, palūkanų normos ir toliau bus teigiamos. Vis dėlto ECB valdančioji taryba sprendimus priims per kiekvieną posėdį remdamasi visais tuo metu turimais duomenimis.

ECB pagrindinės palūkanų normos ir toliau mažėja.

2 pav. Faktiniai palūkanų normų ir infliacijos euro zonoje duomenys bei rinkų lūkesčiai

Šaltiniai: ECB ir LSEG Datastream.

Pastaba: paveiksle naudojami kovo 5 d. duomenys.

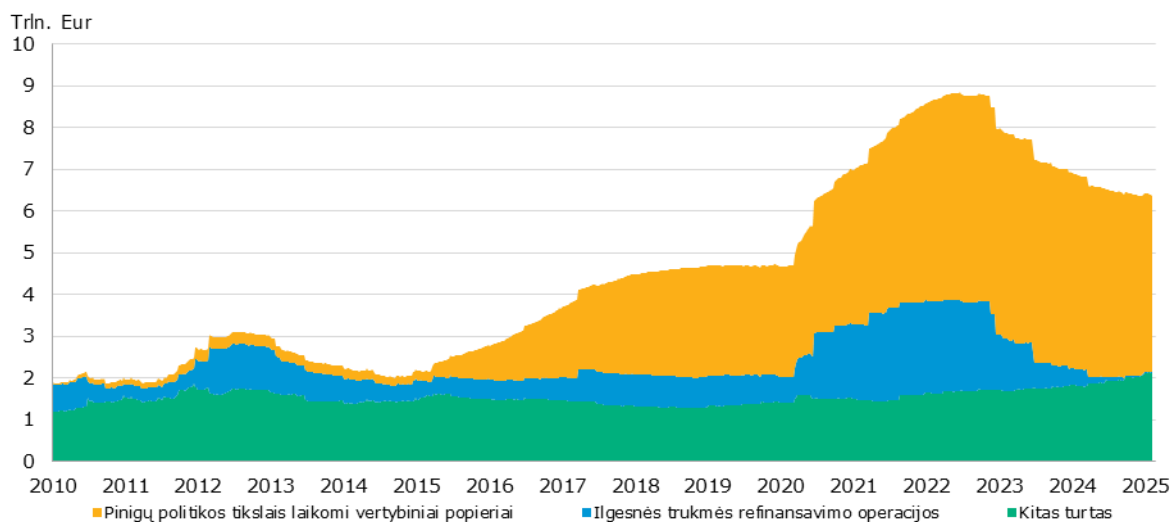
Nustojus vykdyti skatinamąsias pinigų politikos operacijas, Eurosistemos balanso dydis jau kurį laiką mažėja (žr. 3 pav.). Tai lemia tiek pasibaigę ilgesnės trukmės refinansavimo operacijų terminai, tiek mažėjantis vertybinių popierių portfelis. Išblėsus su COVID-19 susijusioms rizikoms pinigų politikos perdavimui ir euro zonos ekonomikos perspektyvoms, nuo 2025 m. pradžios Eurosistema sustabdė reinvestavimą pagal specialiąją pandeminę pirkimo programą, o tai lemia, kad turimų obligacijų portfelis ėmė mažėti dar sparčiau. Šie pokyčiai

¹⁵ Plačiau apie natūralią normą žr.: [Natural rate estimates for the euro area: insights, uncertainties and shortcomings](#), *Economic Bulletin*, Issue 1, ECB, 2025.

leidžia nuosekliai normalizuoti itin padidėjusį Eurosistemos balansą ir suteikia erdvės prireikus ateityje vėl taikyti pinigų politikos skatinimo priemones.

Eurosistemos balanso dydis nuosekliai mažėja.

3 pav. Eurosistemos balanso dydis ir pagrindiniai jį lemiantys pinigų politikos veiksniai

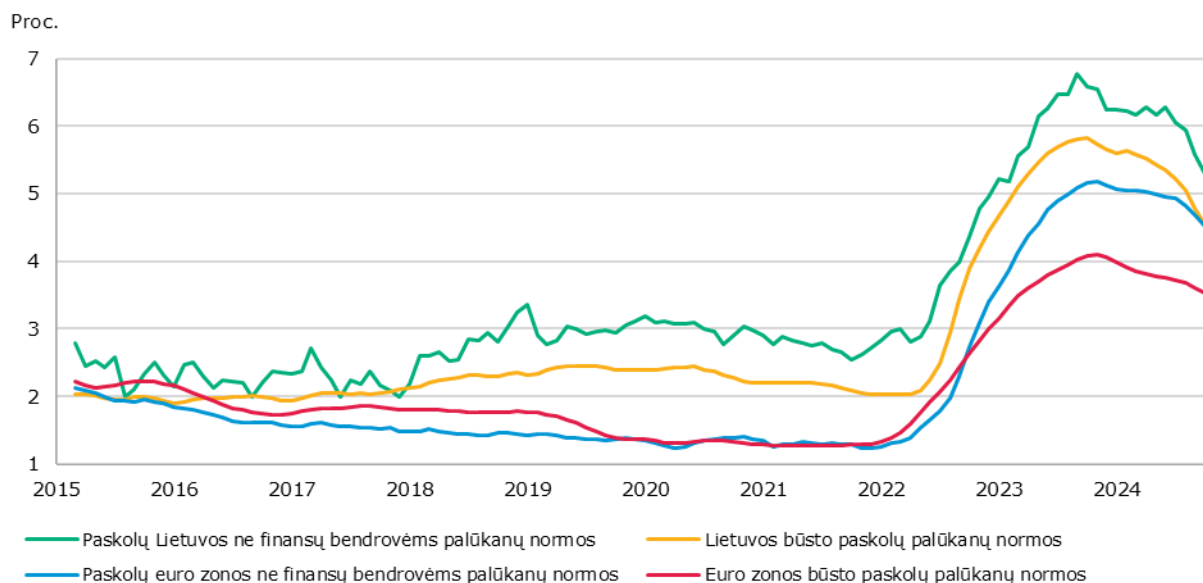
Šaltinis: ECB.

Pastaba: paveiksle naudojami vasario 25 d. duomenys.

Privačiojo sektoriaus paskolų palūkanų normos reikšmingai mažėja reaguodamos į laisvėjančią pinigų politiką (žr. 4 pav.). 2024 m. spartų naujų paskolų palūkanų augimą pakeitusį nuoseklų jų mažėjimą vis labiau rodo tiek būsto, tiek ne finansų bendrovių paskolų palūkanų normų dinamika Lietuvoje ir visoje euro zonoje. Tai lėmė ECB valdančiosios tarybos sprendimai mažinti palūkanų normas ir lūkesčiai dėl tolesnio jų mažinimo ateityje. Lietuvoje naujų būsto paskolų segmente palūkanų normos vis dar yra didesnės nei vidutiniškai euro zonoje (2024 m. gruodžio mėn. duomenimis, Lietuvoje – 4,31, euro zonoje – 3,43 %). Skirtumą iš dalies paaiškina tai, kad Lietuvoje beveik visos būsto paskolos (apie 97 %) suteikiamos su kintamąja palūkanų norma (dažniausiai ją siejant su 3, 6 ar 12 mėn. EURIBOR), o vidutiniškai euro zonoje šis rodiklis yra gerokai mažesnis (apie 18 %). Dėl to padidėjusios palūkanų normos Lietuvos skolininkus palietė iš karto, o vidutiniškai visos euro zonos skolininkus – tik keičiantis lūkesčiams dėl ilgesnio laikotarpio palūkanų normų krypties. Šis skirtumas atitinkamai lemia šiuo metu spartesnį naujų skolinimosi palūkanų mažėjimą Lietuvoje. Nuo 2024 m. birželio mėn., kai ECB valdančioji taryba pradėjo mažinti indėlių galimybės palūkanų normą, Lietuvoje būsto paskolų palūkanų normos sumažėjo apie 1,21, o vidutiniškai visoje euro zonoje – tik apie 0,38 proc. Paskolų palūkanų normų dinamika ateityje priklausys nuo pinigų politikos pobūdžio ir ekonomikos bei bankų finansinės padėties.

Finansavimosi sąlygos Lietuvoje, kaip ir visoje euro zonoje, tebėra gana griežtos, bet ir toliau švelnėja.

4 pav. PFĮ naujų būsto paskolų ir paskolų ne finansų bendrovėms vidutinė palūkanų norma

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: 3 mėn. slankusis vidurkis. Neįtraukti esamų paskolų sutarčių sąlygų persvarstymų duomenys.

3. Realusis sektorius

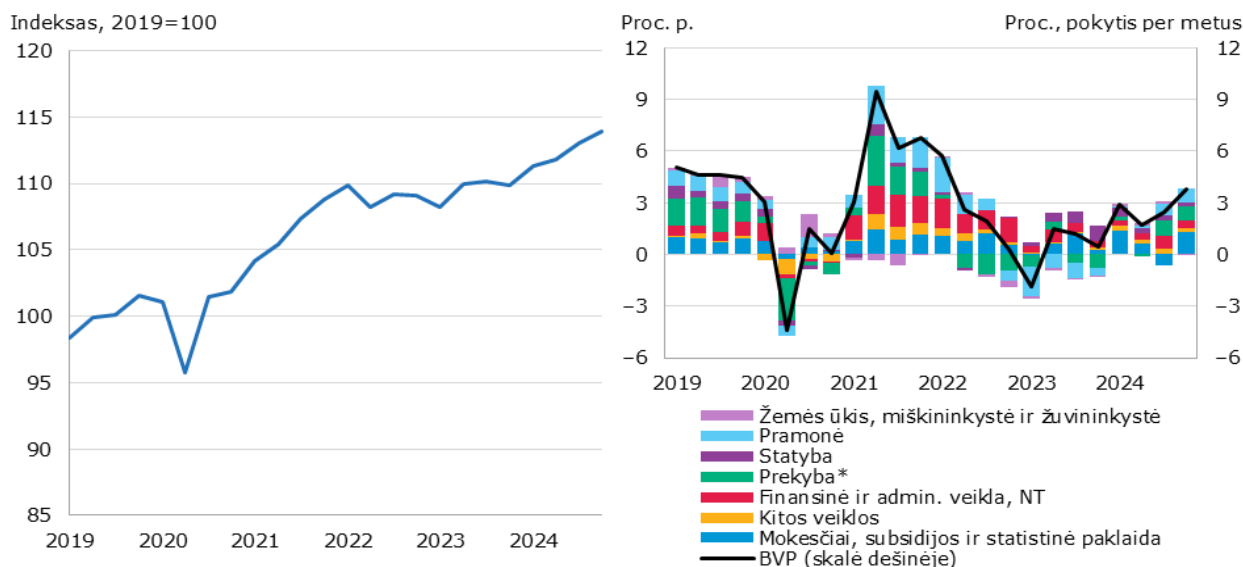
Po dvejus metus trukusio sąstingio 2024 m. pirmąjį pusmetį pradėjusi augti Lietuvos ekonomika augo ir antrąjį pusmetį (žr. 5 pav.)¹⁶. 2024 m. trečiąjį ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, ekonomikos aktyvumas padidėjo 1,1, o ketvirtąjį ketvirtį – 0,8 proc. ir, vertinant bendrai, viršijo ilgalaikį vidurkį¹⁷. Šios tendencijos lėmė, kad 2024 m. Lietuvos BVP buvo 2,7 proc. didesnis nei prieš metus. Pastarojo pusmečio ekonomikos augimas buvo plataus masto – didėjo beveik visų ekonominių veiklų pridėtinė vertė, o prie to daugiausia prisidėjo apdirbamoji gamyba ir prekyba, reikšmingą įtaką darė ir kitos paslaugos. Remiantis produkcijos pardavimų duomenimis, didžiąją dalį apdirbamosios gamybos augimo lėmė chemijos, metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, bei baldų gamintojai. O naftos perdirbimo veikla, kuriai paprastai būdingi dideli svyravimai, priešingai, praėjusių metų antrąjį pusmetį traukėsi. Prekybos įmonių pridėtinės vertės didėjimą skatino sparčiai augęs vartojimas, o paslaugų atveju itin sparčiai didėjo informacijos ir ryšių, profesinės, mokslinės ir techninės bei administracinės ir aptarnavimo veiklų pardavimai. Transporto ir saugojimo veikla, priešingai, susidūrė su didesniais sunkumais – šios veiklos sąstingis, pastaruoju metu buvo nulemtas vangios ES ekonomikos raidos ir susidariusio pervežimų pajėgumų pertekliaus Vakarų rinkose.

Po dvejus metus trukusio sąstingio 2024 m. pirmąjį pusmetį pradėjusi augti Lietuvos ekonomika augo ir antrąjį pusmetį.

¹⁶ Jei nenurodyta kitaip, skyriuje aptariami rodikliai yra pateikiami pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką.

¹⁷ Nuo 2004 m. vidutinis ketvirtinis augimas sudarė 0,8 proc.

5 pav. BVP raida (grafikas kairėje) ir BVP raida bei jo kaitos veiksniai (gamybos metodu; grafikas dešinėje)

Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: prekybos veikla taip pat apima transporto, apgyvendinimo ir maitinimo bei informacijos ir ryšių veiklas.

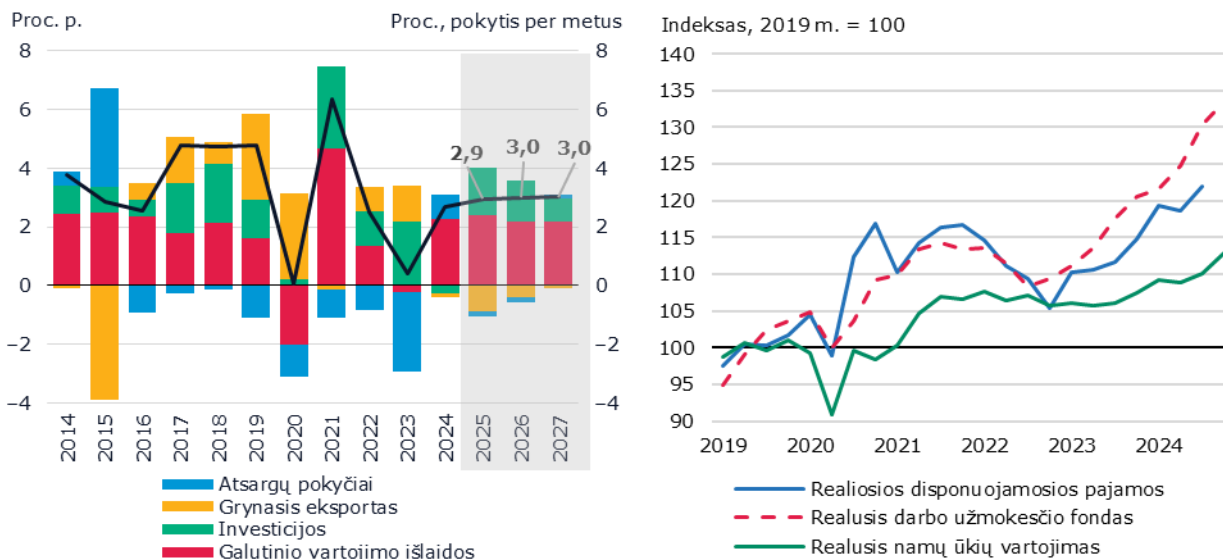
Žvelgiant į ateitį, ir toliau numatoma Lietuvos ekonomikos plėtra, ji turėtų stiprėti. Tai lems palengva atsigaunanti išorės paklausa, toliau didėjanti namų ūkių perkamoji galia, kuri skatins vartojimą, bei dėl didėjančių ES paramos fondų srautų ir menkstančio anksčiau griežtintos pinigų politikos poveikio augančios investicijos. Prognozuojama, kad šiais metais realusis BVP bus 2,9 proc. didesnis nei pernai, o 2026 ir 2027 m. augs atitinkamai 3,0 ir 3,0 proc. (žr. 6 pav. grafiką kairėje).

Sparčiai augant gyventojų perkamajai galiai ir esant palankiai padėčiai darbo rinkoje, namų ūkių vartojimo augimas Lietuvoje praėjusių metų antrąją pusę spartėjo (žr. 6 pav. grafiką dešinėje). Trečiąjį ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, vartojimas Lietuvoje augo 1,1, o ketvirtąjį – 2,5 proc. ir reikšmingai viršijo ilgalaikį vidurkį. Tai lėmė, kad vartojimas pernai augo 3,7 proc. ir daugiausia prisidėjo prie ekonomikos augimo, vertinant iš išlaidų perspektyvos (žr. 6 pav. grafiką kairėje). Lietuvos banko vertinimu, 2024 m. realiosios disponuojamosios pajamos padidėjo 8,2 proc., o daugiausia prie jų didėjimo prisidėjo nuslopus infliacijai pastebimai augęs realusis darbo užmokestis ir didėjusios socialinės išmokos. Numatoma, kad šiemet realiosios disponuojamosios pajamos ir toliau augs sparčiu, tačiau lėtesniu 4,9 proc. tempu. Tarp tam įtaką darysiančių veiksnių paminėtinas prognozuojamas spartesnis kainų augimas ir šiek tiek lėtesnis darbo užmokesčio augimas¹⁸. Be pajamų augimo, vartojimo raidą ir toliau palankiai veikia gera padėtis darbo rinkoje ir optimistiniai vartotojų lūkesčiai. Pavyzdžiui, EK skelbiamas Lietuvos vartotojų pasitikėjimo rodiklis praėjusių metų antrąją pusę buvo aukščiausias nuo pasaulinės finansų krizės laikų ir pastebimai lenkė kitų ES šalių rodiklius. Paminėtinas ir vertinimas dėl ketinimų per artimiausius 12 mėn. įsigyti didesnių pirkinių, kuris yra gerokai aukščiau istorinio vidurkio. Be to, namų ūkių nuomonė dėl dabartinės finansinės padėties yra geriausia nuo duomenų skelbimo pradžios. Atsižvelgiant į tai, prognozuojama, kad šiemet namų ūkių vartojimas augs 4,1 proc., o 2026 ir 2027 m. atitinkamai didės po 3,7 proc.

¹⁸ Plačiau apie kainų raidą skaitykite 6, o apie darbo rinką – 4 skyriuje.

Praėjusių metų antrąją pusę vartojimas sparčiai didėjo ir buvo pagrindinis ekonomikos augimo veiksnys.

6 pav. Faktinė ir prognozuojama BVP raida (išlaidų metodu, grafikas kairėje), realiojo namų ūkių vartojimo ir pajamų raida (grafikas dešinėje)

Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Nors lietuviškos kilmės nemineralinių prekių eksportas praėjusių metų antrąją pusę augo skatindamas pramonės atsigavimą, vis dar žemiau ilgalaikio vidurkio esantis gamybos pajėgumų panaudojimo lygis riboja investicijų plėtrą. Praėjusių metų antrąjį pusmetį bendras prekių ir paslaugų eksporto lygis traukėsi. Dar daugiau jam sumažėti neleido lietuviškos kilmės nemineralinių prekių eksportas, kuris didėjo antrą ketvirtį iš eilės (plačiau apie užsienio prekybą skaitykite 5 skyriuje). Augantis lietuviškos kilmės nemineralinių prekių eksportas skatino pramonės atsigavimą, o tai didino ir gamybos pajėgumų panaudojimo lygį. Didėjant gamybos pajėgumų panaudojimo lygiui ir menkstant anksčiau griežtintos pinigų politikos poveikiui, trečiąjį ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, investicijos Lietuvoje padidėjo 3,0, o ketvirtąjį ketvirtį, reikšmingai išaugus transporto investicijoms, – 6,4 proc. Vis dėlto dėl besitraukusių investicijų 2024 m. pirmąją pusę, bendrai 2024 m. investicijos buvo 1,1 proc. mažesnės nei prieš metus. Praėjusiais metais reikšmingai sumažėjo investicijos į transporto priemones. Pastarąsias itin reikšmingai paveikė 2023 m. susidaręs pervežimų pajėgumų perteklius ES rinkoje, kritusios pervežimų kainos ir sugriežtėjusi pinigų politika. Prognozuojama, kad didėsiantys ES paramos fondų srautai ir toliau menkstantis anksčiau griežtintos pinigų politikos poveikis teigiamai veiks investicijų raidą ir jau šiemet investicijos turėtų augti 6,6, o 2026 ir 2027 m. – atitinkamai po 5,5 ir 3,1 proc.

1 intarpas. Baltijos šalių ekonomikų raida įvykus geopolitiniams ir kitiems sukrėtimams

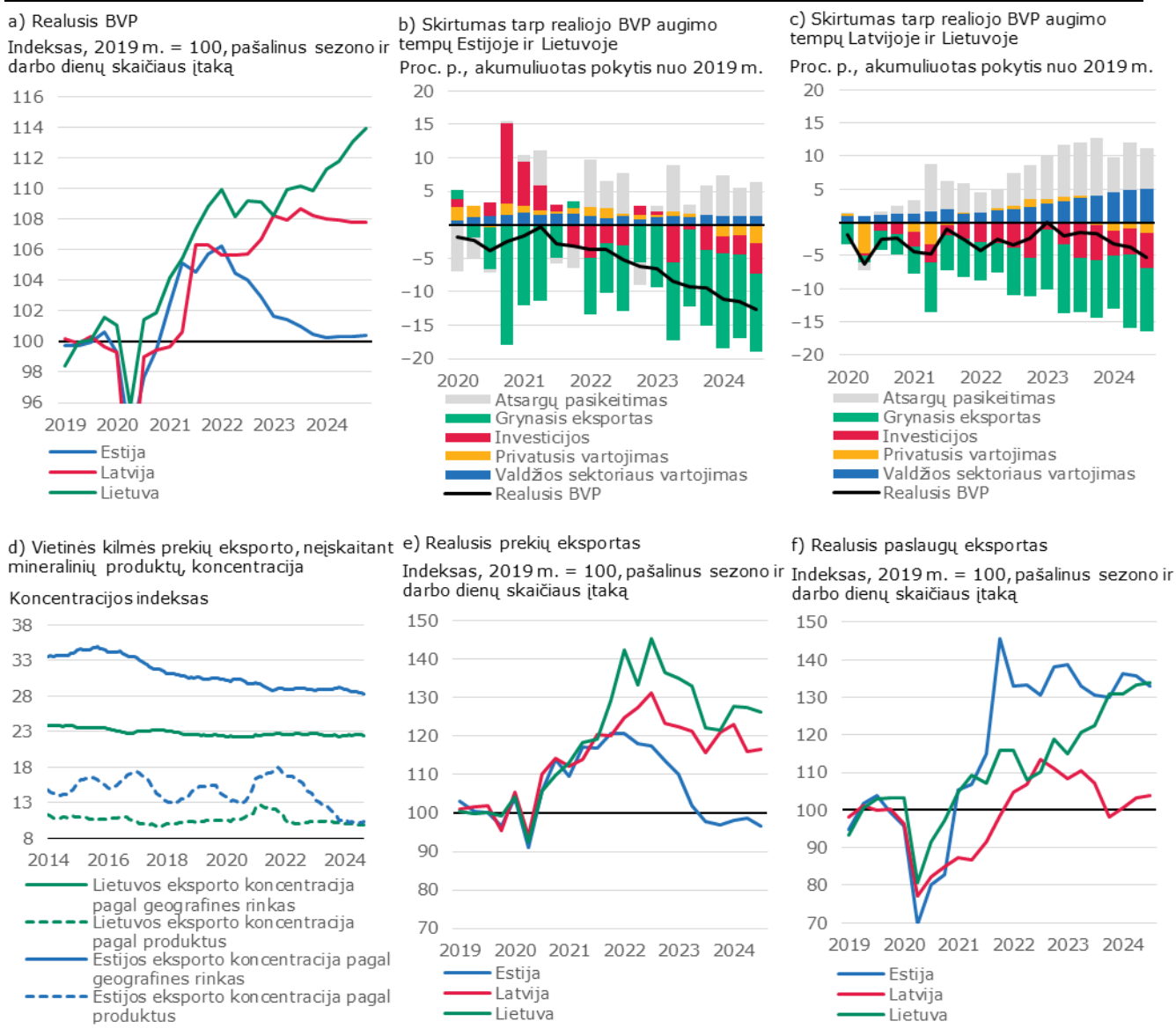
Parengė E. Virbickas¹⁹

Geopolitiniai ir kiti reikšmingi įvykiai pastaraisiais metais stipriai veikė Lietuvos ir daugelio pasaulio regionų ekonomikų raidą, tačiau ekonominiai pasikeitimai įvairiose šalyse buvo nevienodi. Gana skirtinga buvo Baltijos šalių ekonomikų raida. Per penkerius metus, t. y. nuo 2019 m., kai ūkinės raidos vis dar neveikė vėliau kilusi pasaulinė pandemija, dar vėliau suintensyvėjusi rusijos agresija prieš Ukrainą ir labai šoktelėjusios

¹⁹ Šiame intarpe taip pat naudojama K. Vasiliausko parengta medžiaga.

žaliavų ir kitos kainos, Lietuvos ekonomika paaugo 12,5 proc. (žr. A pav. a grafiką). Per šį laikotarpį Latvijos ekonomika paaugo mažiau – 7,9 proc., o Estijos ekonomika, nemenkai svyravusi, iš esmės nepadidėjo. Šiame interpe siekiama nustatyti, kokie veiksniai galimai prisidėjo prie Baltijos šalių ekonomikų raidos skirtumų.

A pav. BVP ir eksporto rodikliai Baltijos šalyse

Šaltiniai: Estijos statistika, Eurostatas, VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Per pastaruosius kelerius didelių sukrėtimų metus bene labiausiai skyrėsi Baltijos šalių eksportuotojų būklė ir grynasis eksportas (žr. A pav. b ir c grafikus). Jau daug metų Lietuvos prekių eksportui būdinga didesnė diversifikacija tiek pagal eksportuojamus produktus, tiek pagal geografines vietas, į kurias prekės eksportuojamos (žr. A pav. d grafiką^{20, 21}). Tai padeda lengviau atlaikyti netikėtus paklausos pasikeitimus, jei jie įvyksta tik tam tikrose geografinėse ar produktų rinkose. Esant didesnės infliacijos, didesnių palūkanų normų ir sumenkusios perkamosios galios laikotarpiui, Lietuvos prekių eksportas buvo paveiktas santykinai mažiau nei kai kuriose kaimyninėse šalyse (žr. A pav. e grafiką). Lietuvos prekių eksportuotojai gebėjo beveik neparasti anksčiau atkovotų rinkos dalių. Nemenka prekių eksporto diversifikacija, tikėtina, prisidėjo prie

²⁰ Mažesnė koncentracijos indekso reikšmė rodo mažesnę prekių eksporto koncentraciją (didesnę diversifikaciją).

²¹ Dėl duomenų apie Latvijos vietinės kilmės prekių eksportą trūkumo šios šalies eksporto koncentracijos indeksai šiame interpe nepateikiami.

eksporto ir viso ekonominio aktyvumo atsparumo. Bendrą ūkinį aktyvumą taip pat nuosekliai didino jau daug metų augęs paslaugų, pavyzdžiui, informacijos, ryšių, profesinių, administracinių, transporto, eksportas (žr. A pav. f grafiką).

Aptariamu laikotarpiu Baltijos šalyse gana skirtingai keitėsi demografinė situacija. Anksčiau buvęs neigiamas, tarptautinės migracijos balansas Lietuvoje nuo 2019 m. tapo teigiamas. Jis buvo ypač teigiamas 2022 m., kai prasidėjo plačiai apimanti rusijos karinė invazija į Ukrainą. Būtent 2022 m. ėmė didėti Lietuvos gyventojų skaičius (žr. B pav. a grafiką). Paaugo ir darbo jėga, ir dirbančiųjų skaičius, nes nemaža dalis atvykusių gyventojų pageidavo dirbti. 2024 m. užimtųjų skaičius Lietuvoje buvo 7,9 proc. didesnis nei 2019 m.²² Pasikeitusi demografinė padėtis palankiai veikė ekonominį aktyvumą tiek iš pasiūlos pusės (nes padidėjo darbo jėga), tiek iš paklausos pusės (nes pagausėjo vartotojų). Demografinė padėtis reikšmingai pasikeitė ir Estijoje. Čia taip pat išaugo gyventojų skaičius, darbo jėga ir užimtųjų skaičius. Kitaip nei aptartose dviejose šalyse, Latvijoje tokių palankių demografinių pokyčių nebuvo. Nors, prasidėjus plačiai apimančiai rusijos karinei invazijai į Ukrainą, gyventojų skaičius Latvijoje ūgtelėjo, pastaruoju metu, palyginti su 2019 m., jis šioje šalyje yra sumažėjęs, taip pat sumenkusi ir darbo jėga bei dirbančiųjų skaičius.

Gana nevienoda buvo ir Baltijos šalių gyventojų pajamų raida. Nors realusis darbo atlygis 2019–2024 m. daugiausia pakilo Latvijoje²³, visos realiosios darbo pajamos (realusis darbo užmokesčio fondas) labiausiai padidėjo Lietuvoje, nes čia itin daug išaugo dirbančiųjų skaičius. 2024 m. realusis darbo užmokesčio fondas Lietuvoje buvo 27,1 proc. didesnis nei 2019 m. (žr. B pav. b grafiką). Nevienoda gyventojų pajamų kaita nedaug teprisidėjo prie vartojimo raidos skirtumų (visose Baltijos šalyse realusis privatusis vartojimas aptariamu laikotarpiu padidėjo maždaug 7–10 %; žr. B pav. c grafiką), tačiau tai, kad darbo pajamos Lietuvoje pakilo daugiau, reiškia, kad Lietuvos valdžios sektorius gavo daugiau pajamų, buvo daugiau galimybių didinti socialines išmokas, darbo atlygį viešojo sektoriaus tarnautojams, finansuoti kitus poreikius. Be to, tai labiau gerino Lietuvos namų ūkių finansinę padėtį ir pasitikėjimą.

Skirtingai plėtojosi ir investiciniai procesai Baltijos šalyse. Aptariamu laikotarpiu investicijų daugiausia pagausėjo Lietuvoje. Čia ypač padaugėjo valdžios sektoriaus investicijų (žr. B pav. d grafiką), nemaža dalis jų finansuojama ES paramos lėšomis. Daugiau nei kaimyninėse šalyse augo ir privačiojo sektoriaus investicijos į projektus, tiesiogiai nesusijusius su būsto rinka (angl., *private sector non-residential investment*) (žr. B pav. e grafiką). Geriau gyvuojanti pramonė ir visas eksportuojantysis sektorius, tolygesnė ekonominė raida, palyginti nedidelis ir mažesnis nei kai kuriose gretimose šalyse (pvz., Estijoje) įmonių įsiskolinimas didesnių palūkanų normų aplinkoje, tikėtina, prisidėjo prie tokios investicijų kaitos. Pastarosioms teigiamą poveikį darė ir gera Lietuvos įmonių finansinė būklė. Didelės infliacijos laikotarpiu Lietuvos įmonių pelnas didėjo daugiau, nei augo bendras kainų lygis, t. y. didėjo realusis įmonių pelnas²⁴ (žr. B pav. f grafiką). Tai įmonėms sukūrė finansinį rezervą, leidusį daugiau investuoti. Realusis įmonių pelnas augo ir kaimyninėse šalyse, tačiau per pastaruosius keletą metų jis sumažėjo daugiau nei Lietuvoje.

²² Remiamasi nacionalinių sąskaitų duomenimis, užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją.

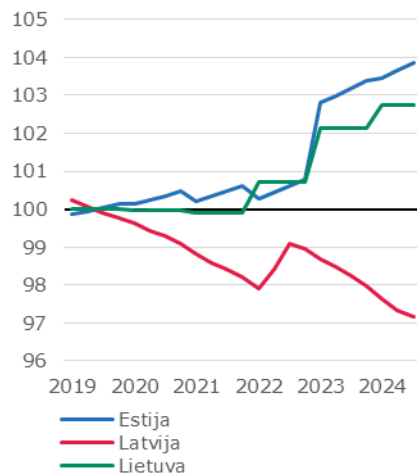
²³ Remiamasi nacionalinių sąskaitų kompensacijos samdomajam duomenimis.

²⁴ Realusis įmonių pelnas apskaičiuojamas bendrąjį likutinį perteklių ir bendrąsias mišriąsias pajamas dalijant iš BVP defliatoriaus.

B pav. Demografiniai, vartojimo ir investicijų rodikliai Baltijos šalyse

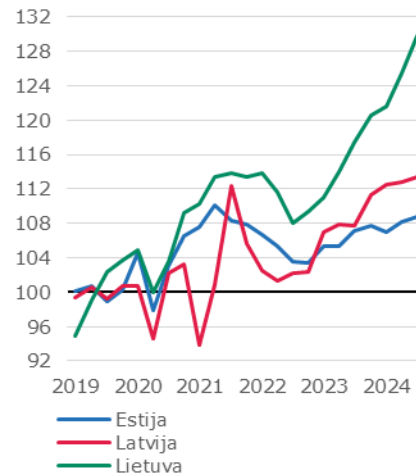
a) Gyventojų skaičius

Indeksas, 2019 m. = 100, pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką

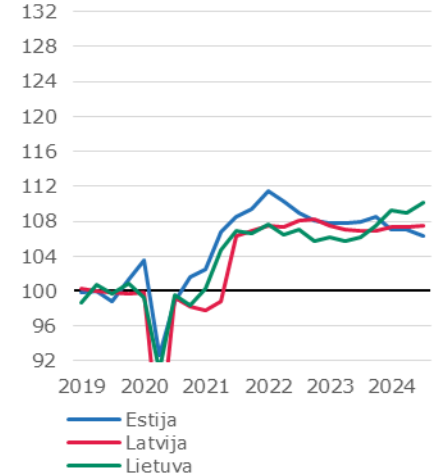
b) Realusis darbo užmokesčio fondas

Indeksas, 2019 m. = 100, pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką

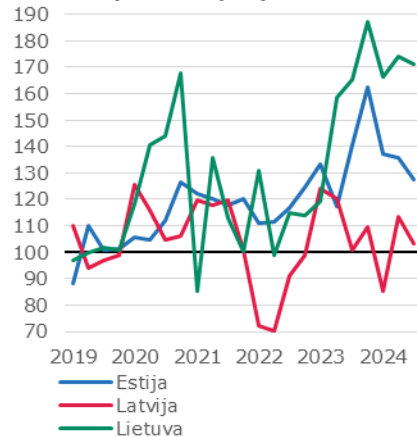
c) Realusis privatusis vartojimas

Indeksas, 2019 m. = 100, pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką

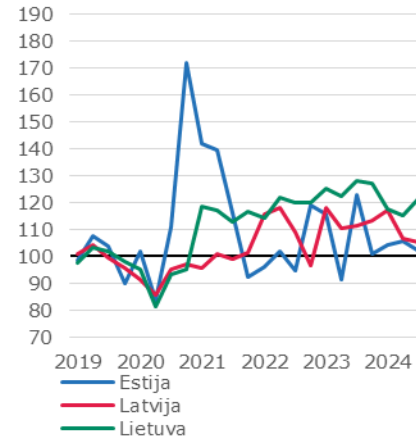
d) Realiosios valdžios sektoriaus investicijos

Indeksas, 2019 m. = 100, pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką

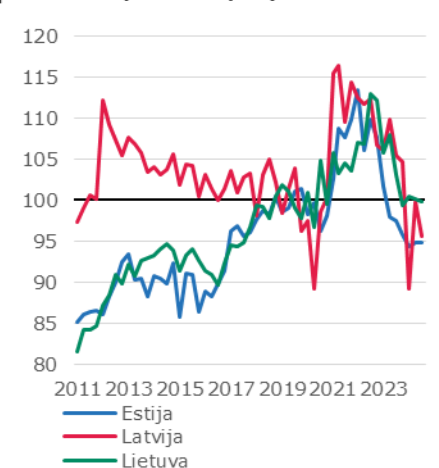
e) Realiosios privačiojo sektoriaus investicijos (projektus, tiesiogiai nesusijusius su būsto rinka)

Indeksas, 2019 m. = 100, pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką

f) Realusis pelnas

Indeksas, 2019 m. = 100, pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Apibendrinant pažymėtina, kad geopolitiniai ir kiti sukrėtimai reikšmingai paveikė Baltijos ir kitų šalių ekonominę raidą, tačiau ūkinė plėtra įvairiose šalyse buvo nevienoda. Palyginti su kaimyninėmis šalimis, Lietuvos ekonomika per pastaruosius kelerius metus paaugo daugiau. Prie to ypač prisidėjo nekaininis eksportuotojų konkurencingumas, nemenka eksporto diversifikacija tiek pagal eksportuojamus produktus, tiek pagal geografines vietas, o tai stiprino užsienio rinkose dirbančių įmonių atsparumą. Lietuvos ūkinį aktyvumą kėlė daug paaugęs gyventojų skaičius, darbo jėga ir darbuotojų skaičius, palankiai veikęs ne tik verslo plėtros galimybes, bet ir viešųjų finansų padėtį bei išgales didinti socialines išmokas, darbo atlygį ir kitas valdžios sektoriaus išlaidas. Palankiai ūkinę raidą Lietuvoje veikė ir daugiau nei kaimyninėse šalyse didėjusios valdžios ir privačiojo sektoriaus investicijos, teikusios impulsą statybos, pramonės ir kitoms ekonominėms veikloms. Be kitų veiksnių, investicijas skatinančiai veikė gera įmonių finansinė būklė ir augęs realusis įmonių pelnas.

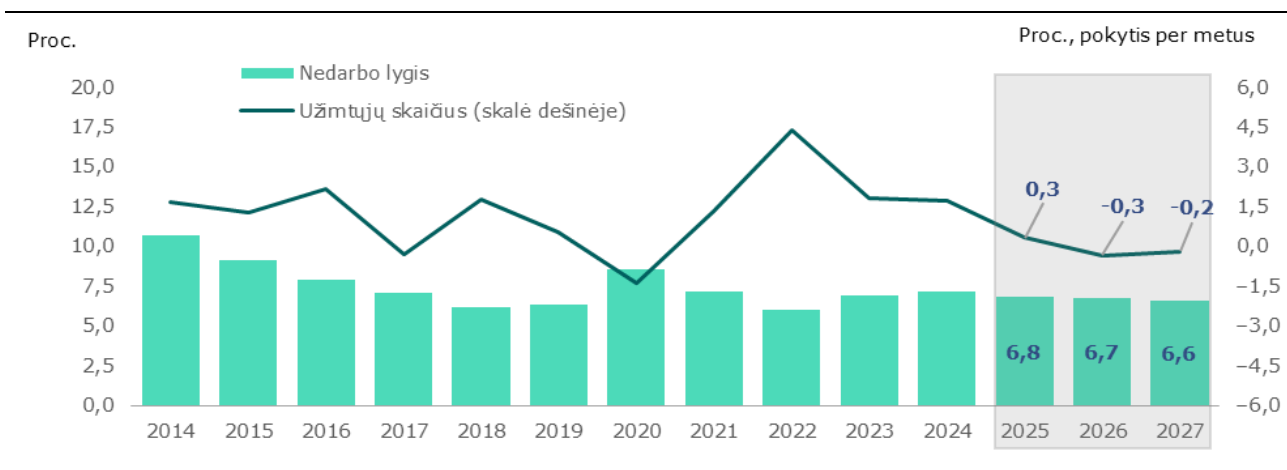
4. Darbo rinka

Lietuvos darbo rinkos būklė 2024 m. pabaigoje ir toliau buvo gera. Pastarųjų metų palankios migracijos tendencijos reikšmingai veikia darbo rinkos rodiklius. Darbo jėgos lygis pasiekė aukštumas, kurios paskutinį kartą fiksuotos tik apie 2004 m. – prieš didžiąją emigracijos bangą įstojus į ES. Lietuvoje trečius metus iš eilės didėjant gyventojų skaičiui ir į darbo rinką įsiliejant vis daugiau darbuotojų, dirbančiųjų skaičius yra aukščiausio lygio nuo 1998 m. 2024 m. pradžioje ūgtelėjęs nedarbas taip pat sumažėjo, o darbo užmokestis toliau didėja dviženkliais tempais.

Užimtųjų skaičius šalyje per metus padidėjo, tačiau užimtumo raida atskiruose sektoriuose nevienoda.

Praėjusiais metais bendras užimtųjų skaičius šalyje sudarė 1,464 mln. ir buvo 1,6 proc. didesnis nei 2023 m. Užimtųjų skaičių reikšmingai didino sėkminga užsieniečių integracija į Lietuvos darbo rinką. Daugiau nei pusę visų užimtųjų skaičiaus augimo per metus lėmė užsieniečiai (plačiau apie tai skaitykite 2 intarpe). Labiausiai prie užimtųjų augimo prisidėjo pramonė, kurios darbo jėgos poreikį didino atsigaunanti eksporto apimtis. Užimtumo raidą Lietuvoje itin neigiamai veikė sunkumai transporto sektoriuje. Šios veiklos sąstingį lėmė vangi ES ekonomikos raida ir susidaręs pervežimų pajėgumų perteklius Vakarų rinkose. Lietuvos bankas prognozuoja, kad užimtumas šiais metais padidės 0,3, o ateinančiais susitrauks 0,2 proc. (žr. 7 pav.).

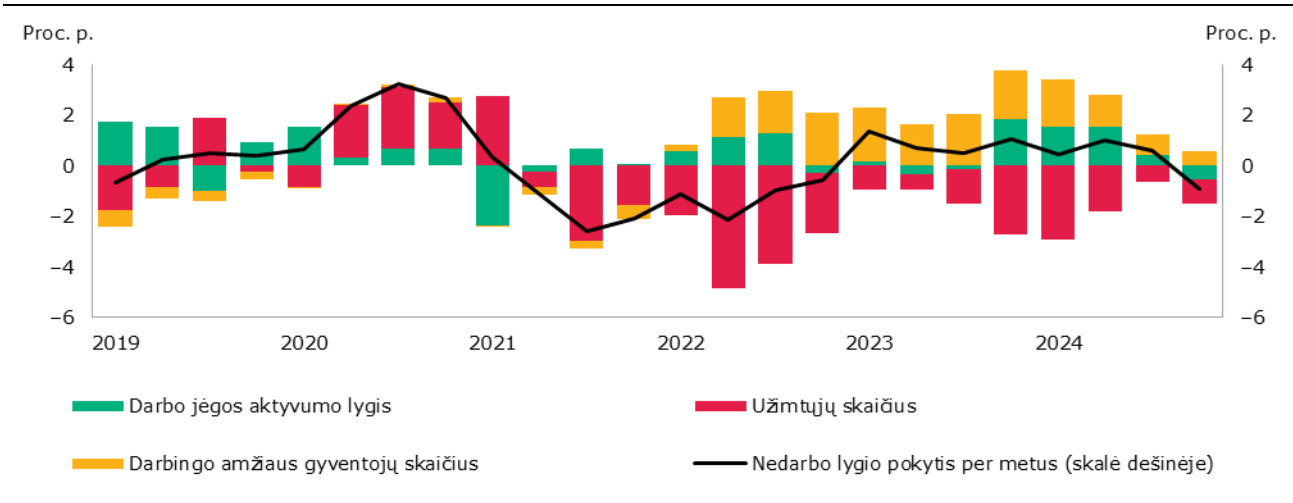
7 pav. Nedarbo lygis ir užimtųjų raida

Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2024 m. ketvirtąjį ketvirtį nedarbo lygis Lietuvoje sudarė 6,5 proc. ir buvo 0,9 proc. punkto mažesnis nei prieš metus. Labiausiai prie nedarbo sumažėjimo prisidėjo augęs užimtųjų skaičius, taip pat sumažėjęs darbo jėgos aktyvumo lygis (žr. 8 pav.). Šie rodikliai nedarbo lygį sumažino atitinkamai apie 1,0 ir 0,5 proc. punkto. Kitų šaltinių duomenys taip pat patvirtina nedarbo mažėjimo tendenciją: Užimtumo tarnybos skelbiamas registruotas nedarbas 2024 m. gruodžio mėn. sudarė 9 proc. – 0,3 proc. punkto mažiau nei prieš metus. Pastebėtina, kad prie bendro nedarbo lygio sumažėjimo reikšmingai prisidėjo susitraukęs jaunimo nedarbas: daugiau nei 5 proc. punktais per metus sumažėjęs jaunimo nedarbo lygis lėmė apie du penktadalius viso nedarbo lygio susitraukimo. Kita vertus, ilgalaikių bedarbių skaičius padidėjo. Šiuo metu jie sudaro apie 43 proc. visų bedarbių – tai didžiausia dalis nuo 2021 m. pabaigos. Lietuvos bankas prognozuoja, kad šiais metais nedarbo lygis sudarys 6,8, o ateinančiais metais sumažės iki 6,7 proc.

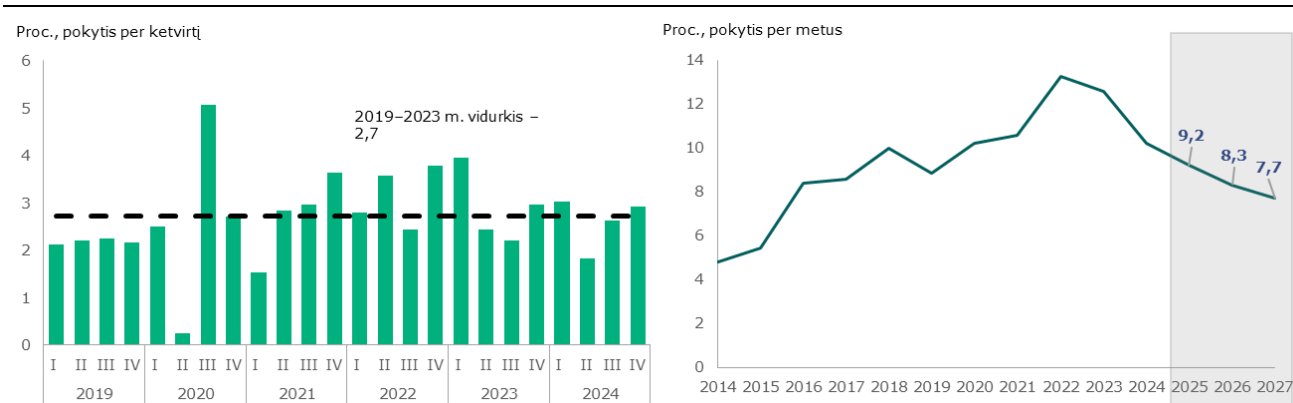
8 pav. Nedarbo lygio pokytis per metus ir kaitos veiksniai

Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.
 Pastaba: užimtųjų skaičius su priešingu ženklu.

Atlyginimų augimo tempas tebėra spartus. Remiantis ketvirtojo ketvirčio VDA duomenimis, atlyginimai šalies ūkyje ūgtelėjo 10,7 proc., o viešajame sektoriuje darbo užmokestis ir toliau kilo spartesniu metiniu tempu (14,5 %) nei privačiajame (8,9 %). Daugiausia prie viešojo sektoriaus darbo užmokesčio augimo prisideda sparčiai didėjantys švietimo bei sveikatos apsaugos darbuotojų atlyginimai. Spartų atlyginimų augimą viešajame sektoriuje galima sieti su metų pradžioje padidintais minimaliais pareiginės algos koeficientais biudžetinių įstaigų darbuotojams. Vertinant istoriškai, darbo pajamos ir toliau augo sparčiai (žr. 9 pav.), o įtampa darbo rinkoje ir toliau buvo istoriškai aukšto lygio. Tai rodo ir beveik 2 proc. jau kurį laiką siekiantis laisvų darbo vietų lygis. Prognozuojama, kad šiais metais atlyginimai augs 9,2, o ateinančiais metais augimo tempas sulėtės iki 8,3 proc.

9 pav. Vidutinių draudžiamųjų pajamų ketvirtinė raida, palyginti su istoriniu vidurkiu (grafikas kairėje), darbo užmokesčio metinė raida ir prognozė (grafikas dešinėje)

Šaltiniai: Sodra, VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.
 Pastaba: ketvirtiniai duomenys dėl sezoninio pakoreguoti.

2 intarpas. Migracijos tendencijų įtaka 2024 m. Lietuvos demografiniams rodikliams

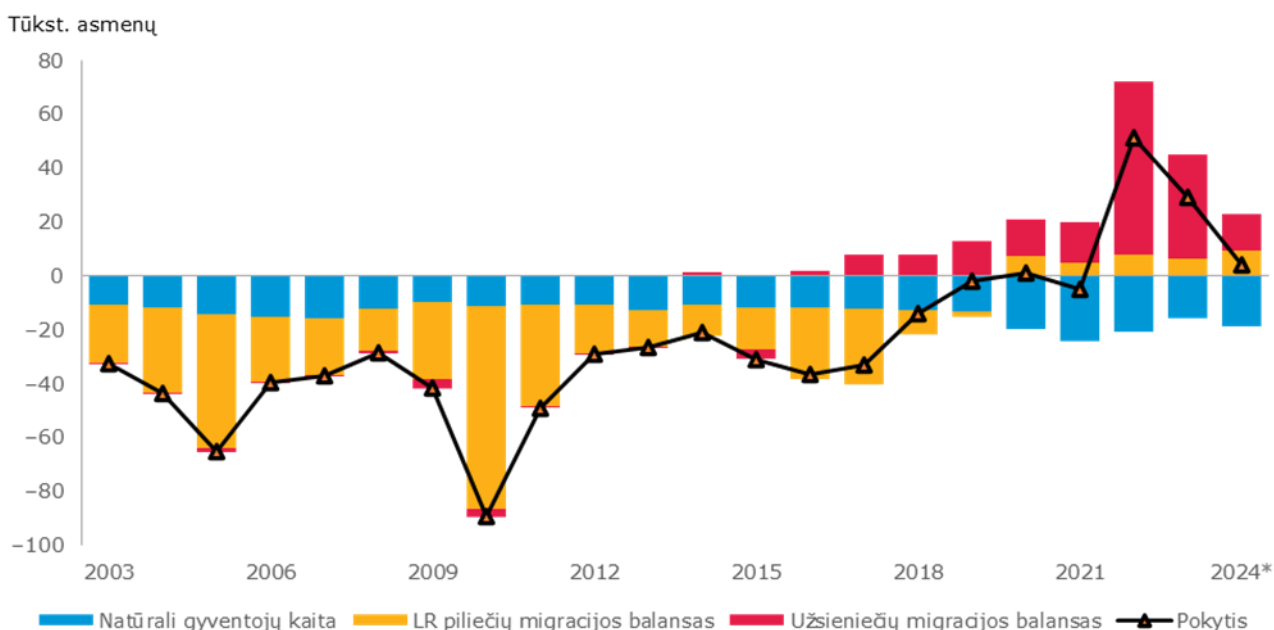
Parengė B. Baltušis

2024 m. Lietuvos gyventojų skaičius didėjo, o darbo jėgos lygis buvo aukščiausias nuo įstojimo į ES, bet nerimą kelia sumažėjęs gimstamumas. Šias demografines tendencijas daugiausia lėmė teigiami gryniosios migracijos srautai. Į Lietuvą atvykę užsieniečiai sėkmingai įsitraukė į darbo rinką ir teigiamai prisidėjo prie paaugusio užimtųjų skaičiaus. Vis dėlto, remiantis EK prognozėmis, Lietuvos demografijos perspektyvos yra pesimistiškesnės dėl sumažėjusio gimstamumo: 2050 m. gyventojų skaičius gali siekti tik šiek tiek daugiau kaip 2,6 mln. dėl neigiamos natūralios gyventojų kaitos ir lėčiau didėjančios gryniosios migracijos.

Nuolatinių gyventojų skaičius Lietuvoje didėjo trejus metus iš eilės. Išankstiniais duomenimis, per metus Lietuvos gyventojų skaičius paaugo 4,3 tūkst. asmenų ir 2025 m. pradžioje sudarė 2,89 mln. Gyventojų skaičiaus padidėjimą lėmė tai, kad imigrantų – tiek lietuvių, tiek užsieniečių – skaičius viršijo emigrantų skaičių. 2024 m. į Lietuvą atvyko 23 tūkst. daugiau asmenų, nei išvyko. Lietuvos piliečių grynoji migracija buvo didžiausia nuo duomenų skelbimo pradžios: jau penktus metus iš eilės ji tebebuvo teigiama ir 2024 m. sudarė 9 tūkst. asmenų. Užsieniečių grynoji migracija buvo apie 13 tūkst. asmenų. Tiesa, dėl mažesnės užsieniečių imigracijos pernai gyventojų skaičius didėjo lėčiau nei 2023 m. Vis dėlto šio migracijos saldo pakako kompensuoti neigiamą gyventojų kaitą. 2024 m. Lietuvoje mirė apie 19 tūkst. žmonių daugiau, negu gimė. Natūralios gyventojų kaitos rodiklis per metus suprastėjo (palyginkime: 2023 m. Lietuvoje mirė apie 16 tūkst. žmonių daugiau, negu gimė).

Teigiamas migracijos saldo kompensavo natūralią gyventojų kaitą

A pav. Nuolatinių gyventojų skaičiaus pokyčio 2003–2024 m. Lietuvoje kaitos veiksniai

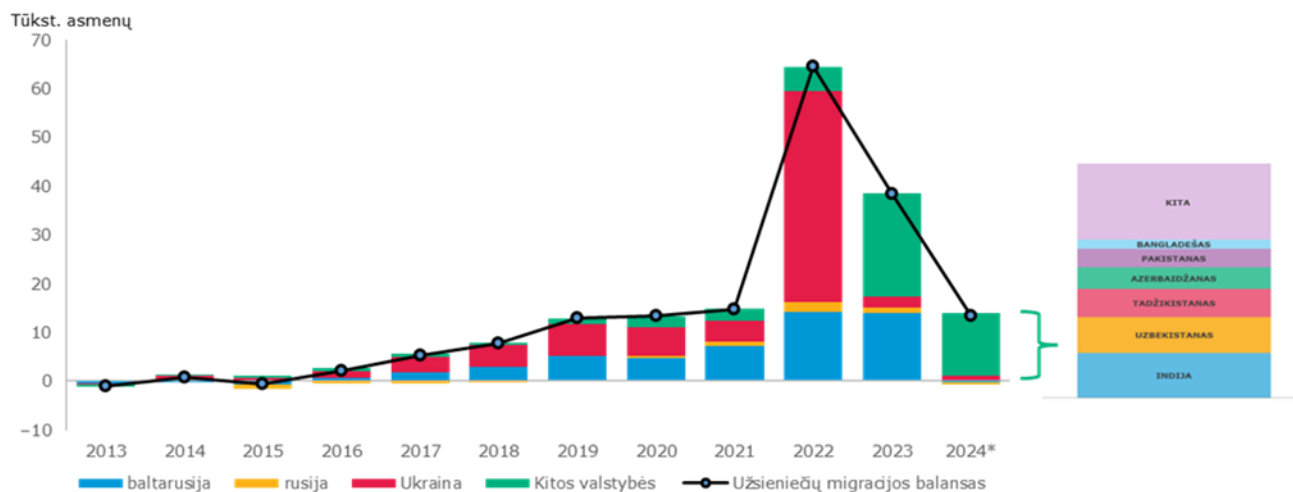
Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastabos: VDA 2024 m. duomenys išankstiniai.

Užsieniečių migracijos srautų struktūra pasikeitė: teigiamus migracijos srautus daugiausia lemia nebe baltarusijos ir Ukrainos, o Vidurio ir Pietryčių Azijos piliečiai. 2022 m. fiksuotas rekordiškai didelis migracijos saldo 2024 m. sumažėjo beveik 70 proc. Šiuos pokyčius daugiausia lėmė reikšmingai susitraukęs nuo karo bėgančių ukrainiečių ir ekonominių baltarusijos migrantų neto migracijos balansas (žr. B pav.). 2022 m. baltarusių ir ukrainiečių migracijos saldo siekė apie 57 tūkst., o 2024 m. – mažiau kaip 1 tūkst. Šį sumažėjimą iš

dalies atsėvėrė Vidurio ir Pietryčių Azijos šalių gyventojų migracijos saldo. Vidurio ir Pietų Azijos šalių, daugiausia Indijos, Uzbekistano ir Tadžikistano, neto migracija sudarė didžiausią migracijos saldo dalį (apie 10 tūkst., arba beveik tris ketvirtadalius visos užsieniečių grynosios migracijos), tačiau per metus sumažėjo dviem penktadaliais.

2024 m. bendroji neto migracija šalyje sumažėjo dėl gerokai mažesnio užsienio piliečių migracijos masto, kurį daugiausia veikė sumažėjusi baltarusių grynoji migracija.

B pav. Užsieniečių migracijos balansas pagal pilietybę

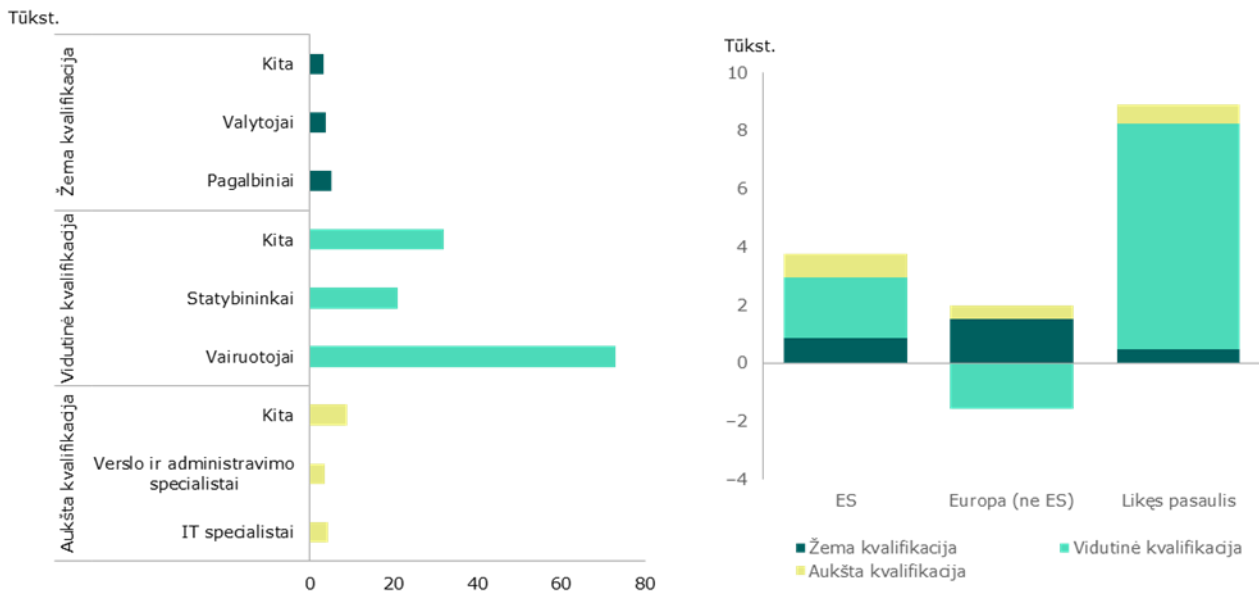
Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: VDA 2024 m. duomenys išankstiniai.

Bendrai Lietuvoje pagal darbo sutartis dirbo daugiau nei 150 tūkst. užsieniečių – šiek tiek daugiau nei dešimtadalis visų užimtųjų. Daugiau nei keturi penktadaliai iš jų dirbo vidutinės kvalifikacijos darbus, daugiausia tai vairuotojai (73 tūkst.) ir statybininkai (21 tūkst.)²⁵ (žr. C pav.). Užimtųjų užsieniečių skaičius Lietuvoje per metus padidėjo apie dešimtadaliu (13 tūkst.). Prie ne Lietuvos piliečių užimtųjų skaičiaus didėjimo daugiausia prisidėjo imigrantai iš Indijos, Uzbekistano ir Tadžikistano. Vis dėlto prie užimtųjų skaičiaus augimo prisidėjo ne tik trečiųjų šalių piliečiai. ES piliečiai (daugiausia iš Rumunijos, Latvijos ir Lenkijos) nulėmė beveik trečdalį viso užimtųjų užsieniečių augimo. Tai rodo, kad Lietuva tampa patrauklia šalimi užsidirbti net ir išsivysčiusių šalių piliečiams.

²⁵ Profesijų pavadinimai sutrumpinti.

Per metus užimtųjų užsieniečių skaičius padidėjo daugiausia vidutinės kvalifikacijos veiklose.

C pav. Pagal darbo sutartis dirbančių užsieniečių skaičius pagal kvalifikaciją (grafikas kairėje) ir pokytis per metus pagal kvalifikaciją ir regioną (grafikas dešinėje)

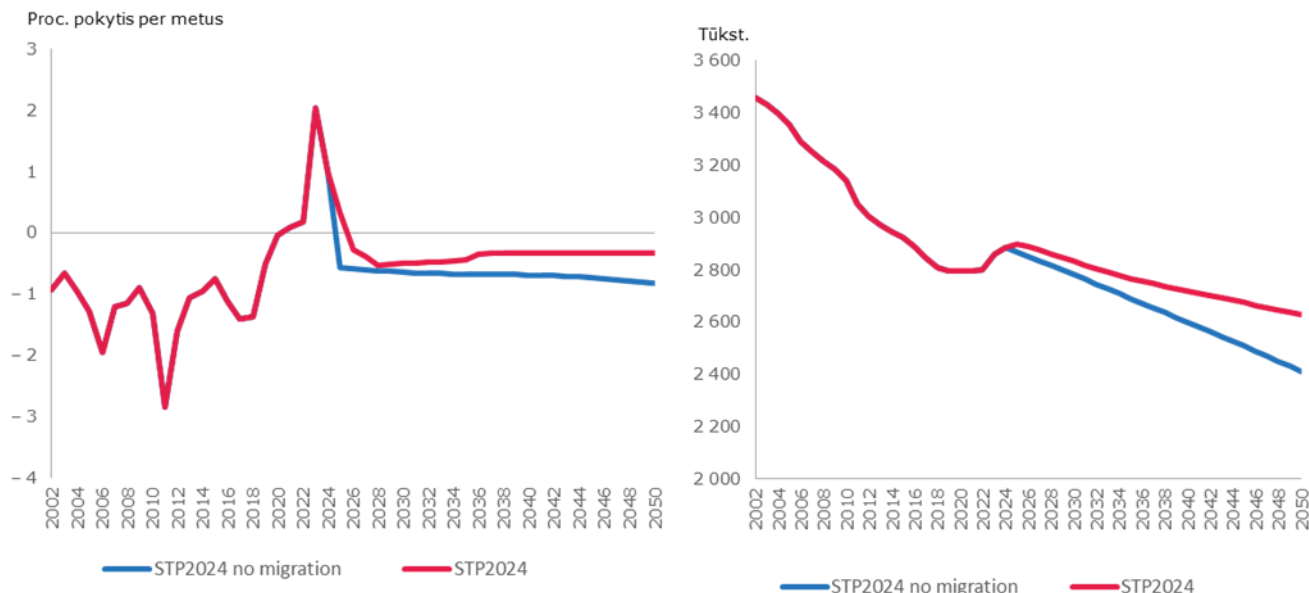
Šaltiniai: Užimtumo tarnyba ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2025–2050 m., siekiant kompensuoti neigiamą natūralią gyventojų kaitą, reiktų, kad migracijos saldo siektų apie 20 tūkst. Remiantis naujausiomis Eurostato prognozėmis (STP2024), Lietuvos gyventojų struktūra ilgainiui keisis – darbingo amžiaus gyventojų skaičius²⁶ trauksis, o bendras gyventojų skaičius 2050 m. sieks tik šiek tiek daugiau nei 2,6 mln. (žr. E pav.). Remiantis šiomis prognozėmis, grynoji migracija 2025–2050 m. tebebus teigiama ir vidutiniškai sieks apie 9 tūkst. per metus, bet neatsvers natūralios gyventojų kaitos (vidutiniškai mirs 20 tūkst. asmenų daugiau, nei gims). Jeigu grynoji migracija būtų lygi nuliui, Lietuvos gyventojų skaičius 2050 m. siektų tik šiek tiek daugiau nei 2,4 mln. Praėjusių metų duomenys taip pat rodo, kad ekonominiai migrantai didino gyventojų skaičių Lietuvoje, todėl kyla klausimas, kokio masto migracija reikalinga, kad populiacija nemažėtų? Remiantis Lietuvos banko skaičiavimais ir STP2024 prielaidomis, 2025–2050 m. migracijos saldo turėtų siekti apie 20 tūkst. asmenų per metus (apie 11 tūkst. daugiau, nei prognozuojama dabar), kad kompensuotų natūralią gyventojų kaitą. Ekonominiai migrantai taip pat padidintų ir darbingo amžiaus populiaciją. Remiantis STP2024 prognozėmis, 2050 m. darbingo amžiaus gyventojų dalis visų gyventojų struktūroje, kai grynoji migracija lygi nuliui, būtų 2,1 proc. punkto mažesnė. Nors trečiųjų šalių imigrantai gali padėti spręsti darbo rinkos darbuotojų trūkumo problemas, svarbu užtikrinti griežtą jų įdarbinimo proceso priežiūrą. Imigracijos politika turėtų būti orientuota į aukštos kvalifikacijos darbuotojų pritraukimą, nes tai dar labiau didintų Lietuvos ekonomikos augimo potencialą.

²⁶ 15–74 m. amžiaus asmenų.

Ilguoju laikotarpiu gyventojų skaičius Lietuvoje nuosekliai mažės.

D pav. Faktinis ir prognozuojamas gyventojų skaičiaus pokytis per metus (grafikas kairėje) ir gyventojų skaičiaus lygis (grafikas dešinėje)

Šaltiniai: EK, Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

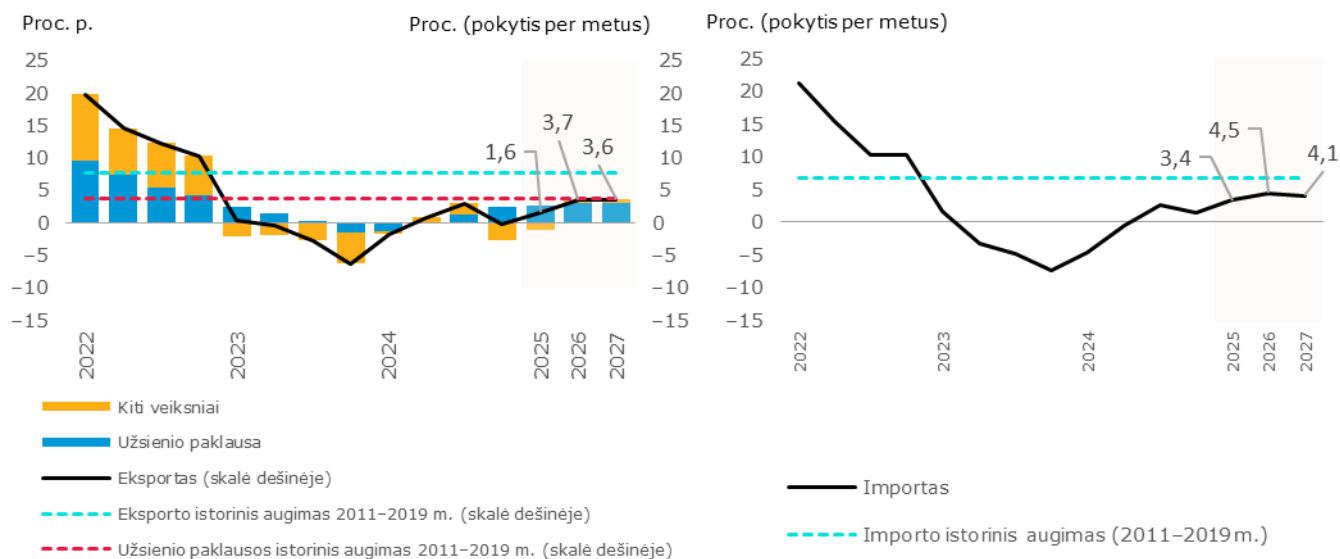
Pastabos: faktinės reikšmės 2002–2024 m., prognozės–2025–2050 m. STP2024 – EK prognozė, STP2024 no migration –EK prognozė be migracijos srautų.

5. Išorės sektorius

2024 m. antrąjį pusmetį eksporto augimo tempas sulėtėjo, o importas toliau laipsniškai augo. Eksportą teigiamai veikė augusi užsienio paklausa, tačiau kiti veiksniai, apimantys daugiausia rinkos dalių augimą, lėtino eksportą (žr. 10 pav. grafiką kairėje). Importą didino atsigaunanti vidaus ekonomika, didinusi prekių importą (žr. 10 pav. grafiką dešinėje). Numatoma, kad, 2025 m. sparčiau augant ekonomikai, realusis importas atsigaus ir didės sparčiau nei 2024 m. Realusis eksportas 2025 m. taip pat augs sparčiau nei 2024 m., tačiau jo augimo tempas bus lėtesnis nei importo ir mažesnis nei istorinė užsienio paklausos raida. Atsižvelgiant į tai, numatoma, kad 2025 m. realusis prekių ir paslaugų eksportas augs 1,6, o realusis prekių ir paslaugų importas – 3 proc. Vėlesniais metais (2026–2027 m.) eksportas augs atitinkamai 3,6 ir 3,6 proc., o importas – 4,5 ir 4,1 proc.

Eksporto augimas sulėtėjo, o importas toliau augo 2024 m. antrąjį pusmetį. 2025–2027 m. numatoma spartesnė tiek eksporto, tiek importo plėtra.

10 pav. Realiojo prekių ir paslaugų eksporto istorinė raida (2 ketvirčių slankieji vidurkiai) ir prognozės 2025–2027 m. (grafikas kairėje) bei realiojo prekių ir paslaugų importo metinė raida (2 ketvirčių slankieji vidurkiai) ir prognozės 2025–2027 m. (grafikas dešinėje)

Šaltiniai: VDA, ECB, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2024 m. pabaigoje dėl toliau mažėjusio mineralinių produktų eksporto ir reeksporto bendras šalies nominalusis prekių eksportas traukėsi, tačiau jau pusmetį reikšmingai augo nemineralinių produktų lietuviškos kilmės eksportas (žr. 11 pav. grafiką kairėje).

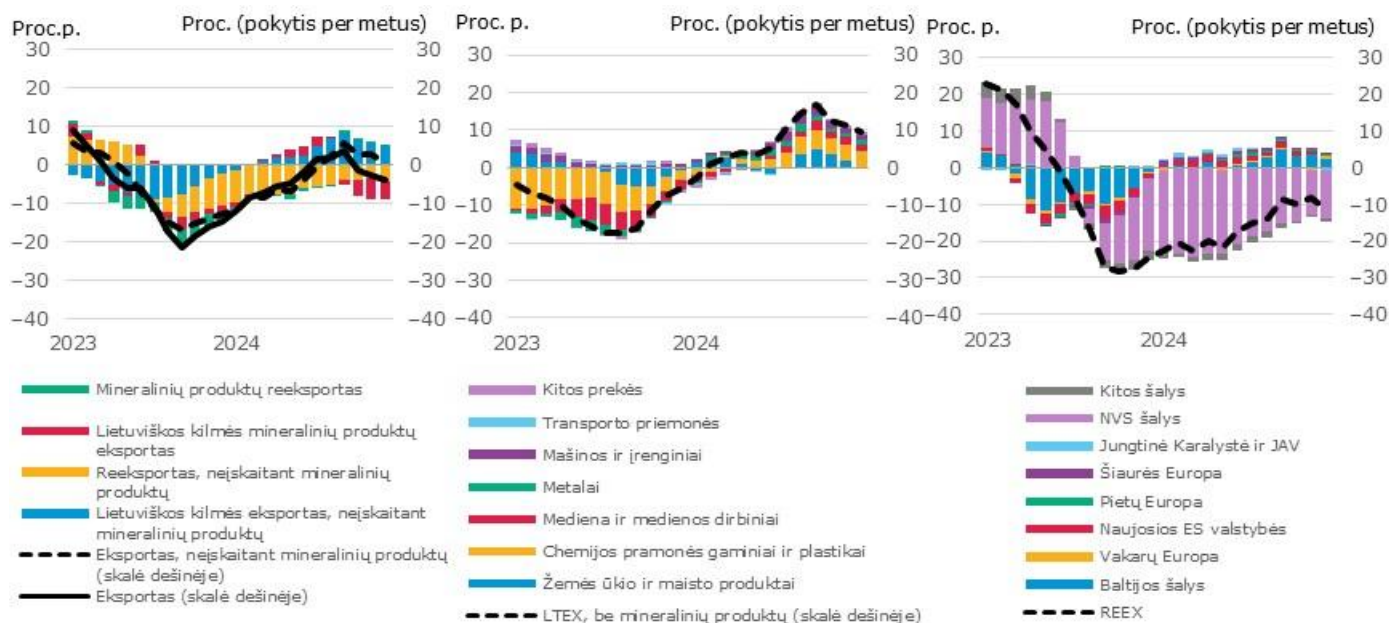
Tiek 2024 m. trečiąjį, tiek ketvirtąjį ketvirčiais daugiausia prie augimo prisidėjo didėjantis chemijos pramonės produktų ir plastikų eksportas (žr. 11 pav. grafiką viduryje). Stabilizavusios gamtinių dujų kainos ir atlaisvintos sankcijos AB „Lifosa“ nulėmė atitinkamai azoto ir fosforo trąšų eksporto atsigavimą. Augo reagentų eksportas, o dėl sutrikusių jūrinių transporto srautų Raudonojoje jūroje ir sumažėjusio importo iš Azijos didėjo polietilentereftalato (PET) gaminių kaina ir paklausa Europoje – tai atitinkamai lėmė Lietuvos PET gamintojų eksporto augimą. Kaip ir ankstesniais ketvirčiais, toliau augo inžinerinės bei medienos ir baldų pramonės produktų eksportas. Reeksportą labiausiai neigiamai veikė toliau traukęsis prekių išvežimas į Nepriklausomų valstybių sandraugos (NVS) šalis dėl taikomų apribojimų (žr. 11 pav. grafiką dešinėje).

Žvelgiant į ateitį, lietuviškos kilmės produktų eksportas turėtų toliau augti atsigaunant užsienio paklausai, o reeksportas stabilizuotis. Mąžtanti prekyba su NVS lemia mažėjančią reeksporto, palyginti su visu eksportu, reikšmę²⁷. O reeksportas į kitas šalis pastaraisiais metais ir toliau beveik nepakito. Tad tikėtina, kad ateityje mąžtantis reeksportas į NVS šalis turės vis mažesnį poveikį reeksporto ir eksporto rodikliams, o bendras reeksportas pamažu stabilizuosis. Vertinant lietuviškos kilmės eksporto perspektyvas, pažymėtina, kad pramonės gamybos pajėgumų panaudojimo lygis šiuo metu yra žemesnis už istorinį vidurkį, o konkurencingumo praradimo požymių šiuo metu taip pat nematyti – lietuviškos kilmės eksporto rinkos dalys ir toliau yra neprarastos. Tad, atsigaunant užsienio paklausai, Lietuvos įmonių gamyba ir atitinkamai eksportas turėtų didėti. Vilties dėl augimo labiausiai suteikia mineralinių produktų eksportas, kurio lygis šiuo metu yra reikšmingai sumažėjęs, bei medienos ir baldų eksportas, kurio, mąžtant palūkanų normoms ir atsigaunant NT rinkai pagrindinėse partnerėse, užsienio paklausa turėtų sparčiau augti. Vis dėlto, didėjant prekybos karų su JAV rizikai, didėja neapibrėžtumas ir atitinkamai rizika bent iš dalies prarasti prieigą prie JAV rinkos, į kurią eksportuojama reikšminga lietuviškos kilmės eksporto dalis. Kaip tai gali paveikti bendrus eksporto rodiklius ir BVP augimą, nagrinėjama 4 intarpe.

²⁷ Reeksporto į NVS dalis 2024 m. pabaigoje sudarė šiek tiek daugiau nei 6 proc. viso prekių eksporto (apskaičiuota kaip paskutinių 12 mėn. slankusis vidurkis). Istoriskai (nuo 2004 m.) reeksporto į NVS dalis siekė beveik 17 proc. viso prekių eksporto.

Svarbiausia eksporto sudedamoji dalis – nemineralinių produktų lietuviškos kilmės eksportas – auga, o atsigaunanti užsienio paklausa, tikėtina, toliau didins šio eksporto apimtį. Mažėjant reeksporto į NVS šalis daliai reeksporte, bendras reeksportas turėtų pamažu stabilizuotis.

11 pav. Nominaliojo prekių eksporto raida (3 mėn. slankieji vidurkiai) (grafikas kairėje), lietuviškos kilmės prekių eksporto raida (3 mėn. slankieji vidurkiai) (grafikas viduryje) ir reeksporto raida (3 mėn. slankieji vidurkiai) (grafikas dešinėje)

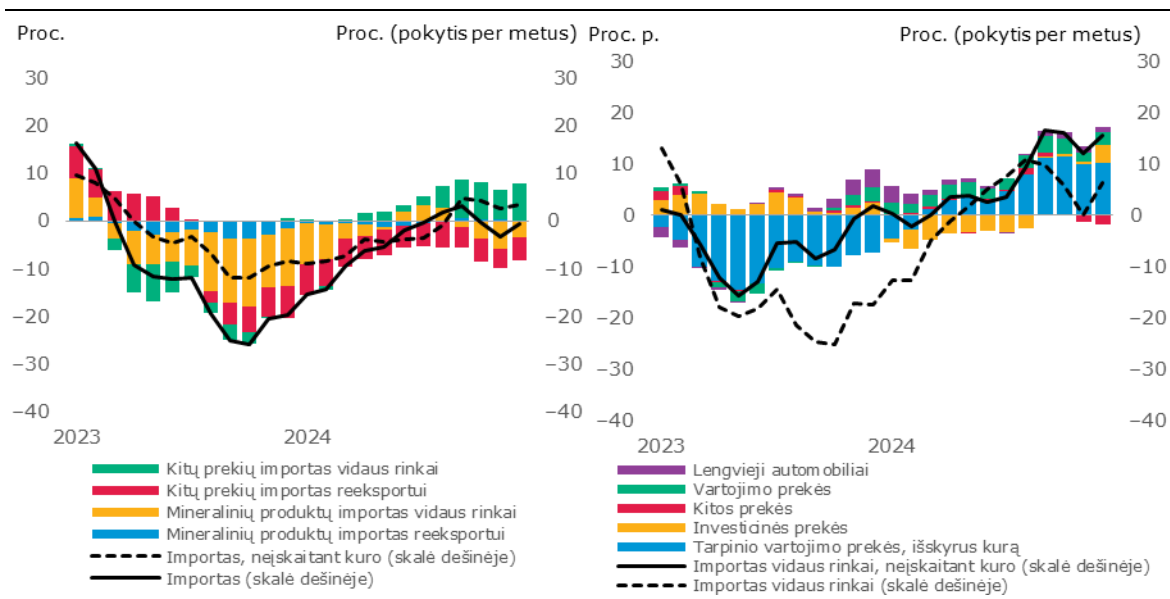

Šaltiniai: Eurostatas, U.S. Census Bureau, HM Revenue & Customs, VDA, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: LTEX – lietuviškos kilmės eksportas, REEX – reeksportas.

Nominalusis prekių importas 2024 m. pabaigoje traukėsi – daugiausia dėl sumažėjusio mineralinių produktų ir reeksportuojamų prekių importo (žr. 12 pav. grafiką kairėje). Mineralinių produktų importas mažėjo dėl šių produktų sumažėjusio perdirbimo poreikio eksportui. Reeksportuojamų prekių importas mažėjo dėl anksčiau minėtų apribojimų prekių išvežimui į NVS šalis. Prekių importui mažėti dar labiau neleido atsigaunantis vidaus rinkai skirtų vartojimo, tarpinio vartojimo ir investicinių prekių importas, kurį daugiausia galima sieti su didėjančia vidaus paklausa. Apskritai, jau nuo 2024 m. pradžios stebimas augantis prekių, neįskaitant mineralinių produktų, importas vidaus rinkai (žr. 12 pav. grafiką dešinėje). Atsižvelgiant į tai, tikėtina, kad, vidaus paklausai toliau augant, o mineralinių produktų eksportui atsigaunant, prekių importas vidaus rinkai taip pat augs sparčiau. Prie prekių importo augimo, tikėtina, prisidės ir besistabilizuojantis reeksportas.

Importo raida turėtų paspartėti toliau didėjant vidaus paklausai ir stabilizuojantis reeksportui.

12 pav. Prekių importo (3 mėn. slankieji vidurkiai) (grafikas kairėje) ir prekių importo vidaus rinkai (3 mėn. slankieji vidurkiai) (grafikas dešinėje) metinė raida

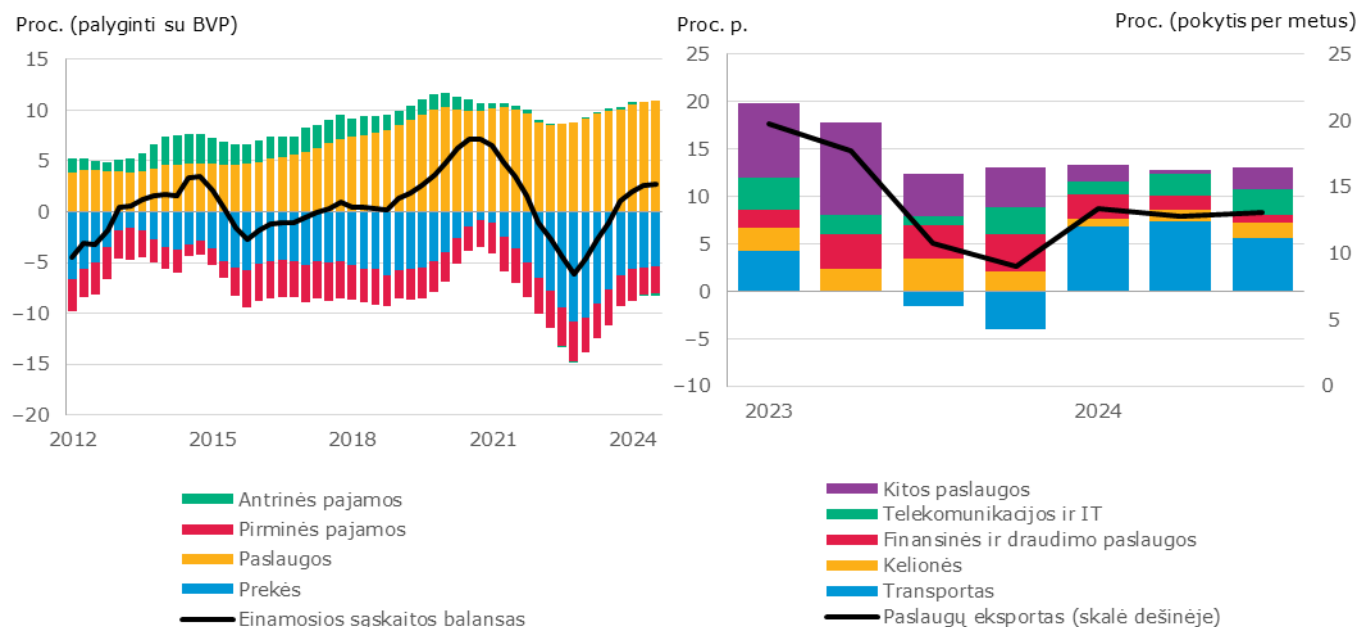

Šaltiniai: VDA, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: REEX - reeksportas.

Paslaugų eksportas toliau augo, o kitų einamosios sąskaitos komponentų – pirminių ir antrinių pajamų – raida reikšmingai nepasikeitė 2024 m. trečiąjį ketvirtį (žr. 13 pav. grafiką kairėje). Paslaugų eksportas daugiausia augo dėl didėjančio transporto paslaugų eksporto bei telekomunikacijų ir IT paslaugų eksporto (žr. 13 pav. grafiką dešinėje). Didelio dažnio mėnesiniai duomenys leidžia manyti, kad ir 2024 m. ketvirtąjį ketvirtį transporto, telekomunikacijų ir IT paslaugų eksporto metinė raida buvo teigiama. Kitų einamosios sąskaitos balanso sudedamųjų dalių įtaka bendram balansui pakito nedaug. Trumpuoju laikotarpiu einamosios sąskaitos balanso augimą lėtins sparčiau atsigaunantis prekių importas, kuris didins prekybos prekėmis deficitą. Vis dėlto augantis prekybos paslaugomis balansas ir mažėjantis antrinių pajamų deficitas turėtų atsverti didėjantį prekybos prekėmis deficitą. Prognozuojama, kad 2025 m. einamosios sąskaitos balansas sudarys 1,3 proc. BVP.

Einamosios sąskaitos balansas nuo 2023 m. pradžios atsigauna, daugiausia dėl mažėjančio prekybos prekėmis deficito ir sparčiai didėjančio prekybos paslaugomis pertekliaus.

13 pav. Einamosios sąskaitos balanso (4 ketvirčių slankieji vidurkiai) (grafikas kairėje) ir paslaugų eksporto (grafikas dešinėje) sudedamosios dalys

Šaltiniai: VDA, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

3 intarpas. Lietuvos ir JAV prekybos ryšiai bei galimų prekybos karų su JAV pasekmės Lietuvos ekonomikai

Parengė K. Vasiliauskas

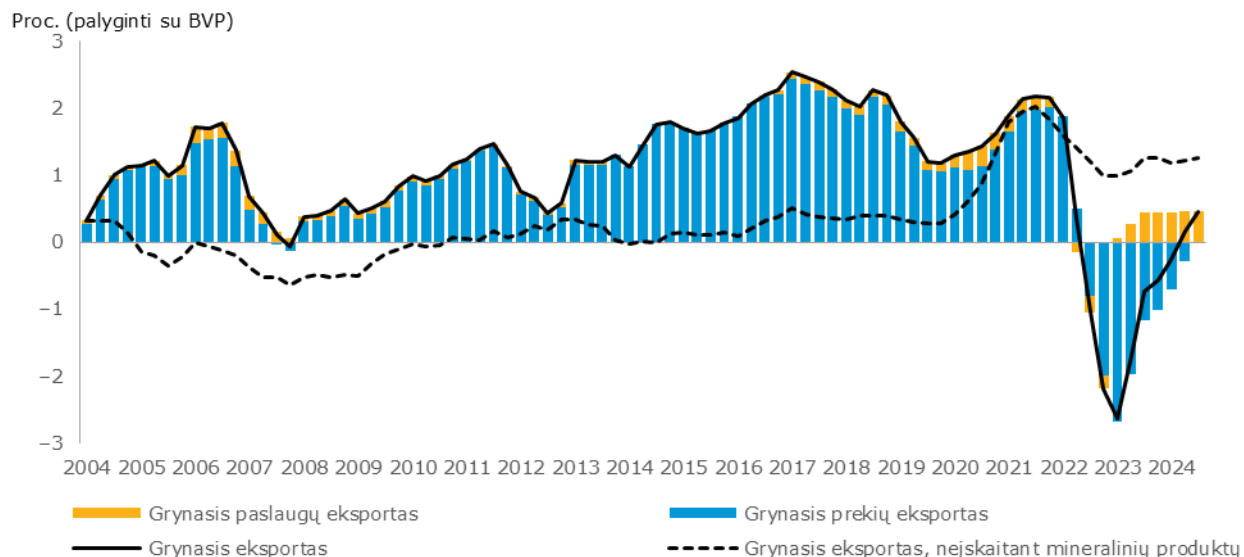
Lietuvai, kaip mažai atvirai ekonomikai, nuo pat nepriklausomybės atkūrimo pradžios didesnė pasaulinė integracija, apimanti sklandų tarpvalstybinį prekių, paslaugų, idėjų ir kapitalo judėjimą, buvo kertinis ekonominės transformacijos ir sėkmės veiksnys. Vis dėlto pastarųjų metų geopolitiniai įvykiai – Jungtinės Karalystės pasitraukimas iš ES, COVID-19 pandemija, rusijos karinė invazija į Ukrainą – ardo daugiašalės prekybos audinį ir transformuoja pasaulinės rinkos mastą. Šiuo metu atsiranda dar viena rizika – galimi prekybos karai tarp ES ir JAV. Atsižvelgiant į tai, šiame intarpe yra apžvelgiami prekybos ryšiai su JAV ir įvertinama, kokį poveikį Lietuvos ekonomikai galėtų turėti ES prekybos karas su JAV.

JAV yra viena didžiausių Lietuvos prekybos partnerių, su kuria prekybos srautai nuo duomenų skelbimo pradžios nuosekliai didėjo. Lietuva beveik visada turėjo prekybos su JAV perteklių (žr. A pav.). Prekybos perteklių daugiausia sudarė prekybos mineraliniais produktais perteklius, tačiau nuo 2016 m. stebima didėjanti prekybos paslaugomis, o nuo 2020 m. – ne mineraliniais produktais reikšmė. Nuo 2016 m. prekybos prekėmis perteklius pradėjo mažėti, Lietuvai įsirengus gamtinių dujų terminalą ir pradėjus importuoti gamtines dujas iš JAV. 2022–2023 m. prekybos balansas jau tapo neigiamas dėl susidariusio prekybos prekėmis deficito, kuriam didžiausią įtaką turėjo dėl rusijos karinės invazijos į Ukrainą pakilusios energijos išteklių kainos ir atitinkamai išaugęs naftos produktų ir gamtinių dujų importas iš JAV. Vis dėlto, stabilizuojantis gamtinių dujų kainoms, neigiamas prekybos prekėmis balansas sumažėjo ir vėl tapo teigiamas, o paslaugų balansas toliau nuosekliai augo. Tikėtina, kad ateityje prekybos balansas didės augant grynajam paslaugų ir ne mineralinių produktų eksportui. Vis dėlto

pertekliaus grįžimą į lygį, stebėtą 2012–2016 m., ribos padidėjęs mineralinių produktų importas iš JAV ir galimi tarifų politikos pasikeitimai tarp JAV ir ES.

Lietuva istoriškai turėjo prekybos su JAV perteklių – daugiausia dėl prekybos prekėmis. Pastaruoju metu stebimas augantis prekybos paslaugomis perteklius.

A pav. Lietuvos prekybos su JAV balansas (4 ketvirčių slankieji vidurkiai)

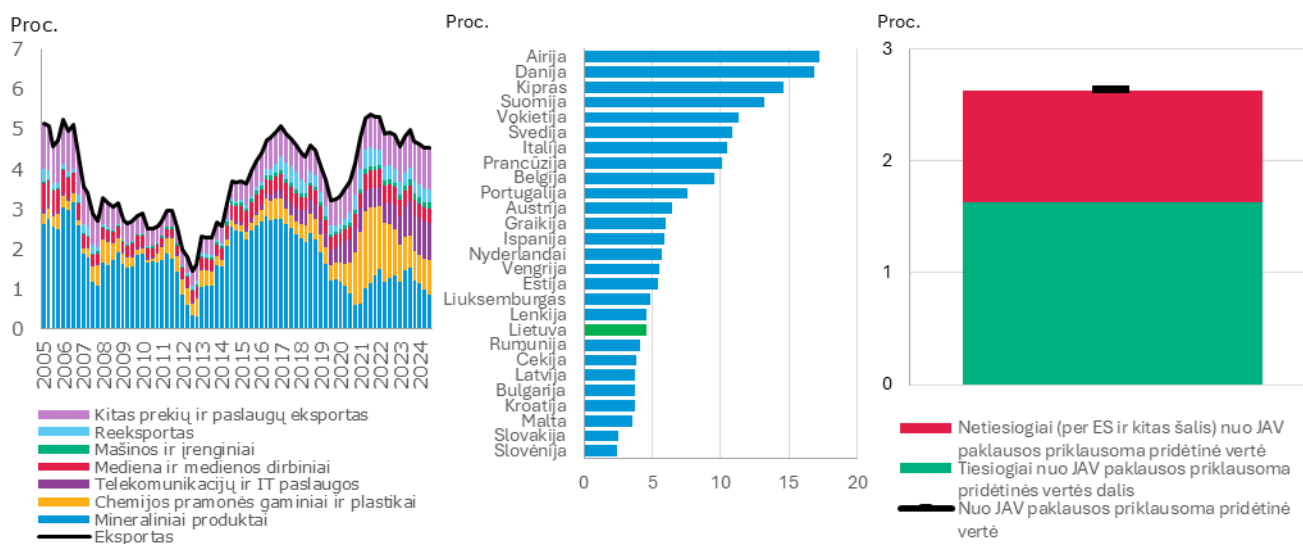
Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Eksportuojamų prekių ir paslaugų analizė atskleidžia, kad eksporto į JAV dalis visame eksporte nuosekliai didėja nuo 2012 m. 2023–2024 m. eksporto į JAV dalis sudarė beveik 5 proc. viso eksporto. Daugiausia Lietuva eksportuoja lietuviškos kilmės prekių ir paslaugų, o reeksportas sudaro labai mažą prekybos dalį. Istoriskai ir pastaraisiais metais didžiausią eksporto dalį sudarė mineralinių produktų eksportas (žr. B pav., grafiką kairėje). Nuo 2020 m. stebimas reikšmingai didėjantis chemijos pramonės gaminių ir plastikų bei telekomunikacijų ir IT paslaugų eksporto augimas. Chemijos pramonės gaminių ir plastikų augimą daugiausia galima sieti su JAV kapitalo įmonės UAB „Thermo Fisher Scientific Baltics“ veikla COVID-19 pandemijos laikotarpiu ir išaugusiu reagentų eksportu į JAV. Būtent šių prekių eksporto padidėjimas ir plėtra į JAV prisidėjo prie Lietuvos ekonomikos atsparumo per COVID-19 pandemiją. Telekomunikacijų ir IT paslaugų eksporto augimą galima sieti su inovatyvių Lietuvos IT įmonių plėtra JAV rinkoje. Santykinai reikšmingą eksporto dalį taip pat sudarė medienos ir medienos dirbinių bei mašinų ir įrenginių eksportas.

Nors Lietuvos, palyginti su kitomis ES šalimis, eksporto į JAV dalis visame eksporte nuosekliai augo, ši dalis vis dar yra santykinai maža – labiausiai nuo tiesioginių prekybos su JAV srautų yra priklausomos Airija, Danija, Kipras, Suomija, Vokietija ir Švedija. Šių šalių eksporto struktūroje JAV dalis sudarė daugiau nei 10 proc. viso eksporto (žr. B pav. grafiką viduryje). Tad tiesioginė Lietuvos priklausomybė nuo prekybos su JAV yra santykinai mažesnė nei kitų ES šalių. Vis dėlto svarbu pastebėti, kad Lietuvos gamintojai yra stipriai integravęsi į ES ir kitų šalių tiekimo grandines eksportui į JAV. Lietuva gamina tarpinio vartojimo prekes ar teikia paslaugas ES ir kitų šalių gamintojams, kurie Lietuvos produktus ir paslaugas integruoja į savo produkciją ir vėliau eksportuoja į JAV. Dėl Lietuvos integracijos į tiekimo grandines eksportui į JAV ir atitinkamai netiesioginės prekybos su JAV realūs Lietuvos ir JAV ekonominiai ryšiai yra glaudesni, nei tai rodo tiesioginės prekybos duomenys. Naujausi pridėtinės vertės prekyboje (angl. *trade in value added*) duomenys rodo, kad nuo JAV paklausos priklauso daugiau nei 2,5 proc. visos Lietuvoje sukurtos pridėtinės vertės (žr. B pav. grafiką dešinėje). Tiesiogiai nuo JAV paklausos priklauso 1,6 proc. Lietuvoje sukurtos pridėtinės vertės, kita dalis – nuo netiesioginės prekybos su JAV.

JAV yra svarbiausia ne ES prekybos partnerė, į kurią daugiausia eksportuojama lietuviškos kilmės mineralinių produktų ir chemijos pramonės gaminių ir plastikų. JAV svarba yra dar didesnė atsižvelgiant į netiesioginius prekybos su JAV srautus per kitas šalis.

B pav. Lietuvos eksporto į JAV struktūra ir dalis visame eksporte į pasaulį (grafikas kairėje), ES šalių eksporto į JAV dalis visame eksporte 2023 m. IV kv. – 2024 m. III kv. (grafikas viduryje) ir nuo JAV paklausos priklausomos pridėtinės vertės dalis, palyginti su visa Lietuvoje sukurta pridėtine verte 2015–2020 m. (grafikas dešinėje)

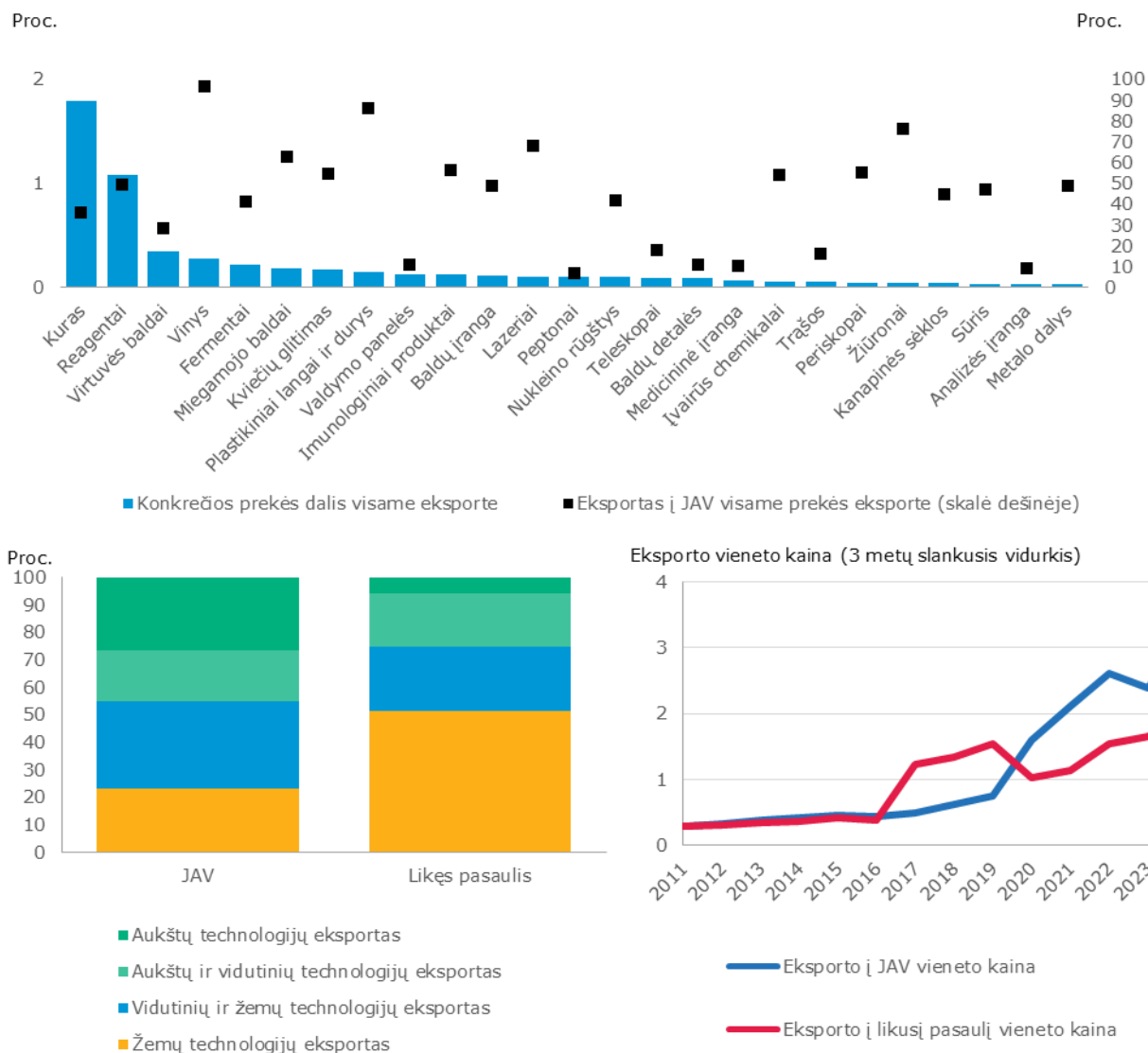

Šaltiniai: Eurostatas, EBPO, VDA Lietuvos banko skaičiavimai.

Išsamesnė eksportuojamų prekių analizė atskleidė, kad JAV rinkos dalis, prekių, kurios daugiausia yra eksportuojamos į JAV, eksporte yra labai didelė (žr. C. pav. grafiką viršuje). Tai leidžia manyti, kad į JAV eksportuojamos produkcijos gamintojai yra labiau susaistyti ir atitinkamai priklausomi nuo JAV rinkos. Į JAV eksportuojamos prekės taip pat yra santykinai imlesnės technologijoms nei į kitas šalis eksportuojamos prekės (žr. C pav. grafiką apačioje kairėje). Tai leidžia manyti, kad į JAV eksportuojama produkcija sukuria santykinai daugiau pridėtinės vertės ir yra pelningesnė nei į visą pasaulį eksportuojama lietuviška produkcija. Didesnį eksporto į JAV pelningumą iš dalies patvirtina ir vienetinių eksporto kainų palyginimas. 2024 m. į JAV eksportuojamos produkcijos vieneto kaina buvo pusantro karto didesnė nei į likusį pasaulį eksportuotos tos pačios produkcijos vieneto kaina (žr. C pav. grafiką apačioje dešinėje).

Tikėtina, kad į JAV eksportuojamos prekės sukuria santykinai daugiau pridėtinės vertės ir yra pelningesnės nei į likusį pasaulį eksportuojamos prekės.

C pav. Daugiausia į JAV eksportuotos lietuviškos kilmės prekės ir JAV rinkos dalis šių prekių eksporte 2024 m. (grafikas viršuje), prekių eksporto į JAV ir likusį pasaulį imlumas technologijoms 2024 m. (grafikas apačioje kairėje)²⁸ ir eksporto vieneto į JAV ir likusį pasaulį kainų palyginimas (grafikas apačioje dešinėje)

Šaltiniai: Eurostatas, VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Šiuo metu efektyvieji tarifai JAV importui iš ES ir Lietuvos nėra dideli (žr. D pav. grafiką kairėje)²⁹. 2024 m. efektyvusis tarifas JAV importui iš Lietuvos sudarė 1,1 proc. ir buvo šiek tiek mažesnis nei daugumos Lietuvos svarbiausių prekybos partnerių: euro zonos, ES, Vokietijos ir Lenkijos. Tad naujų tarifų įvedimas iki, tarkime, 10 proc. ar didesnės normos būtų didelis nuokrypis nuo vyraujančių efektyviųjų tarifų šiuo metu. Padidėję tarifai būtų labiausiai juntami svarbiausioms iš Lietuvos į JAV eksportuojamų prekių grupėms: mineraliniams produktams, chemijos pramonės gaminiams ir plastikams, medienai ir medienos dirbiniams. Šių prekių grupių atvejais efektyviųjų tarifų prieaugis galėtų viršyti 8 proc. punktus ir daugiau (žr. D pav. grafiką dešinėje). Nors dalį

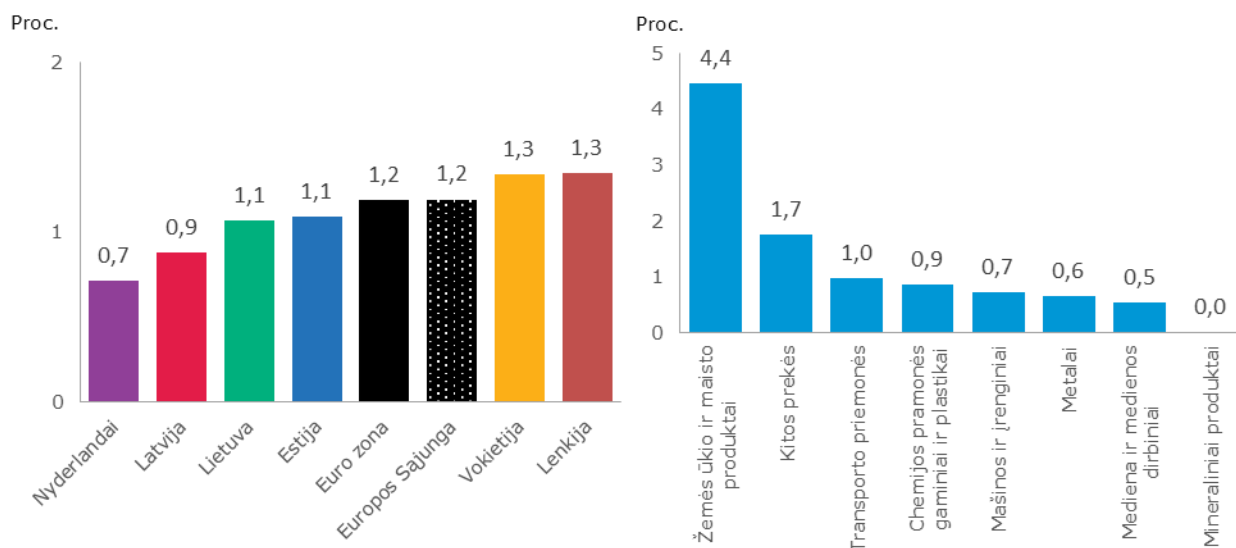
²⁸ Eksportuojamų prekių imlumas technologijoms yra apskaičiuojamas perklasifikavus kombinuotos nomenklatūros aštuonių skaitmenų lygio prekes į ekonominės veiklos rūšių klasifikaciją ir susumavus visas prekes į atitinkamą technologijų imlumo grupę pagal [Europos Komisijos patvirtiną klasifikaciją](#).

²⁹ Efektyvieji tarifai buvo apskaičiuoti naudojant JAV muitinės duomenis. JAV muitinės duomenyse yra pateikiama informacija apie importuotas į JAV produkcijos vertę ir apskaičiuotą importo tarifų prievolę. Apskaičiuota importo tarifų prievolė buvo padalyta iš importo vertės, taip gaunant efektyviųjų tarifų dydį.

padidėjusių tarifų poveikio galimai galėtų amortizuoti Lietuvos eksportuotojų į JAV maržos, didesni tarifai vis tiek turėtų neigiamą poveikį šalies eksporto rodikliams ir įmonių pelningumui.

Šiuo metu efektyvieji tarifai JAV importui iš Lietuvos yra maži. Tad didesnių tarifų įvedimas nulemtų reikšmingą nuokrypį nuo šiuo metu susiklosčiusių prekybos sąlygų.

D pav. Efektyvieji tarifai JAV importui iš ES šalių 2024 m. (grafikas kairėje) ir efektyvieji tarifai JAV importui ir atskiroms importuojamų prekių grupėms iš Lietuvos 2024 m. (grafikas dešinėje)

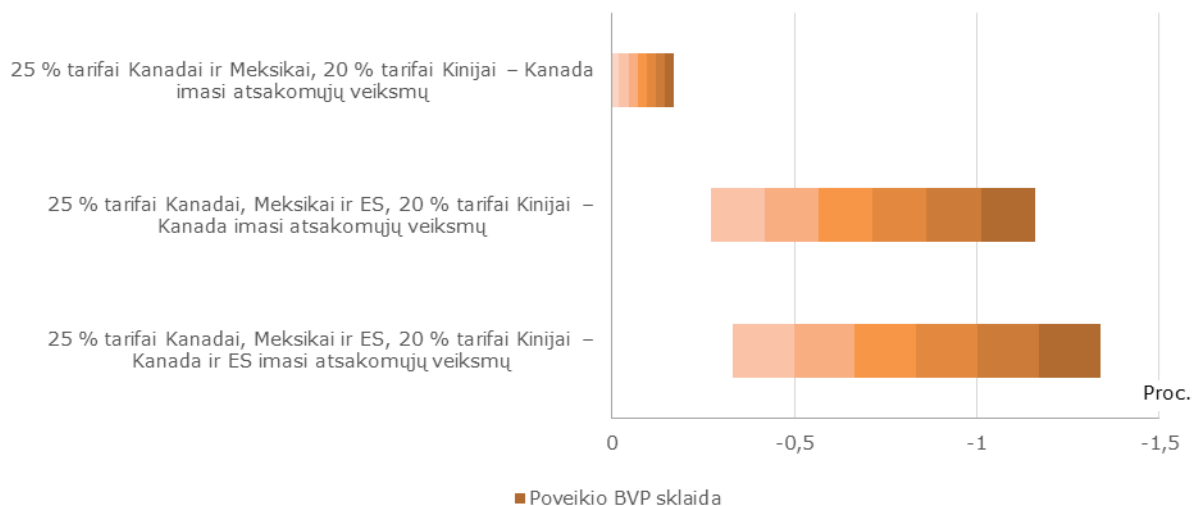

Šaltiniai: Eurostatas, U.S. Census Bureau, VDA, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Fragmentiškas informacijos apie galimus tarifus ES pobūdis kol kas neleidžia tiksliai įvertinti realaus poveikio ekonomikai. Galutiniai ir tikslūs poveikio kanalai ir efektai priklausys nuo to, kokio masto ir tikslios formos bus bet kokie JAV vykdomi politikos pokyčiai ir kaip Lietuvos, ES ir kitos valdžios institucijos reaguos į JAV vykdomą politiką. Tikėtina, kad tuo atveju, jeigu pasitvirtintų viešoje erdvėje pareiškimai, kad JAV įves tarifus visam importui iš ES, atitinkamai ir iš Lietuvos, tai pirmiausia neigiamai paveiktų Lietuvos eksportuojančias įmones. Tiek sumažėtų tiesioginė jų (tiek JAV, tiek kitų šalių) produkcijos paklausa, tiek mažėtų jų kainų konkurencingumas. Tai nulemtų jų eksporto į JAV mažėjimą ir pelningumą. Dėl sunkesnės prieigos prie JAV rinkos galimai dalis įmonių perkeltų savo veiklą į kitas šalis. Šių veiksmų visuma darytų įtaką mažesniai užimtumui, investicijų ir BVP lygiui. Net ir tuo atveju, jeigu JAV neįvestų tarifų importui iš ES, o tarifai būtų taikomi tik importui iš Kanados, Meksikos ar Kinijos, tai taip pat neigiamai veiktų Lietuvos ekonomiką per netiesioginius kanalus. Lietuvos bankas modeliuoja tris scenarijus, kaip JAV tarifai galėtų paveikti Lietuvos ekonomiką (žr. E pav.). Pirmo scenarijaus atveju modeliuojama, kad JAV įveda 25 proc. tarifus importui iš Kanados, Meksikos, 20 proc. tarifus importui iš Kinijos ir Kanada imasi atsakomųjų veiksmų. Antro scenarijaus atveju modeliuojama, kad JAV įveda 25 proc. tarifus importui iš Kanados, Meksikos ir ES, 20 proc. tarifus eksportui iš Kinijos ir Kanada imasi atsakomųjų veiksmų. Trečio scenarijaus atveju modeliuojama panašiai kaip ir antro scenarijaus atveju, tačiau daroma papildoma prielaida, kad ir ES imasi atsakomųjų veiksmų. Išankstiniai Lietuvos banko skaičiavimai rodo, kad per aptartus poveikio kanalus įvestinų tarifų poveikis pirmo scenarijaus atveju Lietuvos ekonomikai nebus didelis. Lietuvos ekonomikos augimo tempas 2025–2029 m. galėtų būti iki 0,17 proc. punkto mažesnis. Vis dėlto antro ir trečio scenarijų atvejais poveikiai yra didesni. Antro scenarijaus atveju modeliuojama, kad 2025–2029 m. Lietuvos ekonomikos augimo tempas galėtų būti nuo 0,27 iki 1,16 proc. punkto mažesnis, o trečio scenarijaus atveju – nuo 0,33 iki 1,34 proc. punkto mažesnis.

Prekybos karai neabejotinai trikdytų Lietuvos ekonomiką, tačiau poveikio mastas priklausytų tiek nuo įvestinių tarifų dydžių, tiek nuo to, ar šalys imsis atsakomųjų veikslių.

E pav. Įvedamų JAV tarifų suminis poveikis Lietuvos ekonomikos augimui 2025–2029 m.

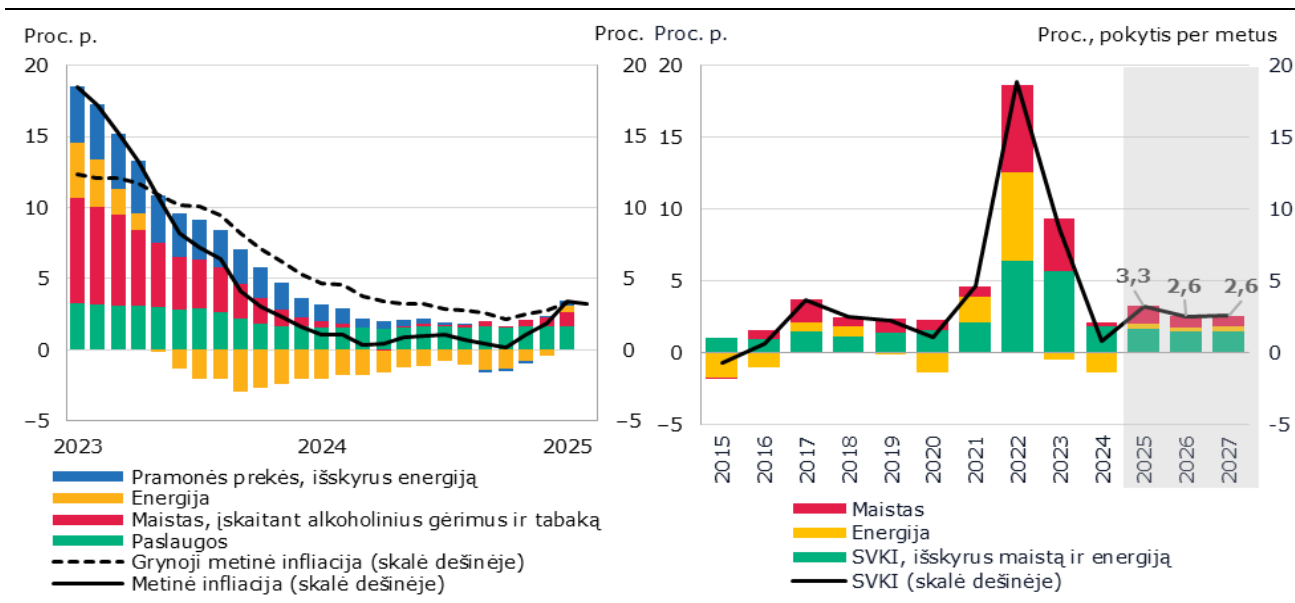
Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

6. Kainos

Atsigauant energijos išteklių ir kitų žaliavų kainoms, metinė infliacija Lietuvoje didėja. Spalio mėn. pasiekusi žemiausią tašką (0,1 %) per pastaruosius beveik ketverius metus, ji didėjo ir sausio mėn. jau sudarė 3,4 proc. Metinės infliacijos padidėjimui didžiausią įtaką darė brangusi energija, o paslaugos ir toliau buvo pagrindinis ją lemiantis veiksnys (žr. 14 pav. grafiką kairėje). Numatoma, kad rinkose šiemet energijos išteklių ir maisto žaliavų kainos vidutiniškai bus didesnės nei pernai, euro kursas – mažesnis, o darbo užmokestis kils nors ir šiek tiek lėtesniu, tačiau vis dar sparčiu tempu. Atsigavęs privatusis vartojimas ir daugiau nei 2024 m. pakelti mokesčiai taip pat veiks infliacijos raidą. Atsižvelgiant į tai, prognozuojama, kad šiemet vidutinė metinė infliacija sudarys 3,3 proc., o kitąmet sumažės ir tiek 2026 m., tiek 2027 m. sudarys po 2,6 proc. (žr. 14 pav. grafiką dešinėje).

Metinė infliacija išaugo, tam didžiausią įtaką darė energijos kainos.

14 pav. Infliacija pagal SVKI ir jos kaitos veiksniai

Šaltiniai: VDA, Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: vasario mėn. bendrosios infliacijos duomenys yra išankstiniai.

Kitais šių metų mėnesiais, tikėtina, kad kainų lygis didės nuosaikiau nei sausio mėn. Sausio mėn. mėnesinė infliacija sudarė 1,6 proc. Be pabrangusių energijos išteklių ir kitų žaliavų, padidintos MMA ir didesnės paklausos, didesnei nei pastaraisiais metais įprastai mėnesinei infliacijai reikšmingą įtaką darė mokesstiniai pakeitimai³⁰ – skaičiuojant pagal pastovius mokesčių tarifus, mėnesinė infliacija sausio mėn. tesudarė 0,8 proc. Jei kitais šių metų mėnesiais kainų lygis nesikeistų ir liktų toks pat kaip ir sausio mėn., jau tada vidutinė metinė infliacija šiemet sudarytų 2,4 proc. Kita vertus, išsipildžius tam tikroms rizikoms, pavyzdžiui, susidarius palankesnei aplinkai išaugusioms sąnaudoms perkelti į galutines vartojimo kainas ar esant nepalankiems išorės veiksniams, galintiems padidinti importuojamų žaliavų ir produktų kainas, vidutinė metinė infliacija Lietuvoje galėtų pakilti ir iki šiek tiek daugiau nei 4 proc.³¹

Energijos kainos jau yra didesnės nei prieš metus. Išblėšęs mažinantis energijos kainų poveikis daugiausia prisidėjo prie metinės infliacijos padidėjimo. Spalio mėn., kai metinė infliacija buvo pasiekusi žemiausią reikšmę per pastaruosius metus, energijos kainos buvo daugiau kaip dešimtadaliu mažesnės nei tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, o sausio mėn. – jau 3,9 proc. didesnės. Tokiai energijos kainų dinamikai didžiausią įtaką darė brangę degalai (žr. 15 pav.), kurių raidą veikė dėl įvestų sankcijų rusijos naftos pramonei ir sumažėjusio euro kurso brangusi nafta bei nuo sausio mėn. įsigalioję mokesstiniai pakeitimai. Numatoma³², kad energijos išteklių šiemet vidutiniškai bus brangesni negu pernai. Ypač sparčiai kils elektros ir dujų kainos, kurios bus atitinkamai apie trečdaliu ir beveik perpus didesnės nei prieš metus. Visa tai veiks ir energijos kainas vartotojams, kurios, priešingai nei praėjusiais metais, šiemet nemažės.

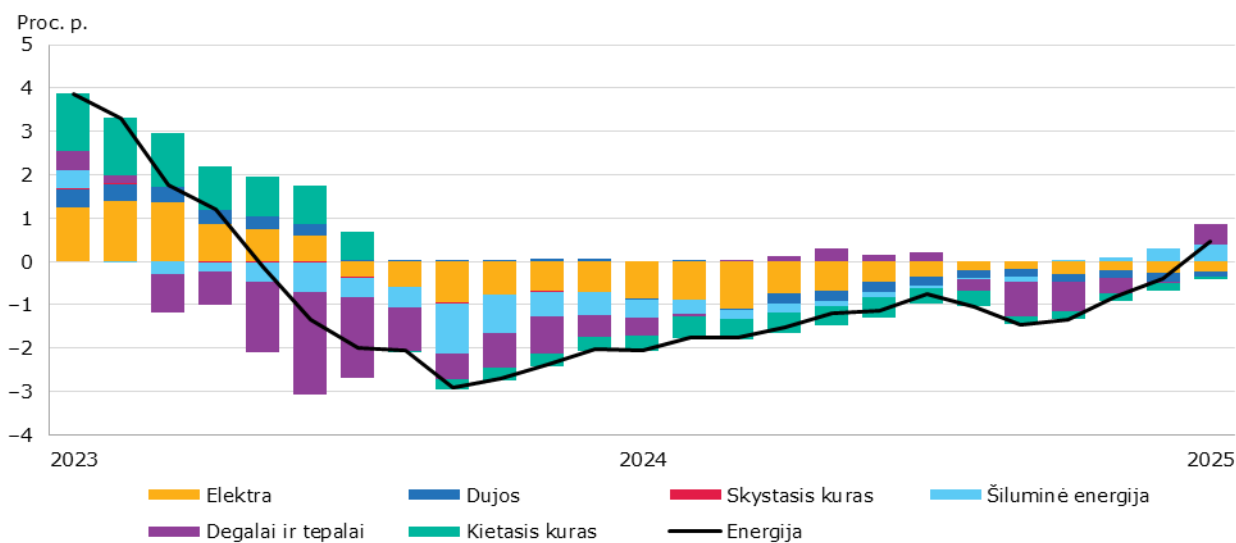
³⁰ Padidinti akcizai alkoholiniams gėrimams, tabakui, dyzelinui ir įvesta CO₂ dedamoji įvairiems energijos produktams.

³¹ Susidarius kitoms aplinkybėms, galimi ir kitokie infliacijos raidos scenarijai, tačiau jie yra mažiau tikėtini.

³² ECB prielaidos, vasario 6 d. duomenys.

Energijos kainos jau didinančiai veikia infliaciją, tam didžiausią įtaką daro degalų kainų raida.

15 pav. Energijos kainų įtaka bendrajai metinei infliacijai

Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl stiprėjančio spaudimo kainoms maisto prekių tiekimo grandinėje ir nuo sausio mėn. padidėjusių mokesčių, maisto, įskaitant alkoholinius gėrimus ir tabaką, kainos kyla sparčiau. Išaugęs spaudimas maisto prekių kainoms labiausiai matomas pirmajame maisto tiekimo grandinės etape – žemės ūkio produktų supirkimo kainos Lietuvoje 2024 m. ketvirtąjį ketvirtį buvo 7,2 proc. didesnės nei atitinkamu laikotarpiu prieš metus. Tai matyti ir iš maisto, įskaitant alkoholinius gėrimus ir tabaką, kainų raidos – šios kategorijos kainų augimas didėja, o tam itin didelę įtaką daro sparčiau brangstantys pieno produktai³³. Paminėtini ir alkoholiniai gėrimai bei tabako gaminiai – jie yra vieni pagrindinių šios grupės kainų augimą lemiančių veiksnių, jų kainų raidą reikšmingai veikia padidinti akcizai. Atsižvelgiant į didėjančią spaudimą maisto kainoms bei į padidintus akcizus, prognozuojama, kad šiemet maistas, įskaitant alkoholinius gėrimus ir tabaką, brangs panašiu, tačiau šiek tiek spartesniu tempu nei 2017–2019 m., t. y. tipiniu laikotarpiu, kai nebuvo ekonomikos raidos iššūkių dėl karo ir pandemijos.

Grynoji infliacija³⁴, spalio mėn. sudariusi 2,2 proc. ir pasiekusi žemumas per pastaruosius trejus metus, atsigauna ir sausio mėn. sudarė 3,3 proc. Grynosios infliacijos didėjimą daugiausia lėmė pramonės prekių kainų raida – ankstesniais mėnesiais per metus pigusios, sausio mėn. pramonės prekės jau buvo 1 proc. brangesnės nei prieš metus. Tokiai pramonės prekių kainų dinamikai didžiausią įtaką darė tiekimo grandinėje šiek tiek stiprėjęs spaudimas jų kainoms³⁵. Situacijai tiekimo grandinėje reikšmingiau nesikeičiant, numatoma, kad vidutinis metinis pramonės prekių kainų augimas šiemet bus artimas sausio mėn. fiksuotam augimui. Kalbant apie kitą grynosios infliacijos komponentę – paslaugas – pažymėtina, kad jų metinis kainų augimas ir toliau svyruoja apie 6 proc. Paslaugų kainų augimą palaiko didesnė vidaus paklausa (plačiau apie tai skaitykite 3 skyriuje), nuo sausio mėn. 12 proc. padidinta MMA ir, apskirtai, nors ir šiek tiek lėčiau, tačiau vis dar sparčiai kylantis darbo užmokestis, praėjusių metų ketvirtąjį ketvirtį didėjęs 10,7 proc. per metus, o šiemet

³³ Sausio mėn. pieno produktai buvo 4,8 proc. brangesni nei prieš metus, veikiami išaugusių ir rekordines aukštumas viršijusių pieno supirkimo kainų Lietuvoje (2024 m. ketvirtąjį ketvirtį jos buvo apie trečdaliu didesnės nei prieš metus).

³⁴ Grynoji infliacija apima pramonės prekių ir paslaugų kainas, tačiau neapima labiau svyruojančių prekių – energijos ir maisto – kainų.

³⁵ Apdirbamosios gamybos, išskyrus rafinuotus naftos produktus, gamintojų produkcijos kainų lygis vidaus rinkoje jau apie metus reikšmingiau nesikeičia, importuotų tarpinio vartojimo – daugiau nei pusmetį, o, pavyzdžiui, importuotų trumpalaikio vartojimo prekių kainų lygis toliau nuosaikiai didėja.

prognozuojama, kad kils 9,2 proc. tempu. Atsižvelgiant į šias tendencijas, paslaugų kainos ir toliau didės pakankamai sparčiai, tačiau truputį lėtesniu nei pernai tempu dėl šiek tiek sulėtėjusio darbo užmokesčio augimo ir išblėsusio sugrąžinto PVM maitinimo paslaugoms³⁶ poveikio.

4 intarpas. Infliacijos poveikis namų ūkių (finansinio) turto pasiskirstymui Lietuvoje

Parengė K. Bielskis

2022 m. Lietuvoje metinis infliacijos lygis sudarė daugiau kaip 20 proc. ir buvo vienas didžiausių Europoje. Šiame interpe kiekybiškai įvertinami įvairūs ekonominiai kanalai, kuriais infliacija perduodama ir daro poveikį namų ūkių finansiniam balansui, pabrėžiant nevienodą poveikį skirtingiems namų ūkiams.

Ekonominėje literatūroje aprašomi trys pagrindiniai kanalai, kuriais infliacija daro poveikį skirtingiems namų ūkiams ir jų finansinio turto balansui, – vartojimo, turto ir pajamų kanalai.

Pirmasis infliacijos poveikio kanalas – namų ūkių vartojimo įpročių skirtumai. Namų ūkiai, kurių vartojimo krepšeliuose didelę dalį sudaro prekės, kurių kainos kyla sparčiau, nukenčia labiau, nes jie turi skirti daugiau pajamų, kad palaikytų savo gyvenimo lygį (Coibion et al., 2017³⁷). Kito Kaplan ir Schulhofer-Wohl (2017) atlikto tyrimo³⁸ rezultatai parodė, kad didžiąją dalį namų ūkių vartojimo skirtumų lemia ne vartojimo krepšelių skirtumai, o tai, kad mažesnes pajamas gaunantys namų ūkiai perka pigesnes prekes, o didesnes pajamas gaunantys namų ūkiai perka panašias, bet brangesnes prekes. Šis tyrimas yra svarbus pavyzdys, nes rodo, kad pradėjus kilti infliacijos lygiui, mažas pajamas gaunantys namų ūkiai neturi jokių galimybių koreguoti savo vartojimo (jie jau vartoja pačias pigiausias prekes), o didesnes pajamas gaunantys namų ūkiai gali sušvelninti infliacijos poveikį pirkdami tas pačias, bet pigesnes prekes.

Kitas svarbus poveikio kanalas, kuriuo infliacija veikia namų ūkių turtą, yra skirtumas tarp nominaliojo finansinio turto ir įsipareigojimų (finansinio turto kanalas). Infliacija mažina finansinio turto, pavyzdžiui, grynųjų pinigų, santaupų ir obligacijų, realiąją vertę ir mažina nominaliųjų įsipareigojimų, pavyzdžiui, būsto paskolų ir vartotojų įsiskolinimo, realiąją naštą.

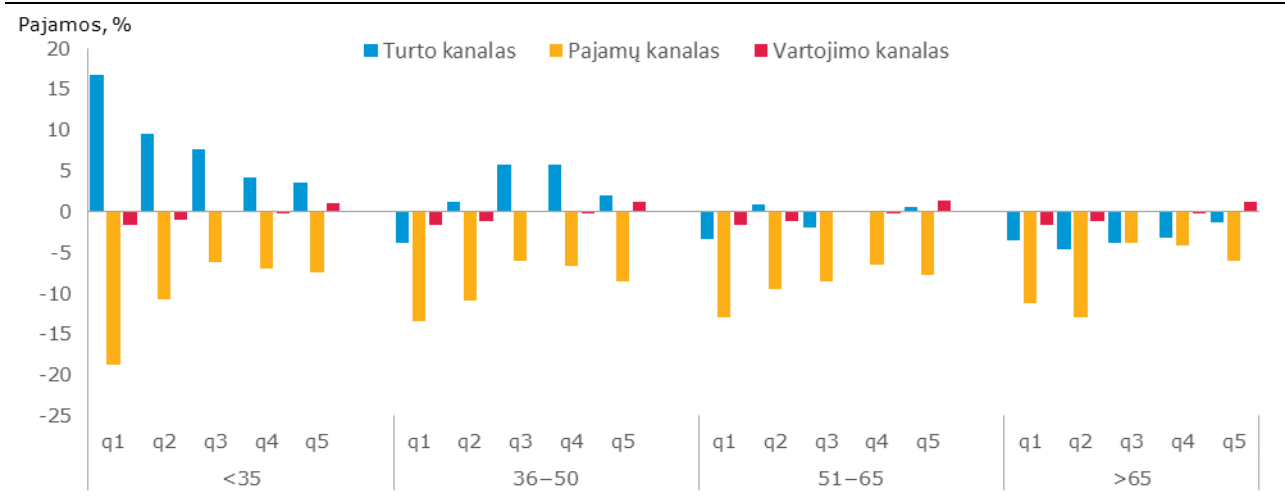
Galiausiai, pajamos yra dar vienas kanalas, kuriuo infliacija mažina nominaliojo darbo užmokesčio, fiksuotųjų pajamų (pvz., pensijų) ir socialinių išmokų perkamąją galią, o tai ypač skaudžiai atsiliepia mažas ir fiksuotąsias pajamas gaunantiems namų ūkiams. Coibion et al. (2017) tyrime nagrinėta, kaip infliacija daro neproporcingą poveikį mažesnes pajamas gaunantiems ir mažiau išsilavinusiems namų ūkiams, smogdama jiems skaudžiau ir didindama finansinio turto nelygybę.

³⁶ Nuo 2024 m. sausio mėn. baigė galioti laikina PVM lengvata maitinimo paslaugoms.

³⁷ Coibion, O., Gorodnichenko, Y., Kueng, L., & Silvia, J. (2017). Innocent Bystanders? Monetary policy and inequality. *Journal of Monetary Economics*, 88, 70-89.

³⁸ Kaplan, G., & Schulhofer-Wohl, S. (2017). Inflation at the household level. *Journal of Monetary Economics*, 91, 19-38.

A pav. Infliacijos poveikis (per turto, pajamų ir vartojimo kanalus) namų ūkių finansiniam turtui

Šaltiniai: Namų ūkių finansų ir vartojimo tyrimas (NŪFVT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: paveiksle infliacijos poveikis išreikštas metinių namų ūkių pajamų procentine dalimi. Iš jo matyti nevienodas infliacijos poveikis skirtingoms amžiaus (iki 36, 36–50, 51–65 ir daugiau kaip 65 m.) ir pajamų (nuo q1 iki q5 – kvintiliai) grupėms.

A pav. pavaizduoti kanalai (turto, pajamų ir vartojimo), kuriais infliacija veikia Lietuvos namų ūkius, suskirstytus pagal amžiaus ir pajamų grupes. Rezultatai rodo, kad (finansinio) turto poveikis yra teigiamas ir stipriausias jauniausiems namų ūkiams, o seniausius namų ūkius infliacija paveikė neigiamai, nes seniausių namų ūkių finansinį turtą daugiausia sudaro indėliai arba lėšos einamosiose sąskaitose, kurioms infliacija taip pat daro didelį poveikį. Kita vertus, namų ūkiai galėjo pagerinti savo finansinio turto vertės balansą savo paskolų, kurios didelės infliacijos laikotarpiu buvo defliuotos, verte. Tačiau Lietuvoje tik šiek tiek daugiau nei 10 proc. namų ūkių turi būsto paskolą (Bielskis ir Ciginas, 2020³⁹), o šis teigiamas poveikis daugiausia perkeliamas jaunesniems namų ūkiams, padidinant jų turto vertę. Santykinis vartojimo kanalo poveikis buvo neigiamas ir jis buvo stipresnis mažesnes pajamas gaunantiems namų ūkiams nei dideles pajamas gaunantiems namų ūkiams. Tačiau santykinis vartojimo poveikis vis tiek buvo mažesnis nei turto ar pajamų poveikis. Galiausiai pajamų⁴⁰ kanalas turėjo neigiamą poveikį visiems namų ūkiams, tačiau buvo stipresnis mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams, kurių pajamos (vidutiniškai) buvo lėčiau indeksuojamos tvyrant didelei infliacijai.

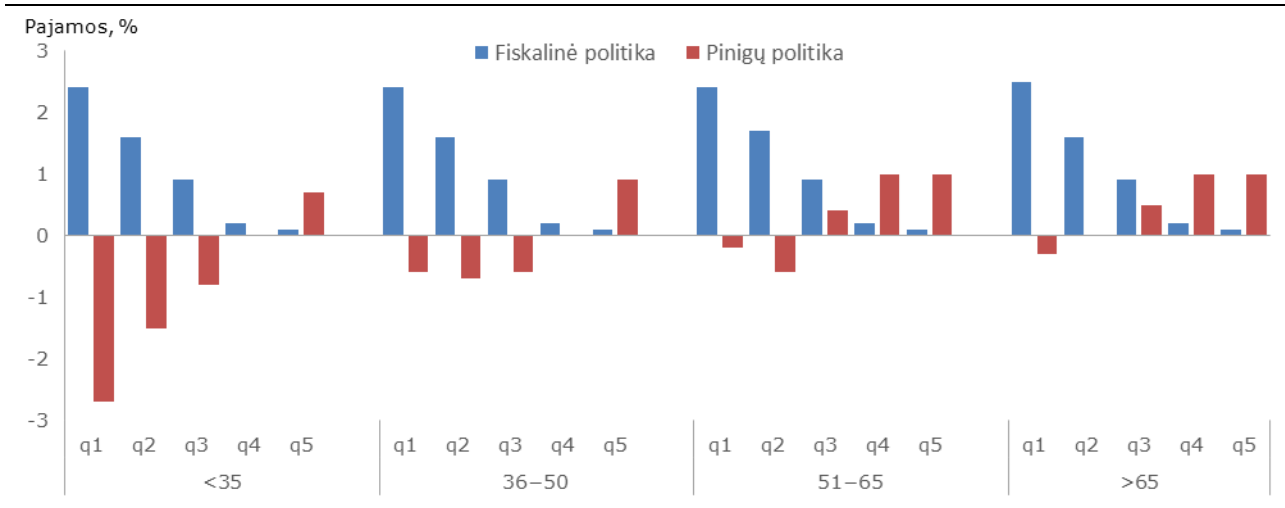
Siekiant sušvelninti infliacijos sukrėtimą, buvo imtasi įvairių politikos (fiskalinės ir pinigų) priemonių.

Siekdamos suvaldyti infliacijos sukrėtimą, euro zonos šalių vyriausybės įgyvendino priemones, kuriomis reagavo į kylančias kainas, ypač energijos. Lietuvoje, siekiant iš dalies kompensuoti infliacijos poveikį, daugiausia buvo vykdomas su pajamomis susijęs koregavimas (pvz., socialinės išmokos arba paramos programos mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams). Didžiausią teigiamą poveikį mažesnių pajamų decilių gyventojų pajamoms darė papildomas valstybinių pensijų indeksavimas ir energijos vartojimo subsidijos. Be to, siekiant padidinti mažiausių pajamų kvintilių namų ūkių disponuojamąsias pajamas, buvo padidintos socialinės išmokos. Kartu su fiskaline politika taip pat buvo imtasi pinigų politikos priemonių didelei infliacijai pažaboti. 2022 m. ECB padidino palūkanų normas nuo 0 iki 2,5 %, taip tiesiogiai paveikdamas namų ūkių gaunamų ar mokamų palūkanų pajamų srautą.

³⁹ Bielskis, K., & Ciginas, A. (2020). Household Wealth and Finances. Results for Households in Lithuania for 2017 (No. 19). Bank of Lithuania.

⁴⁰ Šiame tyrime skaičiuojamos visos namų ūkių (šeimų) gaunamos pajamos iš skirtingų šaltinių. Tai gali būti tiek darbo užmokestis, tiek pensijos, socialinės išmokos ir kitos stabilios (nuolatinės) pajamos. Darbo užmokestis indeksuotas pagal skirtingas darbo veiklos rūšis ir jų fiksuotą vidutinį atlyginimų augimą, pensijos indeksuotos pagal vidutinį pensijų augimą, socialinės išmokos – pagal vidutinį socialinių išmokų augimą.

B pav. Fiskalinės ir pinigų politikos priemonių įtaka namų ūkių finansiniam balansui 2022 m.

Šaltiniai: NŪFVT ir Lietuvos banko skaičiavimai.

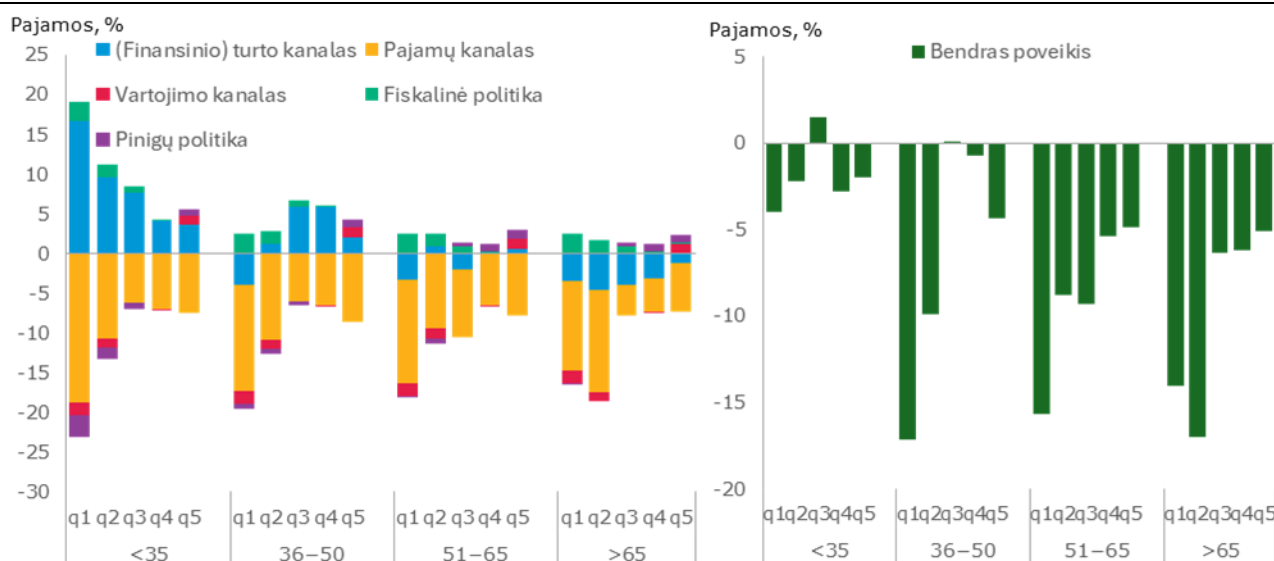
Pastaba: paveiksle parodytas fiskalinės ir pinigų politikos koregavimas, išreikštas metinių namų ūkių pajamų procentine dalimi. Iš jo matyti nevienodas infliacijos poveikis skirtingoms amžiaus (iki 36, 36–50, 51–65 ir daugiau kaip 65 m.) ir pajamų (nuo q1 iki q5 – kvintiliai) grupėms.

Iš B pav. matyti, kad fiskalinės priemonės turėjo teigiamą poveikį visiems namų ūkių pogrupiams, tačiau rezultatas buvo didesnis tarp skurdžiausių namų ūkių, nes jų turtas buvo pakoreguotas labiau nei turtingiausių namų ūkių (0–2,5 % tarp visų namų ūkių). Priešingai, pinigų politikos priemonės turėjo įvairesnį poveikį nei fiskalinės. Vyresniems namų ūkiams poveikis buvo teigiamas, nes jie turi nedaug įsipareigojimų ir turi kito turto (indėlių), kurį teigiamai veikia didesnės palūkanų normos. Poveikis buvo priešingas jauniems namų ūkiams, kurių turtas glaudžiai susijęs su įsipareigojimais ir kuriuos didesnės palūkanų normos veikė neigiamai. Mažas pajamas gaunantys ir jauni namų ūkiai dėl pinigų politikos pokyčių papildomai patyrė neigiamą efektą, kuris sudaro apie 3 proc. jų metinių pajamų, o didelės pajamas gaunantys namų ūkiai papildomai patyrė teigiamą 1 proc. jų metinių pajamų efektą.

Apibendrinant poveikį nustatyta, kad per 2022 m. infliacijos šuolį vyresnio amžiaus ir mažesnes pajamas gaunančių namų ūkių finansinis turtas buvo paveiktas santykinai daugiau nei kitų namų ūkių.

Iš C pav. matyti, kad bendras infliacijos poveikis jaunesniems namų ūkiams (iki 35 m.) buvo gerokai mažesnis, daugiausia dėl teigiamo finansinio turto kanalo poveikio. Pajamų kanalo poveikis buvo neigiamas visoms namų ūkių grupėms, tačiau didžiausią neigiamą įtaką jis turėjo mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams, palyginti su jų metinėmis pajamomis. Santykinis vartojimo poveikis taip pat buvo neigiamas ir stipresnis mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams nei didelės pajamas gaunantiems namų ūkiams. Apskritai visi šie poveikio kanalai turėjo didelę įtaką namų ūkių perkamajai galiai ir buvo santykinai didesni mažesnių pajamų namų ūkiams. Siekiant suvaldyti šį infliacijos poveikį, fiskalinė politika buvo labiau orientuota į mažesnes pajamas gaunančius namų ūkius ir šiek tiek pakoregavo jiems daromą neigiamą poveikį. Pinigų politika taip pat buvo šiek tiek koreguojama ir turėjo teigiamą poveikį didesnes pajamas gaunantiems ir vyresniems namų ūkiams, tačiau sukūrė papildomą neigiamą poveikį mažas pajamas gaunantiems namų ūkiams. Galiausiai, tiek fiskalinės, tiek pinigų politikos priemonių efektai buvo gana nedideli, palyginti su bendru infliacijos poveikiu.

C pav. Bendras infliacijos poveikis namų ūkių finansiniam balansui ir jo išskaidymas pagal įvairius kanalus ir politikos priemones 2022 m.

Šaltiniai: NŪFVT ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: paveiksle infliacijos poveikis išreikštas metinių namų ūkių pajamų procentine dalimi. Iš jo matyti nevienodas infliacijos poveikis skirtingoms amžiaus (iki 36, 36–50, 51–65 ir daugiau kaip 65 m.) ir pajamų (nuo q1 iki q5 – kvintiliai) grupėms.

Apibendrinant pažymėtina, kad jauniausi namų ūkiai (iki 35 m.) dėl infliacijos sukretimo prarado mažiausiai savo sukaupto finansinio turto, iš esmės dėl teigiamo (finansinio) turto kanalo poveikio. Bendras infliacijos poveikis namų ūkių finansiniam turtui Lietuvoje buvo toks, kad sumažėjo jo vertė, kuri vidutiniškai sudaro apie 6–9 proc. metinių pajamų. Jauniesiems namų ūkiams bendras infliacijos poveikis buvo 0–5 proc., jis buvo nulemtas labai defliuotų pajamų jas kompensavusių ir taip pat defliuotų įsipareigojimų (paskolų). Priešingai, mažas pajamas gaunantys ir vyresni namų ūkiai patyrė gerokai didesnę bendrą infliacijos poveikį – apie 10–17 proc. jų metinių namų ūkių pajamų. Tai pirmiausia lemia defliuotos jų pajamos (darbo užmokestis, pensijos, socialiniai mokėjimai ir kt.), finansinis turtas⁴¹ (dažniausiai indėliai ar santaupos) ir palyginti didesnis vartojimo efektas. Galiausiai fiskalinė ir pinigų politika nulėmė nedidelius teigiamus pakeitimus daugumai pažeidžiamų namų ūkių grupių; tačiau šis koregavimas buvo palyginti nedidelis, palyginti su bendru infliacijos poveikiu namų ūkių finansams.

⁴¹ Šiame tyrime buvo pabrėžiami tik tiesioginiai infliacijos poveikio kanalai, todėl analizuojamas tik finansinis turtas. Tačiau svarbu paminėti, kad didelė dalis bendro namų ūkių turto Lietuvoje yra sukoncentruota ir ties NT (gyvenamuoju būstu), kurio vertė taip pat teigiamai didėjo infliacijos laikotarpiu. Toks būsto kainų augimas galėjo turėti ir teigiamą turto vertės efektą būstą turintiems namų ūkiams, o ypač vyresniems, kuriems būstas (NT) sudaro didžiąją dalį viso turto vertės. Tačiau šis ir panašūs šalutiniai efektai nebuvo įtraukti į esamo tyrimo rezultatus.

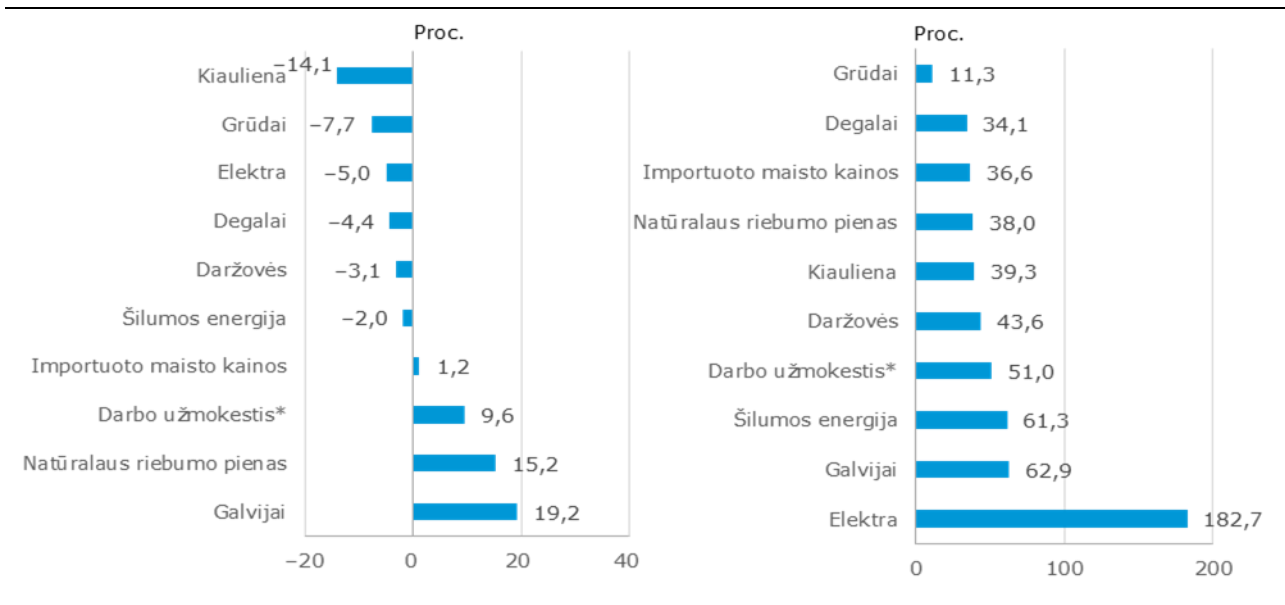
5 intarpas. Maisto kainų analizės atnaujinimas: 2024 m. trečiojo ketvirčio sąnaudų ir kainų kaitos palyginimas svarbiausiuose maisto tiekimo grandinės sektoriuose

Parengė D. Imbrasas ir L. Mociūnaitė

Sparčiai 2021–2022 m. didėjęs maisto kainų lygis Lietuvoje pastaruosius dvejus metus reikšmingiau nesikeitė ir pastebimiau padidėjo tik šių metų sausio mėn.⁴² Vis dėlto 2023 m. trečiąjį ketvirtį maisto kainos Lietuvoje buvo apie 48 proc. didesnės nei 2020 m. Pastaraisiais metais mažėjo arba reikšmingiau nesikeitė ir kai kurių maisto gamybai reikalingų žaliavų ir išteklių kainos, tačiau, palyginti su 2020 m., jos tebebuvo reikšmingai padidėjusios (žr. A pav.). Šiame intarpe pateikiama atnaujinta maisto kainų analizė⁴³ vertinant sąnaudų ir kainų kaitą svarbiausiuose maisto tiekimo grandinės sektoriuose – žemės ūkio, maisto pramonės ir prekybos sektoriuose. Atnaujintos analizės rezultatai leis įvertinti, kaip pastaruoju metu kito sąnaudos ir kainos kiekviename iš šių sektorių. Kaip ir anksčiau, maisto kainų analizė atliekama dviem metodais – pagal sąnaudų ir produkcijos lenteles (1 metodas) bei verslo struktūros ir finansinius rodiklius (2 metodas). Išsamią maisto kainų analizės metodiką galite rasti [čia](#). Šiame intarpe, kaip ir pirmą kartą atnaujinant analizę, pateikiami ne metiniai kainų pokyčiai, o pokyčiai, palyginti su 2020 m. Tuo siekiama įvertinti bendrą tiek išskirtinio kainų šuolio, tiek kainų stabilizavimosi bei kryčio rezultatą.

Nors kai kurių maisto savikainos dedamųjų kainos per metus yra sumažėjusios, jos tebėra reikšmingai didesnės nei 2020 m.

A pav. Kai kurių maisto savikainos dedamųjų metiniai kainų pokyčiai 2023 m. trečiąjį ketvirtį (grafikas kairėje) ir 2023 m. trečiąjį ketvirtį, palyginti su 2020 m. (grafikas dešinėje).

Šaltiniai: VDA, Nord Pool ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: darbo užmokestis apima maisto pramonę.

Remiantis sąnaudų ir produkcijos lentelėmis atliktais skaičiavimais, nuo 2023 m. trečiojo ketvirčio žemės ūkyje sąnaudos yra padidėjusios panašiai tiek, kiek parduotos produkcijos kainos. 2021–2022 m. parduotos produkcijos kainos buvo pakilusios pastebimai daugiau nei žemės ūkio gamybos sąnaudos. Kainų ir sąnaudų raida supanašėjo reikšmingai sumažėjus žemės ūkio produktų supirkimo kainoms. Žemės ūkio gamybos sąnaudos nuo 2022 m. trečiojo ketvirčio nustojo didėti. Nuo to laiko netgi šiek tiek sumažėjusios žemės ūkio

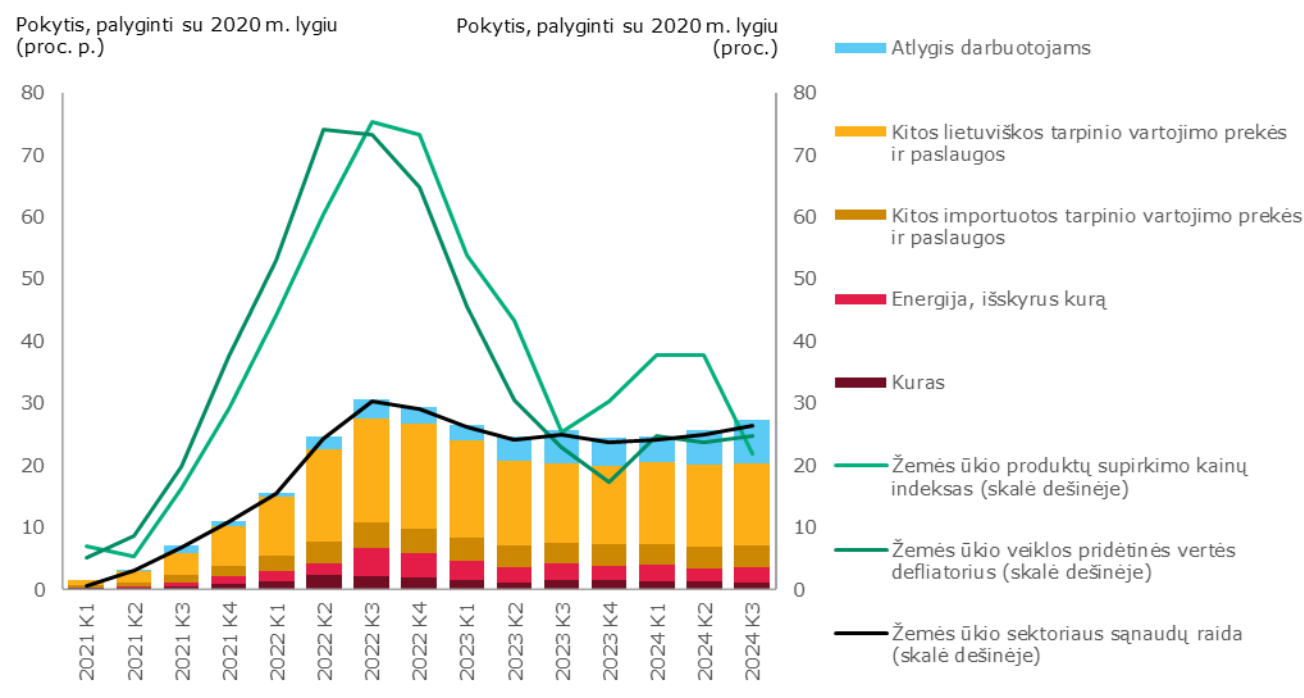
⁴² Plačiau apie maisto kainų raidą skaitykite 6 skyriuje.

⁴³ 2023 m. vasario mėn. atliktą analizę galite rasti [čia](#), o pirmąjį jos atnaujinimą 2023 m. rugpjūčio mėn. [čia](#).

sąnaudos buvo apie ketvirtadaliu didesnės nei 2020 m. – panašiai tiek, kiek žemės ūkio produkcijos kainos (žr. B spav.).

2024 m. trečiąjį ketvirtį žemės ūkio produkcijos kainos buvo padidėjusios panašiai kaip ir sąnaudos.

B pav. Žemės ūkio gamybos sąnaudų ir produkcijos pardavimo (supirkimo) kainų raida (1 metodas)

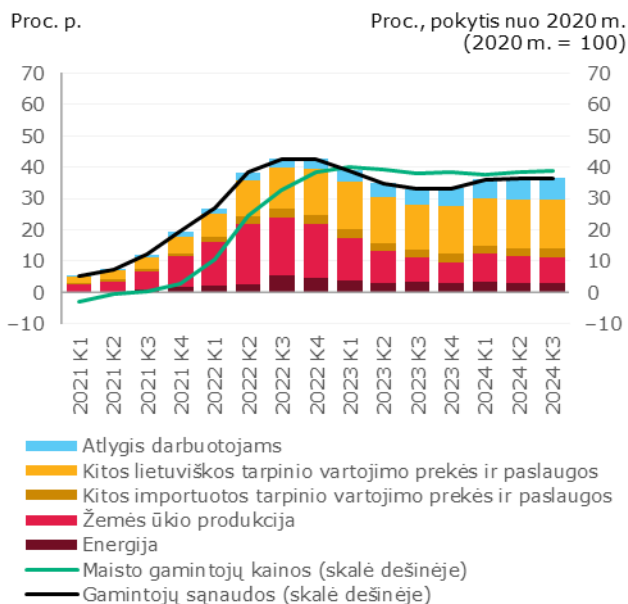
Šaltiniai: VDA, Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Maisto pramonės gamybos sąnaudos yra išaugusios panašiu mastu kaip ir gamintojų parduotos produkcijos kainos. Reikšmingai nukritus maisto žaliavų (1 ir 2 metodai) ir elektros (2 metodas) kainoms, maisto gamintojų sąnaudos 2023 m. pradžioje reikšmingai sumažėjo. 2024 m. šiek tiek padidėjusios maisto gamintojų sąnaudos per beveik dvejus metus reikšmingiau nepasikeitė, tačiau buvo daugiau nei trečdaliu didesnės, palyginti su 2020 m. Nors ir sumažėjusios, žaliavų sąnaudos ir toliau sudarė didžiąją visų sąnaudų dalį. Nustojus kilti maisto gamintojų produkcijos kainoms, 2024 m. trečiąjį ketvirtį jos buvo padidėjusios tiek pat kaip ir gamintojų sąnaudos.

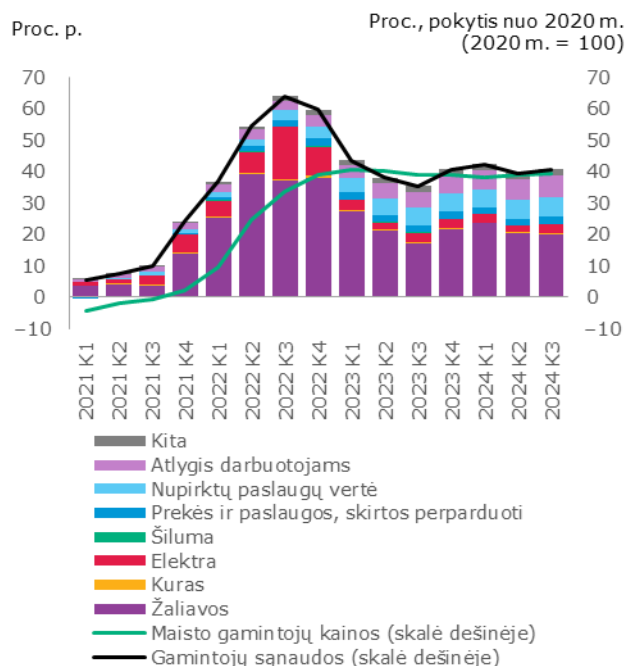
Maisto pramonės gamybos sąnaudos yra išaugusios panašiu mastu kaip ir produkcijos kainos.

C pav. Maisto gamintojų sąnaudų ir produkcijos kainų raida

1 metodas

2 metodas

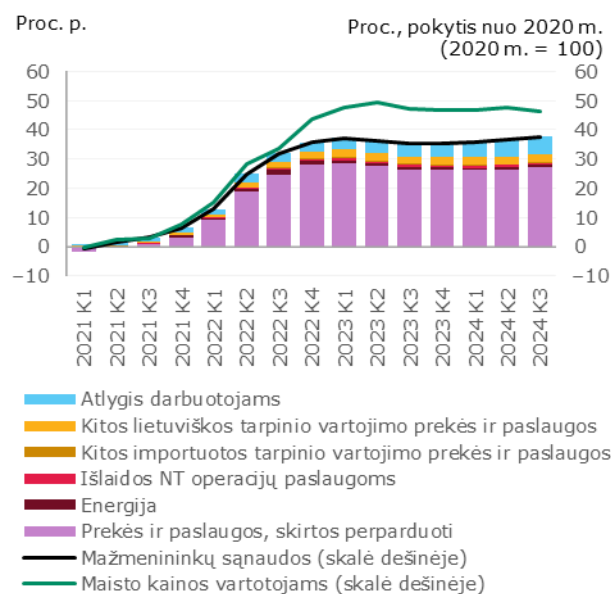
Šaltiniai: VDA, Eurostatas, Nord Pool ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Maisto kainos vartotojams yra padidėjusios šiek tiek daugiau nei prekybininkų sąnaudos, tačiau atotrūkis mažėja. Stabilizuojantis perparduodamų prekių savikainai ir energijos išteklių kainoms, prekybininkų sąnaudos reikšmingiau nesikeitė nuo pat 2023 m. Jas šiek tiek didino tik kilusios darbo užmokesčio sąnaudos (žr. D pav.). Prekių, skirtų perparduoti, kainos ir toliau lėmė didžiąją dalį (daugiau nei du trečdalius) sąnaudų padidėjimo nuo 2020 m. Nuo 2023 m. maisto kainos vartotojams taip pat nedidėjo, o 2024 m. buvo stebimas netgi nedidelis maisto kainų lygio sumažėjimas. Tokia maisto kainų vartotojams ir prekybininkų sąnaudų raida lėmė, kad maisto kainos vartotojams 2024 m. trečiąjį ketvirtį vis dar buvo padidėjusios daugiau nei prekybininkų sąnaudos, tačiau šis atotrūkis mažėjo.

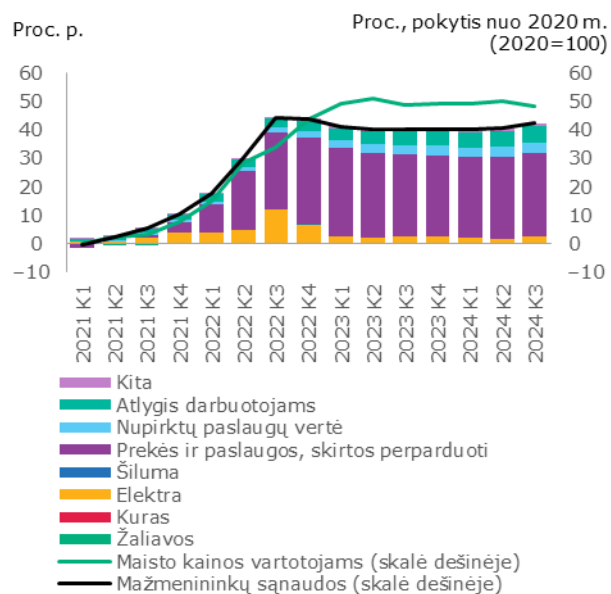
Maisto kainos vartotojams yra padidėjusios šiek tiek daugiau nei prekybininkų sąnaudos, tačiau atotrūkis mažėja.

D pav. Prekybininkų sąnaudų ir maisto kainų vartotojams raida

1 metodas

2 metodas

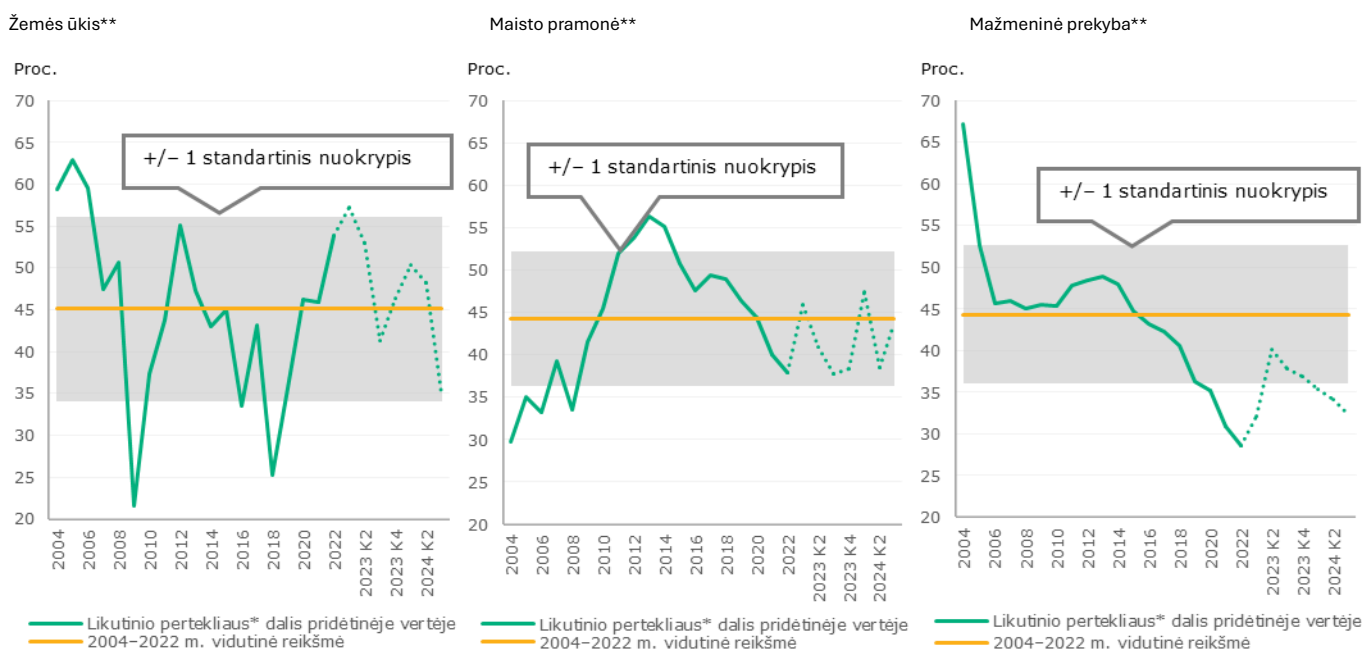

Šaltiniai: VDA, Eurostatas, Nord Pool ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2024 m. trečiąjį ketvirtį maisto produktų tiekimui svarbiose veiklose išskirtinai didelių kapitalo grąžos lygių nestebėta (žr. E pav.). Žemės ūkio veikloje šie įverčiai rodo, kad aptariamam laikotarpiu dėl sumažėjusių žemės ūkio produktų kainų žemės ūkio kapitalo grąžos dalis pridėtinėje vertėje tapo mažesnė už ilgalaikį vidurkį. Vis dėlto šis sumažėjimas nėra išskirtinis, jo nuokrypis nuo ilgalaikio vidurkio nėra didesnis nei vienas standartinis nuokrypis, t. y. ribos, iki kurios vykstantys svyravimai laikomi veiklos specifikos nulemta tipine variacija. Maisto pramonės sektoriuje, stabilizavusis gamintojų sąnaudoms ir parduotos produkcijos kainoms, kapitalo grąžos dalis pridėtinėje vertėje 2023–2024 m. taip pat buvo santykinai stabili, tiesa, šiek tiek mažesnė už ilgalaikį vidurkį. Mažmeninėje prekyboje kapitalo grąžos dalis pridėtinėje vertėje po trumpalaikio padidėjimo 2023 m. pirmąjį pusmetį vėl įgavo mažėjimo tendenciją. Nuo 2024 m. pradžios ji vėl buvo daugiau nei vienu standartiniu nuokrypiu mažesnė už ilgalaikį vidurkį. Tiesa, mažmeninėje prekyboje kapitalo grąžos dalis pridėtinėje vertėje menksta nuo 2015 m. Tai galimai rodo, kad šioje ekonominėje veikloje vyksta struktūriniai pokyčiai, po kurių pridėtinės vertės pasiskirstymas tarp kapitalo grąžos ir atlygio darbuotojams nusistovės ties nauja pusiausvyra.

2024 m. trečiąjį ketvirtį maisto produktų tiekimui svarbiose veiklose išskirtinai didelių kapitalo grąžos lygių nestebėta.

E pav. Likutinio pertekliaus* dalies pridėtinėje vertėje raida (2004–2022 m.) ir apskaičiuoti įverčiai (2023 m. I ketv.–2024 m. III ketv.)

Šaltiniai: VDA, Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Rodiklis apima šias nacionalinių sąskaitų duomenų eilutes: likutinį perteklių ir mišriąsias pajamas (nacionalinių sąskaitų kodas – B2A3N), kitas subsidijas (D.39) ir kitus gamybos mokesčius (D.29).

** Žemės ūkis atitinka Europos Bendrijų ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriuje nurodytą veiklą augalininkystė ir gyvulininkystė, medžioklė ir susijusių paslaugų veikla (kodas A.01), maisto gamyba – maisto, gėrimų ir tabako gamyba (C.10–12), mažmeninė prekyba – mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą (G.47).

Apibendrinant pažymėtina, kad, remiantis pagal verslo struktūros ir finansinius rodiklius bei sąnaudų ir produkcijos lenteles atlikta analize, nustatyta, kad 2024 m. trečiąjį ketvirtį, palyginti su 2020 m., žemės ūkio sektoriaus ir maisto gamintojų sąnaudos bei jų produkcijos kainos, tikėtina, buvo išaugusios panašiu mastu, o maisto kainos vartotojams buvo padidėjusios šiek tiek daugiau nei prekybininkų sąnaudos, ir šis atotrūkis mažėjo. Taip pat nebuvo stebėta, kad 2024 m. trečiąjį ketvirtį maisto produktų tiekimui svarbiose veiklose kapitalo grąžos lygis būtų išskirtinai didelis.

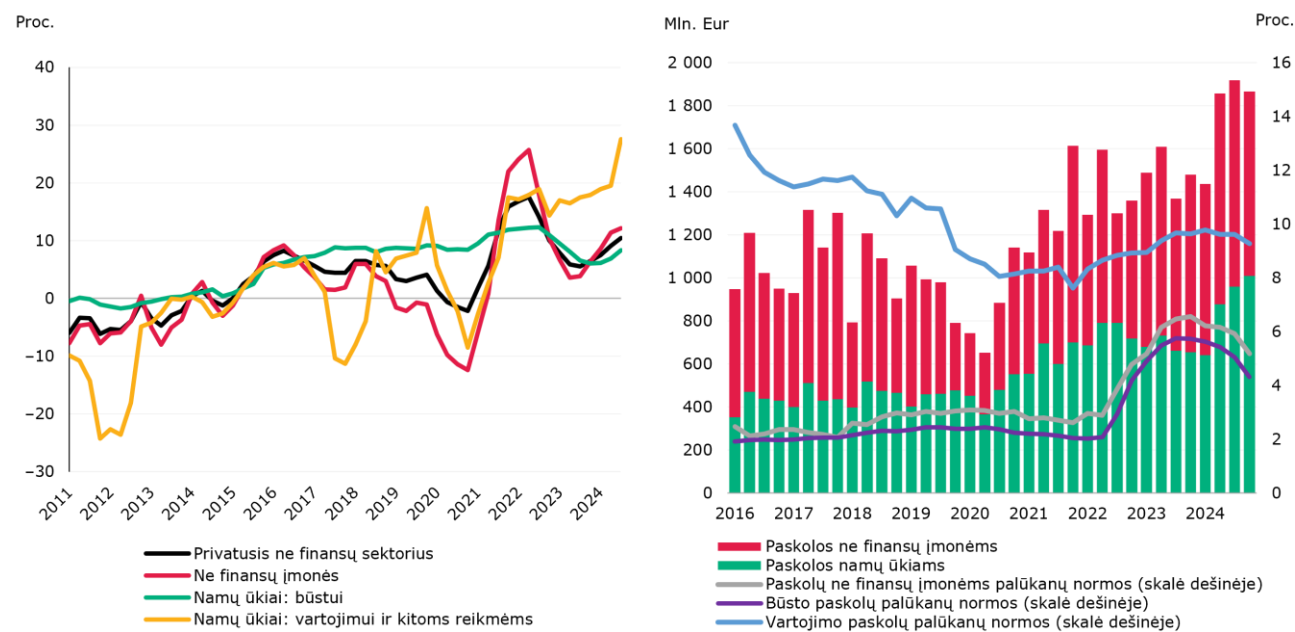
7. Ekonomikos finansavimas

Mažėjant skolos tvarkymo sąnaudoms, sparčiai didėjo gyventojų ir verslo finansiniai įsipareigojimai, tačiau grynasis finansinis turtas ir toliau augo. Nepaisant spartėjančio finansinių įsipareigojimų augimo, Lietuvos gyventojų grynasis finansinis turtas per metus padidėjo dešimtadaliu ir 2024 m. trečiąjį ketvirtį sudarė 59 mlrd., ne finansų įmonių – 20 mlrd. Eur (30 % metinis augimas). Dėl nevienadienių indėlių, turto pensijų fonduose ir mokėtinų sumų⁴⁴ didėjimo namų ūkių finansinis turtas per metus išaugo 13 proc., o įsipareigojimai – ketvirtadaliu. Gyventojų įsipareigojimų didėjimui didžiausią įtaką darė išaugęs prekybos kreditų ir mokėtinų sumų portfelis. Įmonių įsipareigojimai didėjo lėčiau – 2024 m. trečiąjį ketvirtį metinis augimas sudarė 5 proc., aktyviau finansuojantis ilgalaikėmis paskolomis iš bankų ir kitų ne finansų įmonių bei trumpalaikiais prekybos kreditais. Įmonių finansinis turtas per šį laikotarpį padidėjo beveik 8 mlrd. Eur (9 % metinis augimas), beveik pusę šio augimo sudarė nebiržinių akcijų portfelio plėtra.

⁴⁴ Finansiniai reikalavimai, atsiradę dėl laiko skirtumų tarp susikauptųjų sandorių ir atliktų mokėjimų, susijusių su darbo užmokesčiu, mokesčiais ir socialinėmis įmokomis, dividendais, nuoma ir pan.

Mažėjančių palūkanų normų ir atsigaunančios makroekonominės aplinkos fone PFĮ kredito portfelio metinis augimas įsibėgėja, sparčiausiai augant vartojimo paskolų portfeliui.

16 pav. Lietuvos ne finansų įmonėms ir namų ūkiams suteiktų PFĮ paskolų portfelio metinis pokytis (grafikas kairėje) ir ketvirtiniai paskolų srautai bei vidutinės naujų paskolų palūkanų normos (grafikas dešinėje)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Mažėjant paskolų palūkanų normoms ir tebesant geriausiems euro zonoje vartotojų, augo tiek namų ūkių paskolų portfelis, tiek ir naujo skolinimo srautai. Nors naujų būsto paskolų maržos pastarąjį pusmetį beveik nemažėjo (maržų mediana 2024 m. pabaigoje sudarė 1,5 %), ECB toliau mažinant palūkanų normas, naujų būsto paskolų palūkanų norma sumažėjo nuo 5,4 iki 4,1 proc. Tai lėmė, kad būstas buvo kredituojamas aktyviai – būsto paskolų portfelis 2024 m. pabaigoje augo 8 proc. metiniu tempu (žr. 16 pav. grafiką kairėje), o naujų paskolų skaičius ir vertė daugiau nei pusantro karto viršijo prieš metus buvusį lygį (žr. 16 pav. grafiką dešinėje). 2024 m. antrąjį pusmetį gyventojai aktyviai derėjosi dėl palankesnių turimų būsto paskolų sutarčių sąlygų ir per 2024 m. iš viso persitarė dėl 9 proc. viso būsto paskolų portfelio, dažniausiai persitariant dėl palankesnių paskolų maržų (fiksotas apie 0,4 proc. p. sumažėjimas). Aktyviai skolinantis ilgalaikio vartojimo prekėms, vartojimo kreditas taip pat augo sparčiai – Lietuvos rezidentams suteiktų naujų vartojimo paskolų ketvirtinis srautas 2024 m. pabaigoje buvo 51 proc. didesnis nei prieš metus (žr. 16 pav. grafiką dešinėje). Nepaisant spartėjančio kreditavimo, namų ūkių kredito ir BVP santykio atotrūkis nuo ilgalaikės tendencijos tebėra neigiamas (–2 proc. p.), tad skolinimas nekelia rizikos šalies finansiniam stabilumui. Lietuvos banko vykdomos [bankų apklausos rezultatai](#) rodo, kad namų ūkių paskolų standartai 2024 m. ketvirtąjį ketvirtį reikšmingai nepakito, o būsto paskolų skolinimo sąlygos šiek tiek švelnėjo. Toliau mažėjančios palūkanų normos, bankų teigimu, turėtų dar labiau didinti namų ūkių būsto paskolų paklausą, tačiau vartojimo ir kitų paskolų paklausos pokyčių nenumatoma.

Didėjant kredito paklausai, įmonių kreditavimas neslopsta. Ne finansų įmonėms suteiktų paskolų portfelis 2024 m. pabaigoje augo 12 proc. metiniu tempu (žr. 16 pav. grafiką kairėje), o euro zonoje – vos 1 proc. Nors suteiktų naujų paskolų skaičius buvo šiek tiek mažesnis nei prieš metus, ketvirtiniai paskolų srautai dėl suteikiamų didesnės vertės paskolų tebebuvo dideli ir 2024 m. pabaigoje 3 proc. viršijo prieš metus buvusį lygį (žr. 16 pav. grafiką dešinėje). Įmonių paskolų ir BVP santykis pasiekė žemiausią lygį nuo 2004 m. (2024 m. trečiojo ketvirčio pabaigoje sudarė 15 %) ir tebėra vienas mažiausių euro zonoje, tad erdvės tolesniam portfelio augimui netrūksta. [Bankų apklausos rezultatai](#) rodo, kad dėl pingančio skolinimosi paskolų įmonėms paklausa didėjo antrą ketvirtį iš eilės, 2025 m. pirmąjį ketvirtį tikintis paklausos augimo mažų ir vidutinių įmonių segmente.

Lietuvos banko vykdytos [ne finansų įmonių apklausos rezultatai](#) parodė, kad atmestų ar nevisiškai patenkintų įmonių paskolų paraiškų dalis 2024 m. pasiekė apklausos vykdymo laikotarpiu istoriškai aukščiausią lygį, tačiau bendrai su sunkumais pasiskolinti susiduriančių įmonių dalis pastaraisiais metais nekito, įmonėms skolinantis iš kitų šaltinių. Bankai nurodė 2024 m. ketvirtąjį ketvirtį šiek tiek griežtinę skolinimo įmonėms standartus, tačiau atmestų įmonių paskolų paraiškų dalis, pasak jų, antrą ketvirtį iš eilės nekito. Bankai prasčiausiai vertina viešbučių ir restoranų sektoriaus įmonių finansinę būklę, per ketvirtį pagerėjo transporto įmonių finansinės būklės vertinimas, tačiau pastariesiems sektoriams bankai ir toliau labiausiai riboja skolinimą. Vis dėlto bankai tebėra gana optimistiški ir visų įmonių finansinės būklės raidą vertina kaip stabilią arba gerėjančią.

2024 m. šiek tiek išaugo įmonių bankrotų skaičius, tačiau tiek įmonių, tiek namų ūkių neveiksnių paskolų lygis tebėra žemas. Gyventojų būsto ir vartojimo neveiksnių paskolų lygis per pusmetį nesikeitė ir 2024 m. trečiajį ketvirtį sudarė atitinkamai 0,8 ir 2,8, įmonių – netgi pagerėjo ir sudarė 1,4 proc. Transporto sektoriui sekėsi sunkiau – padidėjo neveiksnių paskolų lygis (0,75 proc. p. per pusmetį), o šio segmento įmonių bankrotų skaičius yra didžiausias nuo 2019 m. Vis dėlto bendras įmonių bankrotų skaičius tebėra gerokai mažesnis nei priešpandeminiu laikotarpiu, o tikintis užsienio paklausos atsigavimo, įmonių [lūkesčiai](#) 2024 m. pabaigoje pagerėjo.

8. Valdžios sektoriaus finansai

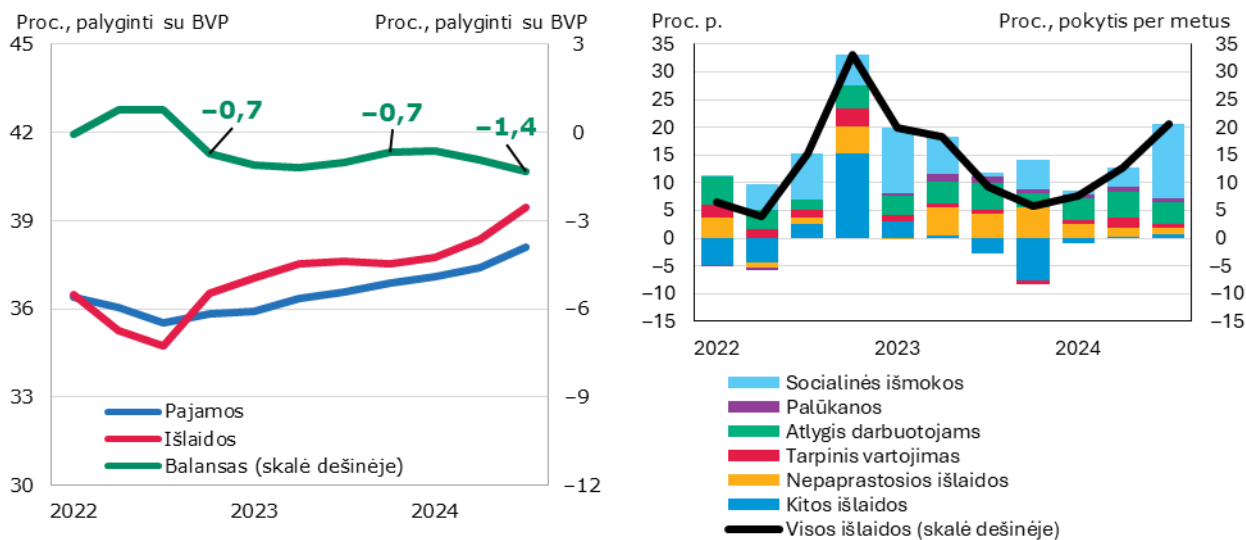
Sparčiau už pajamas augusios valdžios sektoriaus (VS) išlaidos lėmė, kad 2024 m. VS finansų būklė buvo blogesnė nei 2023 m. Trečiojo ketvirčio duomenys rodo, kad nuo 2024 m. pradžios VS išlaidos buvo beveik šeštadaliu didesnės nei prieš metus, o pajamos per tą patį laikotarpį padidėjo mažiau (dešimtadaliu). Tai lėmė VS balanso ir BVP santykio pablogėjimą, kuris (matuojant 4 ketvirčių slankiąją sumą) trečiajį ketvirtį sudarė –1,4 proc. BVP (žr. 17 pav. grafiką kairėje). Naujausi mėnesiniai centrinės valdžios duomenys rodo, kad VS pajamos 2024 m. ketvirtąjį ketvirtį, tikėtina, augo lėčiau nei trečiajį, tačiau augimo tempas buvo artimas per pirmus du ketvirčius fiksuotam VS pajamų augimui. Tikėtina, kad ketvirtąjį ketvirtį VS išlaidos turėjo augti maždaug dešimtadaliu daugiausia dėl socialinių išmokų, atlygio darbuotojams ir tarpinio vartojimo išlaidų padidėjimo. Tokia pajamų ir išlaidų raida turėtų lemti, kad VS balanso ir BVP santykis 2024 m. ketvirtąjį ketvirtį turėjo dar šiek tiek pablogėti – iki –1,6 proc. Tokiu atveju, kaip jau buvo fiksuota per pastaruosius kelerius metus, VS deficitas 2024 m. ir vėl būtų gerokai mažesnis, nei planuota 2024⁴⁵ ir 2025 m.⁴⁶ biudžetuose, kuriuose buvo numatyta, kad šis rodiklis sudarys atitinkamai –3,0 ir –2,2 proc. BVP.

VS balansas pablogėjo dėl paspartėjusio išlaidų augimo, kurį lėmė dėl valstybės biudžeto lėšomis draudžiamų asmenų statistinės apskaitos specifikos šoktelėjusios socialinės išmokos.

⁴⁵ Finansų ministerija „2024 m. biudžetas glaustai“, 2024 m. kovo 19 d.

⁴⁶ Finansų ministerija „2025–2027 metų biudžeto projekto apžvalga“, 2024 m. spalio 31 d.

17 pav. VS pajamų, išlaidų ir balanso raida (4 ketv. slankiosios sumos) (grafikas kairėje); VS išlaidų metinė raida ir jos kaitos veiksniai (grafikas dešinėje)

Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2024 m. VS išlaidų augimo tempas gerokai paspartėjo, tačiau tam didelę įtaką turėjo vienkartinis veiksnys.

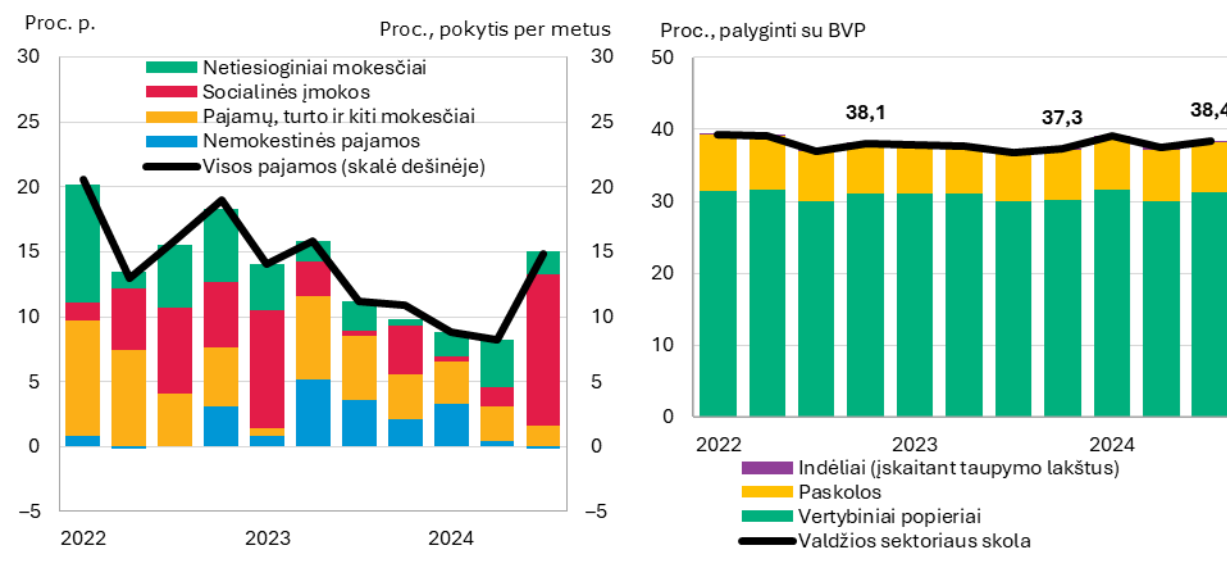
2024 m. trečiąjį ketvirtį VS išlaidos per metus paaugo beveik 21 proc., t. y. gerokai sparčiau nei pirmąjį pusmetį (10 %). VS išlaidų šoktelėjimą trečiąjį ketvirtį daugiausia nulėmė trečdaliu padidėjusios socialinės išmokos ir beveik šeštadaliu didesnis atlygis darbuotojams (žr. 17 pav. grafiką dešinėje). Taip pat didesnės nei prieš metus buvo investicijos ir palūkanų mokėjimai. Socialinės išmokos labiausiai paaugo dėl valstybės biudžeto lėšomis draudžiamų asmenų statistinės apskaitos specifikos (šių asmenų gautos išmokos statistikoje atskleidžiamos įmokų už šiuos asmenis gavimo laikotarpiu). Atlygis darbuotojams daugiausia padidėjo dėl maždaug šeštadaliu didesnio VDU (ypač švietimo ir sveikatos priežiūros bei socialinio darbo veiklų darbuotojams) ir pagausėjusių užimtųjų. VDA ir *Sodra* skelbiami mėnesiniai duomenys ir pagal juos sudaryti Lietuvos banko įverčiai rodo, kad ketvirtąjį ketvirtį VS išlaidos padidėjo mažiau (apie 10 %), o jas labiausiai didino augusios socialinės išmokos, atlygis darbuotojams ir tarpinio vartojimo išlaidos.

VS pajamų didėjimą palaiko vis dar sparčiai augantis darbo užmokesčio fondas ir nominalusis vartojimas, tačiau, atmetus vienkartinio veiksnio įtaką, jų augimas slopsta jau penktą ketvirtį iš eilės (žr. 18 pav. grafiką kairėje).

2024 m. trečiąjį ketvirtį VS pajamos buvo 15 proc. didesnės nei prieš metus, o tai – gerokai spartesnis augimas, palyginti su stebėtu 2024 m. pirmąjį pusmetį (apie 9 %). Toliau didėjęs VDU ekonomikoje didino pajamas iš gyventojų pajamų mokesčio (GPM), taip pat socialines įmokas, tačiau pastarosioms reikšmingą poveikį turėjo ir jau minėta valstybės biudžeto lėšomis draudžiamų asmenų statistinės apskaitos specifika. Didėjantis darbo užmokesčio fondas, gerėjantys namų ūkių lūkesčiai ir stabili jų finansinė padėtis taip pat sudarė prielaidas didėti vartojimui ir pajamoms iš PVM bei akcizų. Pajamos iš pelno mokesčio (kartu su laikinuoju solidarumo įnašu) antrą ketvirtį iš eilės buvo mažesnės nei prieš metus. VDA skelbiami mėnesiniai centrinės valdžios duomenys ir sudaryti Lietuvos banko įverčiai rodo, kad VS pajamos 2024 m. ketvirtąjį ketvirtį augo lėčiau nei trečiąjį ketvirtį, tačiau augimo tempas turėjo būti artimas per pirmus du ketvirčius fiksuotam VS pajamų augimui.

VS pajamų augimą palaikė sparčiai didėjusios pajamos iš tiesioginių mokesčių.

18 pav. VS pajamų metinis augimas ir kaitos veiksniai (grafikas kairėje), VS skolos ir BVP santykio raida (grafikas dešinėje)

Šaltiniai: VDA ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl teigiamo grynojo skolinimosi 2024 m. trečiąjį ketvirtį VS skolos ir BVP santykis padidėjo iki 38,4 proc.

BVP ir, tikėtina, kad per ketvirtąjį ketvirtį nepasikeitė (žr. 18 pav. grafiką dešinėje). Trečiąjį ketvirtį VS skolos ir BVP santykio 1 proc. punktu padidėjimą lėmė sparčiau už nominalųjį BVP padidėjusi VS skolos apimtis, kuri paaugo dėl liepos mėn. išleistos 1 mlrd. Eur obligacijų emisijos. Remiantis naujausia skolinimosi ir skolos grąžinimo statistika, ketvirtąjį ketvirtį Lietuvos Vyriausybės grynas skolinimasis sudarė apie 450 mln. Eur. Atsižvelgiant į istorinį sąryšį tarp Lietuvos Vyriausybės grynojo skolinimosi pokyčio ir VS skolos pokyčio, taip pat naujausius BVP duomenis, vertinama, kad skolos ir BVP santykis paskutinį ketvirtį nepasikeitė ir sudarė 38,4 proc. Tokiu atveju ne tik VS deficito, bet ir skolos ir BVP santykis 2024 m. buvo gerokai mažesnis, nei planuota 2024¹⁴ ir 2025 m.¹⁵ biudžetuose, kuriuose buvo numatyta, kad skolos santykis 2024 m. sudarys 39,9 ir 39,4 proc. BVP. Atsižvelgiant į naujausią Valstybės gynybos tarybos sprendimą per artimiausią penkmetį krašto apsaugai skirti nuo 5 iki 6 proc. BVP, mažesnis, nei planuota, VS skolos ir BVP santykis 2024 m. yra gera žinia, nes tai sukuria papildomas fiskalinės erdvės gynybos poreikių įgyvendinimui.

6 intarpas. GPM fiskalinė akceleracija ir jos kaitos veiksniai

Parengė V. Tuzikas

Fiskalinė akceleracija (angl. fiscal drag) yra svarbi fiskalinės politikos analizės tema, nes šis reiškinys turi įtakos pajamų iš GPM prognozėms, svarstymams apie optimalią pajamų mokesčio sandarą ir jo poveikį gyventojų disponuojamųjų pajamų pasiskirstymui šalyje. Šiame interpe pateikiami išankstiniai fiskalinės akceleracijos (arba jos potencialo) skaičiavimai Lietuvai, kurie, taikant mikrosimuliacinį metodą, atlikti bendradarbiaujant su ECBS Mikrosimuliacinio modeliavimo tinklo kolegomis analizuojant GPM fiskalinę

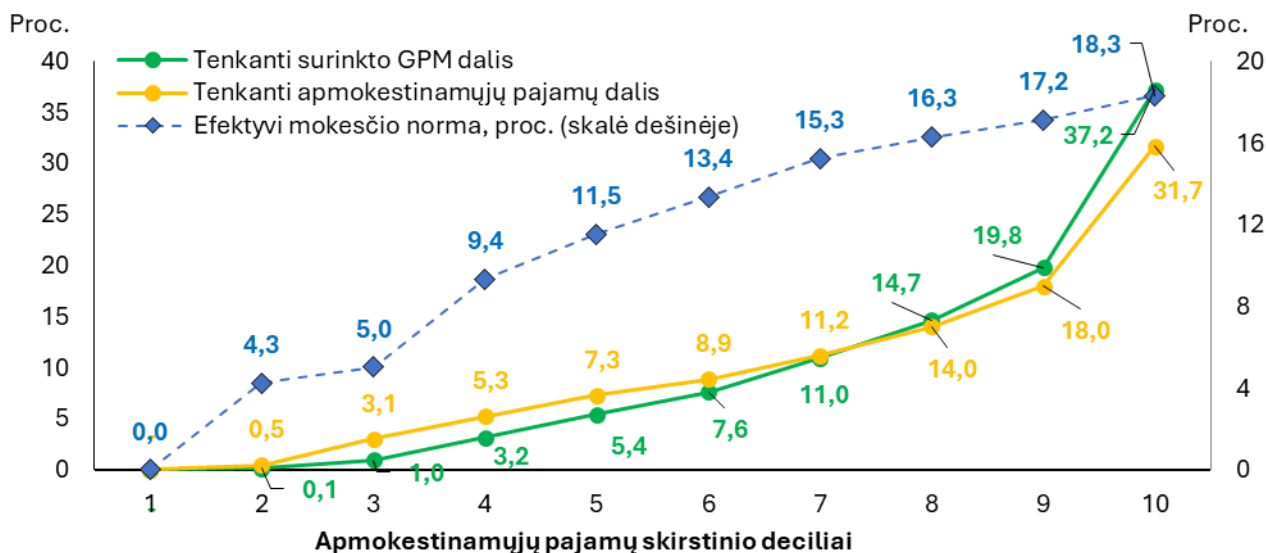
akceleraciją ES valstybėse. Skaičiavimai atlikti EUROMOD⁴⁷ priemone – panaudoti 2020 m. EU-SILC mikroduomenys apie pajamas.

GPM fiskalinė akceleracija gali turėti reikšmingą poveikį mokesčių pajamoms ir namų ūkių disponuojamųjų pajamų pasiskirstymui, ypač susiklosčius tokioms aplinkybėms, kai, esant didelei infliacijai, nominaliosios pajamos sparčiai auga, o mokesčio parametrai nekinta. Fiskalinė akceleracija reiškia spartesnį, palyginti su mokestinės bazės augimu, pajamų iš pajamų mokesčio padidėjimą. Pastarasis atsiranda tada, kai nominalioji mokesčio bazė (t. y. apmokestinamosios pajamos ir (arba) darbo užmokesčio fondas) auga, tačiau mokesčių teisės aktų parametrai, kurie yra išreikšti eurais (tokie kaip, pvz., neapmokestinamųjų pajamų, progresinių mokesčio tarifų ribos, mokesčio kreditai ir pan.), nėra indeksuojami. Fiskalinės akceleracijos potencialą galima laikyti ir apibendrintu tam tikros pajamų apmokestinimo sistemos progresyvumo matu, nes jo stiprumui tiesioginę įtaką daro tiek neapmokestinamųjų pajamų išimčių gausa, tiek progresinių tarifų skaičius sistemoje. Fiskalinės akceleracijos potencialą (t. y. mastą, koku galėtų potencialiai padidėti pajamos iš GPM augant mokesčio bazei ir nesikeičiant mokesčio parametrams) galima išmatuoti įvertinus pajamų iš GPM elastingumą apmokestinamųjų pajamų atžvilgiu (angl. *Elasticity of Revenue to Tax Income*, ERTI), kurį galima užrašyti (1) formule. Fiskalinė akceleracija pasireiškia tada, kai, GPM parametrams nesikeičiant, apmokestinamosios pajamos padidėja 1, o pajamos iš GPM – daugiau nei 1 proc. Pažymėtina, kad praktikoje (taip pat ir Lietuvoje) šis fiskalinės akceleracijos veikimas apribojamas (arba visiškai panaikinamas) keičiant pajamų mokesčio parametrus (indeksuojant pagal pasirinktą rodiklį, dažniausiai pagal apmokestinamųjų pajamų pokytį, ankstesnių metų arba einamųjų metų infliaciją ir pan.), tokius kaip maksimalus NPD, pajamų riba, nuo kurios taikomas didesnis mokesčio tarifas ir kt.

$$ERTI = \frac{\Delta(\text{pajamos iš GPM})}{\Delta(\text{apmokestinamosios pajamos})} > 1 \quad (1)$$

Didžioji visos pajamų iš GPM sumos 2023 m. surinkta nuo 8 iki 10 skirstinio deciliuose sukoncentruotų apmokestinamųjų pajamų.

A pav. Apmokestinamųjų pajamų ir sumokėto GPM pasiskirstymas 2023 m.

Šaltiniai: Eurostatas, ECBS ir Lietuvos banko skaičiavimai.

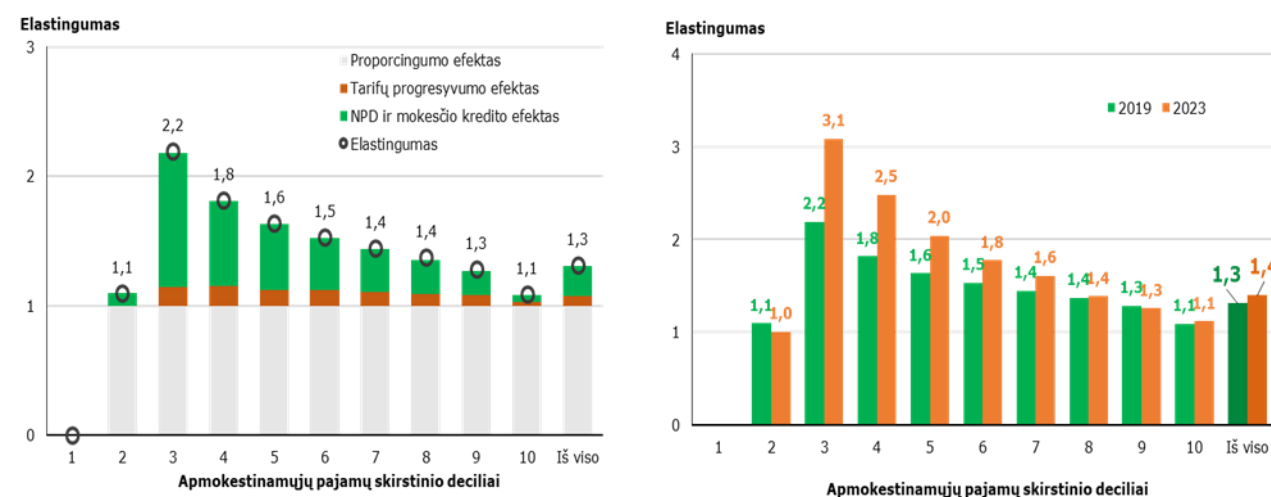
Pastebėtina, kad Lietuvoje 2023 m. du trečdaliai visų pajamų iš GPM buvo surinkta nuo trečdaliao didžiausių apmokestinamųjų pajamų (žr. A pav.). Analizėje naudoti apmokestinamųjų pajamų ir surinktų pajamų iš GPM

⁴⁷ EUROMOD kuria ir palaiko EK Jungtinis tyrimų centras. Ši priemonė yra ES mokesčių ir naudų mikrosimuliacinis modelis, leidžiantis tyrėjams ir politikos formuotojams apskaičiuoti mokesčių ir išmokų poveikį namų ūkių pajamoms bei darbo paskatoms kiekvienoje ES valstybėje ir visoje ES. Daugiau informacijos [čia](#).

duomenys rodo, kad beveik du trečdaliai visos apmokestinamųjų pajamų sumos sukonzentruota 8–10 skirstinio deciliuose ir nuo šių pajamų sumokama apie 70 proc. viso surenkamo GPM. Vis dėlto mokesčiams tenkanti pajamų dalis augant pajamoms didėja gana tolygiai: deciliuose apskaičiuota efektyvioji GPM norma (t. y. pajamų iš GPM ir apmokestinamųjų pajamų santykis tam tikrame decilyje) apmokestinamųjų pajamų skirstinio pradžioje sudaro apie 4 proc. ir toliau tolygiai didėja iki beveik 18 proc. paskutiniame decilyje. Iš A pav. matyti, kad 1–4 deciliuose ši efektyvioji norma auga sparčiau, palyginti su šio santykio didėjimu 5–10 deciliuose. Taip yra dėl to, kad šioje skirstinio vietoje esančių pajamų apmokestinimui taikomi nustatyti NPD ir mokesčio kredito dydis, kurie padidina mokesčio progresyvumą šioje pajamų skirstinio dalyje. Deciliuose, kurių pajamoms netaikomos neapmokestinamosios pajamos, efektyvioji mokesčio norma kinta tolygiai. Pastebėtina, kad skaičiavimams naudotas ne visas originalus pajamų skirstinys, o šiek tiek susiaurintas⁴⁸ jo variantas, tačiau jame panaudotos visos pagrindinės GPM apmokestinamos pajamų rūšys: darbo pajamos, išeitinės kompensacijos, motinystės, tėvystės, nedarbo ir ilgalaikio darbo, ligos išmokos, taip pat išmokos iš privačių pensijų fondų, savarankiško darbo pajamos, pajamos iš turto ir investicijų.

GPM pajamų elastingumas pajamų atžvilgiu Lietuvoje sudarė 1,3–1,4 ir 2019–2023 m. iš esmės nepasikeitė.

B pav. 2019 m. pajamų iš GPM elastingumas pajamų atžvilgiu pagal decilius ir jį lemiantys veiksniai (grafikas kairėje), 2019 ir 2023 m. GPM elastingumų pajamų atžvilgiu palyginimas (grafikas dešinėje)

Šaltiniai: Eurostatas, ECBS ir Lietuvos banko skaičiavimai.

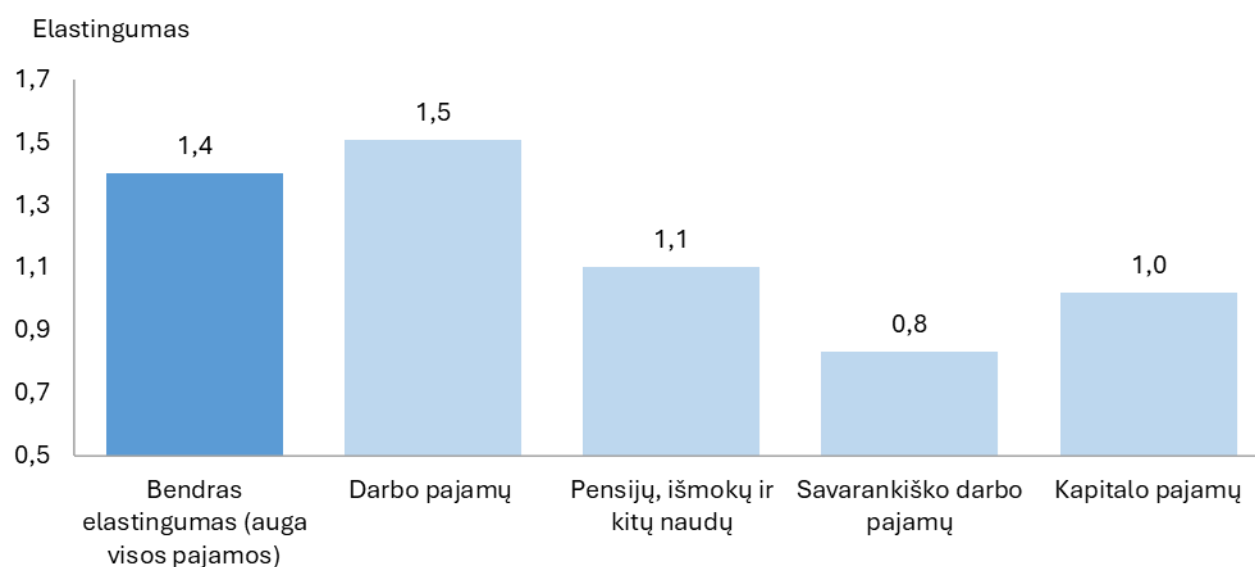
Pastabos: proporcingumo efektas reiškia pajamų iš mokesčio ir jo mokesstinės bazės (apmokestinamųjų pajamų) padidėjimą tokiu pačiu augimo tempu; tarifų progresyvumo efektas rodo mastą, kuriuo sparčiau, palyginti su mokesstinės bazės augimu, didėja pajamų mokesčio pajamos dėl to, kad didesnėms pajamoms yra taikomi didesni pajamų mokesčio tarifai; NPD ir mokesčio kredito efektas rodo mastą, kuriuo sparčiau, palyginti su mokesstinės bazės augimu, didėja pajamų mokesčio pajamos dėl to, kad didėjant pajamoms mažėja joms taikomos neapmokestinamosios pajamos.

Jei GPM parametrai nebūtų keičiami, tada, didėjant apmokestinamosioms pajamoms, surenkamas GPM Lietuvoje didėtų maždaug 1,3 karto sparčiau. Skaičiavimai rodo, kad pajamų iš GPM bendrasis elastingumas apmokestinamųjų pajamų padidėjimo 1 proc. atžvilgiu Lietuvoje sudaro apie 1,3–1,4 proc. ir 2019–2023 m. iš esmės nepasikeitė (žr. B pav.). Palyginti su kitomis ECBS Mikrosimuliacinio modeliavimo tinkle dalyvaujančiomis valstybėmis, Lietuvos fiskalinės akceleracijos potencialas yra vienas iš mažiausių, o jo įtaka pajamų iš GPM augimui kasmet yra eliminuojama pagal mažiausių pajamų augimą indeksuojant NPD. Nekintantis NPD sudarytų sąlygas visam fiskalinės akceleracijos pasireiškimui, bet dėl to padidėtų mažiausias pajamas gaunančių asmenų efektyvioji GPM norma. Vis dėlto atskiruose apmokestinamųjų pajamų skirstinio deciliuose elastingumai gana reikšmingai skiriasi: didžiausios elastingumo reikšmės fiksuotos 3–5 deciliuose, o mažiausias apskaičiuotas 2 ir

⁴⁸ Pastebėtina, jog, fiskalinės akceleracijos analizei šiek tiek susiaurinus pradinį EUROMOD naudojamą pajamų skirstinį, matyti, kad pirmajame decilyje nėra nė vieno pajamų 2020 m. gavusio subjekto. Taip yra dėl to, kad pradiniame EUROMOD pajamų skirstinyje į mažiausių pajamų decilį patenka labai mažas pajamas (kurias, pvz., sudarė įvairios priemokos per COVID-19 pandemiją ir kt.) gavę asmenys, kurios nėra įprasti pajamų šaltiniai.

paskutiniame skirstinio decilyje. Didžiausias GPM pajamų elastingumas skirstinio pradžioje neturėtų stebinti, nes šias pajamas labiausiai veikia NPD (dirbantiems pagal darbo sutartį) ir mokestinio kredito individualiai dirbantiesiems taikymas. Didžiausias nustatytas NPD (2019 m. – 300 Eur) taikomas MMA gaunantiems asmenims ir kylant atlyginimui tolydžiai mažėja iki asmens atlyginimas pasiekia NPD taikymo ribą (2019 m. ji sudarė 2 VDU). Tai ir lemia, kad NPD yra pagrindinis GPM elastingumo veiksnys toje apmokestinamųjų pajamų skirstinio dalyje, kurią sudaro mažos ir vidutinės pajamos (nuo MMA iki 2 VDU), nes, šio intervalo pajamoms paaugus 1 proc., papildomas mokėtinas GPM padidėja 1,6–2,2 proc. Iš B pav. (žr. B pav. grafiką dešinėje) matyti, kad 2023 m. GPM elastingumai 3–6 skirstinio deciliuose reikšmingai padidėjo. Tai lėmė pakeista NPD apskaičiavimo formulė: pradėjus taikyti dvi NPD apskaičiavimo formules, gerokai padidėjo GPM elastingumas (arba progresyvumas) pajamų intervale nuo MMA iki 0,5 VDU, o pagal antrąją formulę apskaičiuojamo NPD taikymo riba sumažėjo iki 1,5 VDU (nuo 2 VDU 2019 m.).

C pav. Pajamų iš GPM elastingumas pagal pajamų rūšis

Šaltiniai: Eurostatas, ECBS ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Vertinant pagal pajamų rūšį, didžiausias pajamų iš GPM elastingumas buvo apskaičiuotas darbo pajamų, o mažiausias – pajamų iš savarankiško darbo (žr. C pav.). Ekonominėje literatūroje sutariama, kad darbo pajamų elastingumas paprastai yra didesnis, palyginti su kapitalo pajamų, pensijų ir išmokų elastingumu. Kapitalo pajamų bei pensijų ir išmokų elastingumas daugumoje šalių yra mažesnis dėl mažesnio šioms pajamų rūšims taikomų mokesčių tarifų (Lietuvoje pensijos apskritai neapmokestinamos) ir mokesčių lengvatų skaičiaus. Savarankiškos veiklos pajamų elastingumas atskirose valstybėse gerokai skiriasi, o tai labiausiai priklauso nuo darbo rinkos struktūros (t. y. nuo savarankiško darbo formos paplitimo) ir nuo taikomo šių pajamų apmokestinimo progresyvumo. Lietuvos atveju matome, kad GPM bendrasis elastingumas savarankiško darbo pajamų atžvilgiu 2019 m. sudarė 0,7 – tai reiškia, kad, šios rūšies pajamoms padidėjus 1 proc., pajamų mokesčio prievolė paauga 0,7 proc. Tai greičiausiai lemia Lietuvoje taikoma palankesnė, palyginti su dirbančiais pagal darbo sutartis, savarankiškai dirbančiųjų asmenų pajamų apmokestinimo schema: tam tikromis veiklomis užsiimantys asmenys tai daryti gali įsigydami verslo liudijimą, kurio kaina yra fiksuota ir nuo pajamų nepriklauso (metinėms pajamoms neviršijant nustatytos 45 000 Eur ribos). VMI duomenimis, 2023 m. pajamas iš individualios veiklos pagal verslo liudijimą deklaravo 89 tūkst. asmenų⁴⁹, su verslo liudijimu gautos pajamos sudarė maždaug šeštadalį visų individualios veiklos pajamų, todėl ši veikla yra populiari verslo forma tarp savarankiškai dirbančiųjų.

⁴⁹ Valstybinė mokesčių inspekcija „Gyventojų pajamų mokesčio administravimo analizės ataskaita“, 2024 m. lapkričio 10 d.

Fiskalinės akceleracijos potencialo įvertis, kurį ir parodo elastingumo dydis, yra viena iš pajamų apmokestinimo sistemos charakteristikų, tačiau pats savaime nėra geras ar blogas, nes iš esmės priklauso nuo visuomenės pasirinkimo. Kaip jau minėta, elastingumą galima laikyti apibendrintu tam tikros pajamų apmokestinimo sistemos progresyvumo matu, nes jo stiprumui tiesioginę įtaką daro tiek neapmokestinamųjų pajamų išimčių gausa, tiek progresinių tarifų skaičius sistemoje. Lietuvos atveju 1,3–1,4 elastingumo dydis parodo mažą pajamų apmokestinimo sistemos progresyvumą, palyginti su kitomis valstybėmis⁵⁰, nes jį lemia taikomas NPD, pajamų mokesčio kreditas individualios veiklos pajamoms ir keli pajamų mokesčio tarifai (5–15, 20 ir 32 %). Valstybėse, kuriose didesnis fiskalinės akceleracijos potencialas, pajamų mokesčio progresyvumo elementų yra daugiau. Apskritai, dėl paties progresyvumo masto apsisprendžia tam tikros valstybės piliečiai. Jei jis didesnis, tikėtini mažesni su pajamų nelygybe susiję iššūkiai, taip pat sustiprėja „galėjimo mokėti“ principo taikymas ir galimai teisingumo pojūtis visuomenėje. Be to, ekonominėje literatūroje⁵¹ teigiama, kad ekonomikos pakilimo laikotarpiais fiskalinė akceleracija gali veikti kaip automatinis fiskalinis stabilizatorius, nes, sparčiai augant pajamoms, vis didesnė jų dalis paimama mokesčio pavidalu, todėl perteklinis namų ūkių vartojimas didėja lėčiau, o tai mažina ekonomikos kaitimą ir lėtina infliacinius procesus. Vis dėlto fiskalinė akceleracija gali turėti ir mažiau palankių pasekmių, nes dėl jos veikimo realiosios gyventojų pajamos gali nepasikeisti ir riboti ekonomikos perėjimą į aktyvėjimo fazę, nepaisant jos metu sparčiau pradedančių augti bendrųjų pajamų. Taip pat didelė fiskalinė akceleracija ir aukštas pajamų apmokestinimo progresyvumas gali daryti neigiamą įtaką dideles pajamas gaunančių subjektų paskatoms dirbti ir investuoti, didinti motyvaciją savo veiklą perkelti į mažesnio apmokestinimo valstybes.

⁵⁰ C. Leventi, A. Mazzon, F. Orlandi " Indexing wages to inflation in the EU: fiscal drag and benefit erosion effects", JRC darbo straipsnis Nr. 8, 2024 m.

⁵¹ H. Immervoll " Fiscal Drag – An Automatic Stabiliser?", Micro-Simulation in Action, 2006 m. p. 141-163.

Santrumpos

BVP	bendrasis vidaus produktas
ECB	Europos Centrinis Bankas
ECBS	Europos centrinių bankų sistema
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
Eurosistema	Europos Centrinis Bankas ir euro zonos centriniai bankai
GPM	gyventojų pajamų mokestis
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
MMA	minimalioji mėnesinė alga
NPD	neapmokestinamasis pajamų dydis
NT	nekilnojamas turtas
NVS	Nepriklausomų valstybių sandrauga
PFĮ	pinigų finansų įstaigos
SVKI	suderintasis vartotojų kainų indeksas
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
VDA	Valstybės duomenų agentūra
VDU	vidutinis darbo užmokestis
VS	valdžios sektorius

© Lietuvos bankas

Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius

www.lb.lt

Lietuvos ekonomikos apžvalgoje nagrinėjama realiojo sektoriaus, kainų, viešųjų finansų ir kredito kaita Lietuvoje, taip pat numatoma šalies ekonomikos raida. Apžvalgoje pateikiama medžiaga yra statistinių duomenų analizės, modeliavimo ir ekspertų vertinimo rezultatas. Apžvalgą rengia Lietuvos bankas.

Apžvalga pagrįsta informacija, paskelbta iki 2025 m. vasario 28 d., išskyrus informaciją apie pinigų politikos sprendimus.

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

ISSN 2029-8358 (online)